Sayı : 77 TEMMUZ 1939 Cilt: XIII

ÜLKÜ
HALKEVLERİ DERGİSİ

Direktör : M. FUAD KÖPRÜLÜ

OSMAN FERİT SAĞLAM'IN
TÜRK TARİH KURUMU'NA
ARMAĞANIDIR

HATAY

ANA VATANA KAVUŞURKEN

M. FUAD KÖPRÜLÜ

İnsan ömrü için oldukça uzun sayılabilecek yıllardan sonra, Hatay tekrar ana vatana kavuştu . . .

Bu eski Türk yurdunu, vatanın bu ayrılmaz parçasını, biz hiçbir zaman millî hudutlarımızın dışında saymamıştık : Ebedî Şef, Hatay'ın, Millî Misak'ın çizdiği millî sınırın içinde olduğunu birçok defalar tekrar etmek suretiyle, bu birliğin mutlaka tahakkuk edeceğini kat'î olarak anlatmıştı. Millî Şef İsmet İnönü, en kısa bir zamanda ve en mesût şartlar dairesinde Hatay'ı ana vatana kavuşturmakla, bu ümidimizi hakikat yaptı. Cümhuriyet Halk Partisi ve onun hükûmeti, Türk milletine yaptığı bu yeni hizmetle haklı olarak övünebilir !

Hatay'ın ana vatana kavuşması hâdisesi, yalnız Türk milletini sevindiren bir hâdise olmakla kalmamıştır : Dünya üzerinde hak, adâlet, insanlık mefhumlarının zayıfladığını, kuvvetin ve zorun ilk ve son hak kaynağı olduğunu iddia küstahlığına kalkıştığını görmekle ezâ duyan idealistler, hakkın bu yeni zaferi karşısında şüphesiz büyük bir teselli duymuşlardır. İnsanlığın büyük prensiplerine ve hakkın yıkılmaz bir kuvvet olduğuna daima inanan Türk milleti, millî hudutlarını sulh ve dostluk yollarıyle tamamlamak suretiyle, dünya milletlerine yeni bir ders daha vermiş oldu. Bir millet için azim, irade, kuvvet nekadar lâzımsa, ahlâkî prensiplere dayanmak ve açık, dürüst bir siyaset takip etmek de o kadar lâzımdır. Türkiye Cümhuriyeti'nin, kuruluşundanberi takip ettiği bu siyaset esasları, yer yüzündeki büyük küçük bütün milletler tarafından samimiyetle taklit edildiği zamandır ki hakikî bir

TÜRK TARİH KURUMU

" Milletler Cemiyeti „ vücuda gelecektir. Dahilî ve haricî umumî siyasetinde " idealizm „ ile " realizm , i çok âhenkli bir surette te'life muvaffak olan Türkiye Cümhuriyeti, bunu mücerret düşüncelerden değil, Türk ruhunun ahlâkî ananelerinden almıştır.

Bizim bu siyasetimizi anlamayan yahut anlamak istemeyen bâzı yabancı matbuat, Hatay'ın ana vatana kavuşması hâdisesini büsbütün başka bir şekilde göstermek istiyorlar; ve bize emperyalist emeller isnadına çalışıyorlar. Bu iddiaların nekadar gülünç ve mantıksız olduğunu isbata kalkışmak bile abestir sanıyoruz. Türkiye Cümhuriyeti, hiçbir zaman başka milletlerin haklarına tecavüz etmemiş, millî hudutları dışında hiçbir emel beslememiş, en açık haklarını bile sulh ve anlaşma yolu dururken zorla, kuvvetle almak lüzumunu duymamıştır. Başka milletleri esir etmek, silâhsız memleketlere saldırmak, hiçbir esasa dayanmayan mevhûm tarihî haklar icat etmek, bizim siyasî ahlâkımıza aslâ uymayan şeylerdir. Millî vicdanımız, bu gibi haksızlıkları daima fena görmüş, daima nefretle karşılamıştır. Türk silâhı, başkalarının hakkına tecavüz için değil, ancak kendi hakkını müdafaa için kullanılan keskin bir vasıtadır. Bütün komşularımızın ve akl-ı selimini muhafaza eden bütün dünya milletlerinin bu hakikatı pek iyi anladıklarını ve takdir ettiklerini memnuniyetle görüyoruz.

Hatay'ın ana vatana kavuşması, bize bu hakikatı bir defa daha yeni bir misâl ile anlatmış oluyor : Millî Şef'inin etrafında sevgi ve îmanla birleşmiş, hakkından ve kuvvetinden emin bir millet, siyasetini, millî ananelerine dayanan büyük ahlâkî prensiplere istinat ettirdiği zaman, bütün dünyanın hürmet ve îtimadını kazanır; ve tarihin en karışık devirlerinde bile istikbâline emniyetle bakabilir !

İnsanlığın saadeti namına, bu hakikatın başka milletler tarafından anlaşılmasını temenni ediyoruz.

C. H. P. BEŞİNCİ BÜYÜK KURULTAYI

KEMAL ÜNAL

Türk kurtuluş ve kuruluşunun, ilk büyük kadrosu, Ebedî Şef'in Sıvas'ta 4 Eylûl 1919 da topladığı kongre ile vücut buldu. Bu kongre, yaklaşan istilâya mukavemet azmiyle yer yer belirmiş olan millî müdafaa teşekküllerini kendinde topladı, millî vahdet ve tesanüdü yarattı. Nihayet bu vahdetle bir devlet kuruldu ve zafer kazanıldı.

Bu muvaffakıyetlerin ana kadrosu ile onun aziz Şef'i, birçok inkılâplarla millî hayata yeni veçheler verdi. Kurtuluş kadrosunun artık siyasî bir partiye inkılâp ederek ileri Türk cemiyetinin idaresini tanzim eylemesi mevzubahisti. 1927 yılının Birinciteşrin'inde Ankara'da toplanan Kurultayda -ki buna Sıvas'tan sonra İkinci Kurultay diyoruz- " kabûl olunan nizamnamenin umumî esaslarında ve ayni kongrece tasvip edilen Umumî Reisliğ'in beyannamesinde „ " Cümhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler „ tesbit olundu.

10 Mayıs 1931 de toplanan Üçüncü ve 9 Mayıs 1935 te toplanan Dördüncü Kurultay'lar hem Parti'nin program ve nizamnamesini gözden geçirmişler, hem de teşkilât kademelerince kendisine gönderilen dilekler üzerinde kararlar almışlardır.

1938 Birincikânun yirmi altısında toplanan fevkalâde Kurultay, ebediyete intikal eden Büyük Kurucusu'nun Şef'liğini de ebedîleştirdi. Onun en yakın ve en büyük arkadaşını Parti'nin değişmez başı olarak seçti.

Beşinci Büyük Kurultay 29 Mayıs 1934 da toplandı. Bu yazıda son Kurultay'ın çalışmalarını tebarüz ettireceğiz.

*

C. H. P. Kurultay'ları başlıca şu üç mevzu üzerinde çalışırlar :

1— Program ve nizamname tâdilleri,

2— Dilekler,

3— Seçimler,

her Kurultay'ın açılışında Parti Umumî Reisi'nin, kapanışında Vekili'nin bir tebliğde bulunması kaide halini almıştır. ÜLKÜ'nün geçen sayısında bu tebliğlerden ilki neşredilmiştir. Yine her Kurultay, çalışmalarını tanzim için bir Riyaset Divanı ile kendisinin ilk iki mevzu-ı için birer encümen teşkil eder.

Beşinci Büyük Kurultay'da Parti programında ve nizamnamesinde bazı değişiklikler yapılmıştır. " Yalnız birkaç sene için değil, istikbâle de şâmil olan tasavvurlarımızın ana hatlarının „ " toplu bir halde yazılmış „ bulunduğu Parti programındaki değişiklik bize millî hayatın alacağı yeni istika-

metleri gösterir. Ancak bu istikamet daima Kemalizm'in büyük prensipleri içinde inkişaf eder. Nitekim Beşinci Kurultay, Parti programının birinci kısmındaki vatan, millet, devletin esas teşkilâtı ve âmme hukuku mevzularıyle ikinci kısmındaki C. H. Partisi'nin ana vasıfları üzerinde hiçbir değişiklik yapmamıştır. Ancak tatbikata taallûk eden müteakip kısımlarda bazı tadiller yapmış olup bunları hülâsaya çalışacağız.

İktisat kısmında yedinci maddeye eklenerek ziraî kredinin hedeflerinin " çiftcinin işletme sermayesi unsurlarını tamamlamak, ziraî istihsâli verimlendirmek ve iyileştirmek, çiftciyi toprağa ve ziraî işletme vasıtalarına sahip kılmak, ziraî mahsûllerin sürüm ve satışını kolaylaştırmak ve arttırmak „ olacağı ifade edilmiştir. Ticarî mübadelede " malımızı alanın malını almak „ prensibi, yeni iktisadî şartların inkişafı müvacehesinde programdan çıkarılmış ve " tediye müvazenesinin tanzim, bu yönden dış alış verişimizin âhenkli olacağı „ tasrih edilmekle kalınmıştır. Yine iktisat mevzuunda " elişleri ve küçük san'atlarımıza inkişaf imkânı verilmesine ve halkın mutat işleri haricinde boş kalan vaktının bu sahada kıymetlerindirilmesine „ çalışılacağı yeni bir madde ile programa ilâve edilmiştir. Şoselerle devlet yapılarında ve şehircilik işlerinde tekniğe ve plânlı çalışmaya itina gösterilmesi de vuzuhlandırılmıştır.

Programın malî prensiplerimizi ihtiva eden dördüncü kısmında bir tâdil yapılmamıştır.

Talim ve terbiyeye ait beşinci kısımda birkaç noktada esaslı değişiklikler vardır. İlk tahsil kısmına " öğretmen gönderilmesi imkânı bulunmayan köylerimizde eğitmen bulundurulması bunların sayısının arttırılması „ " bu tip köy okullarında tahsilin daha olgun yaşta başlaması, arasız devam etmesi ve bunun devletçe askerlik borcu gibi bir sıkılıkla takip edilmesi „ prensibi ilâve olunmuştur.

Kültür bahsinde dil çalışmalarının Maarif Vekâleti'nce sıkı ve şümullü bir nezaret altında bulundurulması esası tasrih edildiği gibi " bilhassa bir Türk lûgatı ile ansiklopedisini biran evvel vücuda getirme „ nin başlıca emelimiz olduğu ifade edilmiştir.

C. H. Partisi "klâsik okul terbiyesinin dışında yığına devamlı ve yeni Türkiye'nin ileri gidiş yollarına uyar bir halk terbiyesi vermeyi mühim„ görerek Halkevleri'ni kurmuş ve her yıl bunların sayısını arttırmıştır. Programa ilâve edilen yeni bir hükümle, Halkevi açılmasına imkân olmayan yerlerde, " Halk odaları „ teşkilâtı yapılacak ve hacmine göre ayni mesaiye buralarda da devam olunacaktır. Program, halk terbiyesi mevzuunda sinemaların " milletin seciye ve ahlâkına faydalı olacak ve bilgisini artıracak bir terbiye vasıtası olmasına „ çalışılacağını da tavzih eylemiştir.

İçtimaî hayatla umumî sıhhate taallûk eden altıncı kısım üzerinde bir değişiklik yoktur.

Adlî kısımda genç yaştaki mevkuf ve mahkûmların büyüklerden ayrı tutulması lüzumuna temas edilmiştir. İdarî kısımda ise " âmme hizmeti gören hayır cemiyetlerinin ve bilhassa bunlardan umumî, hususî ve belediye bütçelerinden yadrım görenlerinin devletce hususî mürakabeye tâbi tutulmaları „ ehemmiyet verilecek yeni bir mevzu olarak ele alınmıştır.

Bu kısa hülâsa gösteriyor ki C. H. Partisi programında yaptığı değişikliklerle halkın ve bilhassa büyük köylü kütlesinin kültürel yetişme ve yaşama şartları üzerinde yeni hedefler çizmiştir. Halkın normal iş hayatı dışındaki vaktını da kıymetlendirmek, yurdun refahını hızla artıracak bir tedbir olacaktir. Hemen her yerde hayranlıkla takip edilen yükselişimizin bütün fikrî esaslarını içinde toplayan C. H. Partisi programı yeni hükümleriyle şüphesiz yurda daha faydalı olacaktır. Kemalizmin prensiplerine samimiyetle bağlı olan ve onun gösterdiği yollarda daima azim ve feragatle çalışan Türk milleti programının yeni hedeflerini tahakkuk ettirmekte gecikmeyecektir.

Yeni Türkiye'nin kurtuluş ve kuruluş kadrosu olan C. H. Partisi, son Kurultay'da nizamnamesinde yaptığı tadillerle çalışmalarının memlekete daha faydalı ve bugünkü ihtyaçlara daha uygun olması yollarını aramıştır. Bunları da telhise çalışacağız.

*

Yeni nizamnameye konulan yeni hükümlerde Parti Genel Başkan Vekilinin partili mebuslardan birisi olacağı ve Genel Sekreter'in kabineye iştirâk edeceği tasrih edilmiştir. Birinci kayıt, ötedenberi mevcut fiilî bir esasın ifadesi ise de ikinci hüküm Parti çalışmaları bakımından çok ehemmiyetli bir noktadır. Devlet teşkilâtıyle, halkın bir mürakabe unsuru olan Parti teşekkülleri arasında âhenkle ve birbirini tamamlayan bir çalışma nizamının kurulması için ötedenberi çok uğraşılmıştır. Son bir tedbir olarak ta valiler, kendi mıntakalarının Parti Reisi kabûl edilmişti. Yeni tâdil Parti çalışmalarını devletin idare şûbelerinden ayırmaktadır. Bundan sonra Parti'nin Genel Sekreteri bir kabine âzası olarak, idare ve Parti uzuvları arasında âhengi temin edecektir. Halkın şikâyet dilek ve ihtiyaçlarını kabinedeki arkadaşlarıyle görüşüp anlaşarak tatmin yollarını bulmak kolaylığı Genel Sekreter'e Parti kademelerinin bu yoldaki çalışmalarını tanzim imkânını verecektir. Onun iç ve dış devlet politikasıyle yakından meşgûl olması Parti işlerinin iyi sevk ve idaresinde ayrıca müessir olacaktır.

Kurultay'ın nizamnamede kabûl ettiği esaslardan biri de Parti'nin Büyük Millet Meclisi'ndeki grubundan başka " Parti Müstakil Grubu „ adıyle yeni bir mürakabe uzvu yaratmasıdır. Millî hüviyyetimize ve tarihî zaruretler içinde memleketin menfaatine en uygun olan tek fırka prensibinden ayrılmamak ancak bu tek siyasî teşekkülü açık bir mürakabeye tâbi tutmak için konulan bu usûlün tatbikatta iyi neticeler vereceği ümit edilir.

Merkezde kurulacak bir teftiş kadrosu tarafından Parti teşkilâtının devamlı bir mürakabeye tâbi tutulması da yeni hükümler arasındadır.

*

C. H. Partisi'nin her yıl toplanan ocak (semt) kongrelerine orada kayıdlı partililer iştirâk ederler. Bunların iki vazifesi vardır : Birisi yeni idare heyetini ve üst kongreye gidecek delegeleri seçmek, diğeri de mahallî ihtiyaçlar hakkında mahallî idareyle temas edip daha yüksek idare kademelerince başarılacak dilekleri üst kongreye arzetmek. Ayni esaslara göre çalışan ve her yıl toplanan nahiye kongrelerini ocak ve kaza kongrelerini nahiye delegeleri teşkil ederler.

Kaza delegeleri iki yılda bir toplanarak vilâyet kongresini yapar ve büyük Kurultay'a sunulacak dileklerle oraya iştirâk edecek delegeleri seçerler.

Görülüyor ki Kurultay, memleketin hemen her köşesinde yapılmış toplanmalardan süzüle süzüle gelen ve devletce başarılması beklenilen bütün dilekler için yüksek bir merci' olmaktadır. Çok mahdut bir kısmından maada yurdun her yerinde ilk kademesi semt semt kasabalarda ve köylerde kurulmuş olan C. H. Partisi, kongreleriyle memleketin fikrî ve içtimaî temayüllerini mahallî ve umumî ihtiyaçlarını yoklamakta ve buralardan alınan hâsılaları üst kademelerin mürakabesinden geçirterek nihayet Kurultay'da bir devlet mevzuu olarak ele almaktadır. Bu demokratik çalışmanın asıl kıymetini vatandaşların gösterdiği yüksek alâka ile ölçmek mümkindir.

Beşinci Kurultay, Parti teşkilâtının kendine gönderdiği dilekleri, seçtiği bir encümende tetkik ettirdi. Vekiller, diğer devlet makamları ve teşekküllerin mümessilleri bu encümende kendilerine ait dileklerin hangilerinin nasıl yerine getirileceğini şimdilik tatmini mümkin olmayanların sebeplerini izah etmişlerdir. Günlerce süren bu konuşmalardan sonra encümen bütün dilekleri idare şûbelerine göre tasnif ve edindiği kanaatları tesbit ederek Kurultay'ın umumî heyetine arzetmiştir. Burada da Kurultay âzası, mütalealarını bildirmişler ve mesûl makamlar yeniden cevaplar vererek meseleleri aydınlatmışlardır. Görülüyor ki dilekler bir encümenin hususî tetkikinden sonra umumî heyette bütün âzanın malı olmaktadır.

Parti Genel Sekreterliği geçen Kurultay'danberi Parti programına göre hükûmetçe tahakkuk ettirilen işler üzerinde de Kurultay âzasını aydınlatarak yeni mesainin gelecek yıllar için haiz olacağı ehemmiyeti tebarüz ettirmektedir.

Kurultay'ın seçim işleri, Millî Şef'e karşı bütün yurtta beslenen derin saygı ve sevgiyi vakarla ifade etmiştir. Kurultay, memleketin emniyet ve huzur içinde hızla yükseldiği inancı içinde vazifesini bitirmiştir.

SOSYOLOJİ

MİLLET NEDİR?

E. RENAN

1870 Fransız mağlûbiyetinden sonra, Fransa'da yapılan muhtelif neşriyat arasında, Ernest Renan *'ın, Qu'este-ce qu'une nation - Millet nedir ? „ konferansı en ehemmiyetli bir yer tutar.*

Renan, *1882 de* Sorbonne*'da verdiği bu konferans ve diğer muhtelif neşriyatıyle ortaya millî ruh nazariyesini koymuştur ki, bu elân revaçtadır. Bu görüş, diğer* Science Sociale *cereyanı ve* Hegel *'in siyasî milliyet nazariyeleri arasında mühim bir mevki işgâl eder.*

Millî ruh telâkkisi esas olarak karşısında tarihî maddeciliği görmektedir. Aradan uzun yıllar geçtiği halde ehemmiyetini kaybetmeyen bu yazıyı dilimize çevirip neşretmeyi faydalı gördük.

P. E.

İlk bakışta basit ve vazıh gibi görünen, fakat hakikatte birçok anlaşmamazlıklara yol açan bir meseleyi tahlil etmek istiyorum.

Beşerî cemiyet şekilleri pek mütehavvil ve muhteliftir. Çin, Mısır ve Eski Babil gibi insan toplantıları; Beni-İsrail ve Arap kabileleri, Atina ve Isparta siteleri, Achéménide, Roma ve Carlovingien İmparatorlukları; Paris'ler ve Beni-İsrail gibi vatansız ve yalnız dinî rabıtalarla birbirlerine bağlı ümmet ve cemaatlar; muasır bütün kendi hâkimiyetlerine malik cemiyetlerle Fransa ve İngiltere; Birleşik Devletler ve İsviçre gibi konfederasyonlar; Cermenler'le Slâvlar'ın arasında mevcut olan ırkî ve daha ziyade lisanî rabıtalar : İşte birçok cemiyet şekilleri ki, mecudiyetleri bir vâkıa halinde olmakla beraber, bunları birbirine karıştırmak ve benzetmek en büyük hatalardan biri olur.

Fransız büyük inkılâbı esnasında, otuz veya kırk milyonluk Fransa milletine, aynen Yunan ve İsparta serbest sitelerinin teşkilât ve idare tarzının tatbik edilebileceği kabil zannediliyordu. Bugün ise bundan daha pek büyük bir hatayı kabul edenler var : Bazıları ırkla milleti karıştırıyor ve lisanî ve ırkî rabıtaların mahsûlü cemiyet şekillerine, hakikî mevcudiyetlerini gösteren beşerî toplulukların kıymet ve kuvvetini izafe etmekte hiç tereddüt etmeyorlar.

Bu gibi müşkil meselelerde mümkin olduğu kadar bir vuzuh ve kat'iyet temin etmeliyiz. Çünkü istintaçlarımızın başında yapacağımız ufak bir sui

tefehhüm veya kelime iltibası, bizi en fena ve aykırı neticelere doğru götürebilir.

Yapacağımız şeyin inceliği hemen göze çarpmaktadır. Âdeta bir canlı hayvan üzerinde yapılan bir teşrihte olduğu kadar müşkil bir mevkide bulunmaktayız. Dirilere karşı ekseriya ölülerin marûz kaldığı bir tarzda hareket etmek mecburiyetindeyiz.

Bu vaziyet dahilinde kat'î bir bîtaraflık ve ciddiyetle hareket etmeyi en doğru yol olarak kabul ediyoruz.

I

Roma İmparatorluğu'nun inkırazından, daha doğrusu, *Charlemagne* İmparatorluğu'nun dağıldığındanberi, cenubî Avrupa muhtelif milletler tarafından paylaşılmış bir halde bulunuyor. Bunlardan bazıları birbirlerini yutmak arzularını gösterdikleri halde buna hiçbir zaman muvaffak olamadılar. *Charles - Quint*, XIV üncü *Louis*'nin, I inci *Napolon*'un yapmadığı bu şeyi istikbâlde belki de hiç kimse yapamayacaktır. Yeni bir *Charlemagne* İmparatorluğu'nun teessüsü artık mehâl gibi görünüyor. Avrupa'da milletler arasında zıddiyet o kadar geniş ve köklüdür ki, en ufak bir umumî hâkimiyet arzusu, derhal kendisinin harîs arzularına karşı dikilmiş bir müttehit milletler seddi karşısında geri çekilmeğe mecbur oluyor. Avrupa'da uzun bir zaman devam etmek üzere, bir nevi müvazenenin teşekkül etmiş olduğu âdeta kabûl edilebilecek bir keyfiyet haline gelmiştir.

Fransa, İngiltere, Almanya ve Rusya, önümüzdeki bu elli sene zarfında -içine girecekleri sergüzeşt ve tehlikelere rağmen- tarihî birer şahsiyet, bir dama tahtasının mütemadiyen murabba' değiştiren, fakat hiçbir zaman birbirinin içine girmeyen, birbirine karışmayan esaslı birer taşı olarak kalacaklardır.

Bu tarzda anlaşılan ve kabul edilen milletler tarihte nisbeten yeni birer mevcudiyettir. Bunlara biz, Ortaçağlar'da tesadüf etmiyoruz. Mısır, Çin, Eski Geldân hiçbir zaman birer millet olamadılar. Bunlar doğrudan doğruya göğün veya güneşin oğulları tarafından yürütülen birer sürüden başka birşey değildiler. Bugün bir Çin vatandaşı olmadığı gibi, o zamanlarda da asla bir Mısır veya Çin vatandaşına tesadüf edilemezdi. Klâsik İlkçağlar, vâkıa bir şehire ait cümhuriyetlere ve kırallıklara, mevzi'î cümhuriyet konfederasyonlarına ve imparatorluklara mâlik oldu; fakat hiçbir zaman bugün anladığımız mânada bir millete sahip olamadı.

Atina, Sayda, İsparta ve Sur mükemmel bir vatanperverlik menba ve merkezi rolünü oynamakla beraber unutulmamalıdır ki bunlar nisbeten mahdut bir saha üzerinde teessüs etmiş sitelerden ibaret kalmışlardı.

Roma İmparatorluğu'nun içine girmeden evvel Gaule memleketi, İspanya, İtalya hanedansız, merkezî teşkilâttan mahrum, basit bir insanlar

heyet-i mecmuası mahiyetini haiz idiler. Asûrî İmparatorluğu, İskender ve İran İmparatorlukları birer vatan değildi. Denilebilir ki bir Asûrî vatandaşı hiçbir zaman yaşamamıştır; İran İmparatorluğu da vâs'i bir derebeylikten başka birşey olamamıştır. Hiçbir millet, menşeini umumî medeniyet tarihi üzerinde vâs'i ve derin neticeler doğuran İskender'in sergüzeştine bağlamak istemiyor.

Roma İmparatorluğu ötekilerine nisbeten bir vatan olmağa yaklaşmıştı. Evelleri pek sert olan Roma istilâsı, harplerin inkıta'ıyle temin edilen rahat ve saadet karşılığı olarak, sonraları kolayca sevildi ve güler yüzle karşılandı. Bu âdeta intizam, sulh, medeniyet vasıflarını haiz büyük bir birleşme, toplanış olmuştu.

İmparatorluğun son zamanlarında, münevver papaslar, okumuş yazmışlar arasında, barbarların dağınık ve ceberût kuvvetlerine karşı bir " Roma sulhu „ his ve fikri kökleşmişti. Fakat bugünkü Fransa'nın oniki misli olan bir imparatorlukta, bugün anlaşıldığı mânada bir devlet kurulması imkân haricinde birşeydi. Şark ve garp muhakkak ayrılmağa mecburdu ve onun önüne geçilemezdi.

Üçüncü asırda bir *Gaule* İmparatorluğu teşkili teşebbüsleri de muvaffakıyetli bir netice veremedi. Daha sonraları milletlerin mevcudiyetlerine esas teşkil eden prensiplerin âmili, Cermen istilâsı oldu.

Beşinci asırdan *Normandlar*'ın onuncu asırdaki istilâlarına kadar Cermen ırkları ne tarzda hareket ettiler ? Evvelâ ırkların hakikî mahiyetlerini pekâz değiştirdiler, fakat buna mukabil, eski Garp İmparatorluğu'nun arazisi dahilinde bulunan ve derakap müstevlilerin isimlerini alan memleketlerin başına aristokratik veya askerî bir kıral hanedanı koymayı daima gözönünde bulundurdular. İşte Fransa, Burgondya, Lombardya ve daha sonraları *Normandya* bu suretle ortaya çıktı.

Franc İmparatorluğu'nun kısa bir zaman zarfında yayılan kuvvet ve hâkimiyeti, garbın muvakkat bir zaman için birliğini temin etti; lâkin dokuzuncu asrın ortalarına doğru bu imparatorluğun da bir daha birleşmemek üzere parçalandığını görüyoruz. Bu suretle, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya, büsbütün başka yollardan, binbir sergüzeşt geçirerek, bugün kemal ve rüştlerini gördüğümüz hakikî ve tam millî benliklerine doğru Verdun Muahedesi'nin ortaya koyduğu kat'î inkısam prensiplerinden sonra yürümeğe başlamış oluyorlardı.

Hakikatte, bu muhtelif devletlerin bariz vasfı, bunları teşkil eden halkın birbirlerine kaynaşmasından başka birşey olabilir mi ? Birer birer saymış olduğumuz devletler içinde hiçbir tanesi Türkiye'ye - Osmanlı İmparatorluğu'na - benzemez. Burada tıpkı ilk istilâ devirlerinde olduğu gibi, Türk, İslâv, Rum, Ermeni, Arab, Suriyeli ve Kürt unsurları hâlâ birbirine

karışmamış bir halde bulunmaktadır. Bu neticeyi tevlit eden belli başlı iki sebep gösterilebilir.

Evvelâ, meselâ Cermenler, Yunan ve Lâtin ırklarıyle temas eder etmez, derhal hıristiyan dinini kabul etmekte hiç tereddüt göstermemişlerdi. Böylece, cebren istilâya maruz kalan kütle ile müstevlinin ayni dinden olduğu, yahut galibin, mağlûbun dinini kabulde hiçbir müşkülât göstermediği zaman ortaya çıkan kaynaşma, bittabii ahalinin din prensipleri ile birbirinden tamamen ayrıldığı Osmanlı İmparatorluğu'nda hiçbir zaman mevzu-ıbahis olamaz.

İkinci sebep te müstevlilerin kendi lisanlarını unutmaları olmuştu. *Clovis, Alaric, Gondebeaud, Alboin, Rollon*'un torunları artık roman lisanını konuşmağa başlamışlardı bile . . .

Vaziyetin bu merkezde olmasının daha pek ehemmiyetli bir sebebi vardı : *Frnac*'lar, *Burgonde*'lar, *Goth*'lar, *Lombard*'lar, *Normand*'lar istilâsını âdeta yanlarında kendi ırklarına mensup pekâz kadın götürmek suretiyle yapmışlardı.

Uzun seneler, başbuğların Cermen kadınlarla evlendikleri görüldü. Fakat buna mukabil gerek cariyeleri ve gerekse çocuklarının süt anaları Lâtin ırkına mensuptular. Bu Fransız ve Cermen lisanının (*lingua francie*) (*lingua gothica*) *Franc*'lar *ve Gothlar*'ın Roma topraklarına yerleşmelerinden pek kısa bir zaman sonra kaybolmasını intaç etti.

İngiltere'de ise ayni şekil büsbütün başka tezahürat gösterdi. Çünkü esas itibarıyle Anglo - Saksonlar beraberlerinde karılarını ve kadınlarını da götürmüşlerdi; buna mukabil Britanya kavmi müstevli kuvvet karşısında mütemadiyen kaçmakla iktifa etmişlerdi. Ayrıca, hadd-ı zatinde lâtincede asla Britanya'da kökleşmemiş, yerleşememiştir.

Beşinci asırda eğer *Gaule* memleketinde golca konuşulsaydı, belki de ne *Cloirs* ve ne de askerleri Cermen lisanını güler yüzle kabûl edeceklerdi.

İşte bunun neticesi olarak müstevli cermenler, örf ve âdetlerindeki dürüştlüğe ve sertliğe rağmen, mağlûp unsurun kendi tabiatlerini kolaylıkla temsilini temin etmekte pek güçlük çekmediler. İçine gayetle küçük bir Franc akelliyetinin girmiş olduğu bir memleket, pek meşru olarak Fransa ismini aldı. Zamanının hakikî bir aynası olan X uncu asır *Chanson de Geste*'lerinde bütün Fransa'nın ahalisi Franc olarak görünmektedir. Gregoire de Tours'da bariz bir şekilde mevcut olan Fransa ahalisinin muhtelif unsurlara mensup olması fikrine, *Hugues Capet*'den sonra gelen Fransız şair ve muharrirlerinin hiçbirisinde tesadüf edilememektedir.

Bu şiirlerde asiller ile avam tabakasına mensup ahalinin farkları gayetle bariz bir şekilde kaydedilmişken bunun bir ırk tefaruku olmaktan ziyade, bir cesaret, âdet ve atalardan gelen ırsî bir terbiye farkından ibaret olduğu kemal-i sarahatle hissettirilmekten geri kalınmamıştır. Fakat kimse,

bunun doğrudan doğruya bir istilânın tabiî neticesi olduğunu iddia etmeyi hatırından bile geçirmemiştir.

Millet uğruna yapılan hizmetler ve fedakârlıklara mukabil kıral tarafından esalet tevcihi -bu sakat ve bozuk sistem- ancak XIII üncü asırdan itibaren ortaya doğma olarak vazedildi. Bu suretle bütün esalet iddiasında bulunanlar, esas itibarıyle kıral tarafından ve onun lûtfüyle asîl olmuş bulunuyorlardı.

Normandlar'ın bütün istilâlarından sonra da ayni şeyin vukua geldiğini görüyoruz. Bir veya iki nesil sonra, müstevli Normand unsuru, asîl yerli halktan ayrı herhangi bir mümeyyiz vasfa malik olmaktan çıkıyor, fakat buna mukabil mağlûp ettikleri memlekete esalet, askerî şecaat ve vatanperverlik gibi hiçbir zaman malik olamadıkları hasletleri getirmiş oluyorlardı.

Nisyanın, ve hattâ tarihî hataların, bir milletin teşekkülünde belli, başlı rolleri oynadığını söylemekle hata etmediğimi zannediyorum. Hattâ bunun için tarihî tetebbülerin inkişafı, derinleşmesi milliyet hisleri ve fikirleri için hakikî bir tehlike teşkil eder. Filhakika tarihî araştırmalar, her siyasî teşekkülden evvel ika' edilmiş zor ve cebire dayanan bütün hareketlerin mahiyetini ortaya koyar ve bu vaziyette bu hareketlerin neticeleri iyi olsa bile okuyucuya bırakacağı tesir, büsbütün başka şekilde olur. Bütün itthadlar biraz sert ve dürüşt olur. Şimalî Fransa ile cenubî Fransa'nın ittihadı da aşağı yukarı bir asır süren bir vahşet ve imha siyasetinin neticesi oldu.

Uzun mesainin kahramanı, ideâl bir temerküz tipi; şimdiye kadar yapılan millî ittihadların en mükemmelini mevki-i tatbike koymağa muvaffak olan Fransa kıralı, biraz yakından, açık olarak gözüktüğü anda, bütün nüfuz ve azametini kaybetmişti. Ve kendi şaheseri olan milleti, tereddütsüz, onu tel'in etmişti. Bugün bile onun kıymetini ve yaptığı şeyin büyüklüğünü takdir edecek zekâlar pek mahduttur.

Garbî Avrupa'nın tarihini teşkil eden kanunlar ortaya ancak tezatlarla konulabiliyor. Fransa kıralının kısmen istibdat ve kısmen de adaletle mevki-i fiile çıkarabildiği bu muazzam işte, birçok memleketler büyük muvaffakıyetsizliklere uğramışlardı.

Macarlar, bundan sekizyüz sene evvel nekadar ayrı iseler, *Saint Etienne*'nin saltanatı altında yine o kadar yabancı ve birbirlerine karşı bigâne kaldılar. *Habsburg*'lar kendi topraklarında sâkin muhtelif unsurları birbirlerine yaklaştırmakta, hattâ birbirlerine karşı tahrik etmekte tereddüt etmediler. Bohemya'da alman ve çek kavimleri bir bardağın içine konulan su ve yağ kadar birbirlerine yabancıdırlar.

Ayni milletler tarafından tatbik edilen kavimlerin dinine göre ayırma siyaseti, şarkın inkırazını tevlit edecek kadar fecî neticelere yol açtı. Meselâ Selânik ve İzmir gibi şehirler, birbirlerine karşı en ufak bir alâka ve münasebetten mahrum, beş altı cemaatı barındıran birer ocak halindedir.

Halbuki, bir milletin esası, mevcudiyeti, efradının birçok şeyleri okutması, ve yine birçok fikirlere ayni zamanda malik olmasiyle kabil olabilir. Bugün hiçbir Fransız yoktur ki, kendisinin Burgounde, Alam, Taifal veya Visigoth olduğunu iddia etsin.. Bunun yanında her Fransız *Saint - Barthelemy* gecesini, XIII üncü asır cenup kıtalarını unutmuştur, ve unutmalıdır.

Bugün Fransa'da menşe itibarıyle, *Franc*'lara kadar çıkabileceğini isbat edecek on tane aileye bile tesadüf edemeyiz. Bunu isbat etse bile, tarihin karanlıklarına karışan binlerce tesalübün doğuracağı müşkillerle bütün şecerenâme sistemlerini altüst etmekten başka hiçbir şeye yardım edemez. Binaenaleyh muasır milletleri, ayni merkeze müteveccih birçok vâkıaların ortaya çıkardığı bir şe'niyet olarak görüyoruz.

Bu bazan Fransa'da vukua geldiği gibi, bir kıralın etrafında oldu; bazan da Hollanda, İsviçre. Belçika gibi muhtelif eyaletlerin kendi irade ve arzuları ile husule geldi. Yahut İtalya'da ve Almanya'da olduğu gibi bilinemez neden derebeyliğe karşı çok geç kalan bir isyan fikri ve galibiyet hareketiyle kendisini gösterdi. Bütün bu teşekküllerde bir esas, bir sebep ve hikmet-i vücut vardı. Bu gibi hâdiselerdeki prensipler, en beklenilmeyen âni şekillerde ortaya çıkıverirler.

En son zamanlarda İtalya'yı mağlûbiyetleri neticesinde birleşmiş bir kül halinde, Osmanlı İmparatorluğu'nu ise galibiyetleriyle dağılmış birer memleket olarak gördük. Her mağlubiyet İtalya'yı ittihada doğru yaklaştırırken, her galibiyet Osmanlı ülkesini fecî bir âkıbete doğru sürüklüyordu. Bunun sebebi, İtalya'nın bir millet olmasından ve Türkiye'nin (Osmanlı İmparatorluğu'nun) -Anadolu hariç- hiçbir zaman bir millet olamayışından başka birşey olabilir mi ?

Büyük inkılâbıyle, bir milletin ancak kendi kendine mevcut olabileceğini bedihî bir hakikat olarak ilân etmek şerefi Fransa'ya aittir. Biz taklit edilmemizi fena karşılamamalıyız. Milletlerin prensipi sadece bizimkidir.

Fakat millet nedir ? Niçin Hollanda millet oluyor da Hanovre yahut Parme büyük dükalığı millet olamıyor ? Kendisini yaratan prensip ortadan kalktığı halde, Fransa nasıl oluyor da elân bir millet halinde yaşıyor ? Üç ilâ dört ırka, iki dine, üç lisana malik oaln İsviçre bir millet iken, niçin her unsuru mütecanis bir vahdet teşkil eden Toskana millet olamıyor ?

Niçin Avusturya bir devlettir ve bir millet değildir ?

Milliyet prensipi ile ırk prensipi arasında ne gibi farklar mevcuttur ?

Bunlar öyle sualler ki, her düşünen, her anlayan bir insan gayr-i ihtiyarî -sırf kendi kendini tatmin için- muhakkak cevaplarını bulmak ihtiyacını hissediyor. Vakıa dünyanın işleri bu tarzdaki mülâhaza ve istintaçlarla düzelemez; fakat kendini bilen herkes basit zihinlerin dolambaçlarında kaybolduğu bu karışık meselenin mahiyeti hakkında ufak bir vuzuh görmek arzularını tatmin ihtiyacını hissetmekten kendini alamayor. *Bitmedi*—

Fransızcadan çeviren : PEYAMİ ERMAN

K Ö Y T E T K İ K L E R İ

DELİORMAN

KÖYLERİNDEN KOKARCA KÖYÜ VE BUGÜNKÜ VAZİYETİ

AHMET HALİL

Bugünkü Romanya ve Bulgaristan arasında taksim edilmiş olan Deliorman mıntakasını yakından bilenler, bilhassa son yıllarda buralarda seyahat edenler, bu mıntakada türklüğün gittikçe nasıl silinmeğe, kaybolmağa başladığını da müşahede etmişlerdir. Bununla beraber, yâni bir taraftan Türkiye'nin göç siyasetine, diğer taraftan bilhassa Bulgaristan tarafından takip edilen temsil siyasetinin ilerlemesine rağmen, buralardaki türklük rengi hâlâ kuvvetlidir.

Gerçi Deliorman kasaba ve köyleri içinde yükselen minareler dünkü kadar çok değildir, sayıları gittikçe azalıyor. Şehirlerde beledî teşebbüsler bahanesiyle, köylerde başka yerlerden getirilen yabancıların çoğalması ve yerlilerin hicreti yüzünden artık minareye ihtiyaç kalmayor. Bununla beraber, Deliorman denilen türklük mıntakasından geçtiğimiz zaman alınan intiba Toros'tan, Haymana ovasından, Pasin yaylasından alınan intibalar kadar canlı ve kuvvetlidir.

Buarada gittikçe daha çok beliren yeni bir manzarayı çizmeği de ihmâl etmeyelim :

Deliorman diyarı, yavaş yavaş rengini kaybediyor. Gerek Türkiye'ce takip edilen göç siyaseti, gerekse bundan hoşlanan Rumen ve Bulgar şuuru, nihayet altında bulundukları yabancı hâkimiyeti hergün biraz daha kendilerini yabancı hisseden Bulgaristan türklüğünün biran evvel ana vatana gelmek temayülü, dünkü ve bugünkü Deliorman'ın rengini değiştirmektedir. Bir zamanlar, yerli münevverlere bir " Deliorman Türk Cümhuriyeti „ idealini aşılayacak kadar kuvvetli olan millî ve harsî çizgiler artık kayboluyor. Buna biz ne iyi, ne de fena hükmünü vermek istemiyoruz. Sadece küçük bir türklük ülkesinin, gittikçe türklükten nasıl sıyrılmağa başladığını bir vâkıa olarak işaret etmekle kalacağız. Bu vâkıa nasıl cereyan ediyor Deliorman kasaba ve köylerinin dünkü ve bugünkü içtimaî çehresini çizmek, hareket halinde bulunan bir hâdiseyi yarın daha iyi anlamağa yardım edecektir. Deliorman'da ser'i bir cevelân yaparken tesadüf beni Rumen-Bulgar hududu üzerinde ve Bulgar arazisinde küçük bir Türk köyüne sevketti. Orada tanıdık köylü bir Türk ailesi içinde geçirdiğim günler, ayni zamanda bana orijinal Türk köyünün sosyografisini şöyle bir çırpıda çizmek fırsatını

da verdi. Bunun hikâyesi, Deliorman mıntakası türklüğünün, tarihî zaruretler icabı olarak, nasıl silinmeğe başladığını müşahhas surette gösterecektir:

I — Kokarca köyü

Varna ile Pazarcık arasını birleştiren hat üzerinde, Varna'nın şark-ı şimalinde bulunan bu köy bugün Bulgar idaresine tâbidir. Trenle 4 saat mesafededir. Köyün şimalinde Oborişte adını taşıyan bir hudut istasyonu, cenubunda Deliorman'ın parçalarından bir orman, garbında ismi bugün de " Kurdderesi „ olan bir dere vardır. Dereyi köye bağlayan burnun adı "Dikburnu „ dur.

III— Köyün tarihi

Köyün Türkleri arasında, köyün tarihine dair olmak üzere dolaşan bir halk menkıbesine göre: bundan yüzelli kadar yıl evvel Osmanpazar kasabasından gelen bir yürük kafilesi bugün köyün bulunduğu sahayı vatan ve köyü kurmuştur. İsmine gelince, köyün ormanlık olan sahasından fena bir koku geldiğini, daha evvel vukubulan bir vak'a neticesinde buralarda bazı insan cesetlerinin kaldığını, bu yüzden yeni kurulan köye " Kokarca „ adının takıldığını hikâye ediyorlar [1] :

Bu ihkâyenin müsbet değeri olup olmadığını münakaşa etmeden sadece halk muhayyilesinin bulunduğu yerin adını kendi tarzına göre, nasıl izah ettiğini gösteriyoruz.

III — Köyün nüfusu

Bugün köyde 220 ev vardır. Bunun 40 ı Türk, 170 i Bulgardır. Bulgar evlerinin bu çokluğu, Romanya'dan Bulgaristan'a vaki olan Bulgar muhaceretinin neticesidir.

Köyün bundan evvel Türkiye'ye hicret etmiş Türk hane adedi 1922 de 20, 1926 da 25 dir. Şimdi köyde bulunan Türkler de kendilerini Sofya Türk Elçiliği'ndeki göç defterlerine kaydettirmişlerdir. Türkiye'ye göç edenlerin yerini, yok bahasına Romanya'dan gelen Bulgarlar elde etmektedir. Her yıl Bulgar evlerinin sayısı artmaktadır. Bugün köyde bulunan 40 Türk hanesi, önümüzdeki yıllar zarfında tamamiyle Türkiye'ye göç etmeğe hazır-

[1] Bulgaristan türklüğünün bulunduğu mıntakaların köy ve kasaba isimlerini bulgarlaştırma siyaseti, bilhassa bu son senelerde pek kuvvetlenmiştir. *Kokarca*'nın isminin *Boyana* olması kabilinden birçok köylerin adları değiştirilmiştir. Bulgaristan'da bulunduğum sırada Türkiye aleyhtarı olan geri kafalı Bulgar Türkleri'nin neşrettiği *Medeniyet* gazetesinde bu bulgarlaştırma siyasetini tasvip eden bir edâ gördüm ve hayret ettim. Bu bulgarlaştırma 1934 Ağustos tarihli ve 2820 numaralı bir Bulgar kanununa göre yapılmaktadır. *Medeniyet* ismini taşıyan ve gazete denecek bir mahiyeti olmayan bu varakanın neşrettiği bir listeden şu isimleri bir misâl olmak üzere buraya kaydediyorum :

Burgaz vilâyetindeki Türk köylerinin bulgarlaştırılması :

Mevcut ismi	*Yeni ismi*
Kadıköy	Sidiveyo
Küçükalân	Malka
Karatepe	Çerniverah
Sazlıköy	Tiristikare
Taştepe	Kamenvirh
Yavuzdere	Dobrselz
Yaylacık	Tolyana
Kırçeşme	İzor.... ilâ

dır. Muhacir sayısının tahdit edilmesi, göç işini geçiktirmektedir. Bu arada köyün adı şimdiden değişmiştir. Posta muhaberatında Kokarca adını kullanmak yasaktır. " Boyana „, dünkü Kokarca'nın yeni adıdır. Fakat yalnız Türkler arasında değil, Bulgarlar arasında hâlâ eski işim kullanılır. Sade resmî tâbir olarak yeni isim yaşayor.

IV — Köyün iktisadî hayatı

Kokarca, oldukça mümbit bir sahadır. Köyü geçindiren istihsâl vasıtası başlıca mısır, gündoğdu, çavdardır. Gündoğdu çiçeği hususî bir yağ için ekilmektedir.Mısır -ki bu havali Türkleri misir şeklinde talâffûz ediyorlar. Karaorman'ın bu havalisinde geniş bir zer'iyat sahasını işgal etmektedir. Köyün, umumî Bulgar kooperatif şirketine bağlı bir kooperatifi vardır. İstihsâl maddeleri, bu kooperatif vasıtasıyle satılır. Umumî Bulgar kooperatiflerinin propaganda organı olan ve kooperatör adını taşıyan bu gazetenin köyde beş abonesi vardır.

V — Köyün kültür hayatı

Kokarca köyünün 40 evden ibaret türklüğü için ahşaptan küçük minareli bir câmi'i vardır. Câmi, köyün kuruluşu kadar eski imiş. Köyde Bulgar bulunmadığı zamanlarda ve henüz muhaceret vâki olmadığı zamanlarda muntazam maaşlı hatibi bulunan Kokarca, bugün, hatibsiz ve imamsızdır.

Müşahedelerime göre, köy bugün bu ihtiyacı pek de hissetmeyor. Kışın, oldukça canlı bir dinî hayat yaşadıklarını Türk köyleri hikâye ediyorlar. Yazın yalnız cuma namazı için toplanılıyor. Bir de evlenme işleri için imama ihtiyaç oluyor. Bulgar idaresi, imamları askerlikten muaf tutmaktadır. Asıl köy, bugünkü geliriyle (yâni 40 Türk hanesinin) imam geçindiremediği için civardaki daha zengin köylerden arasıra gelen imamlara bu ihtiyaçlarını gördürmektedir. Câmi, tamire muhtaç bir haldedir.

Bulgarlar'a gelince, onların kilisesi yoktur. Zaten köyün asıl sekenesi değildirler. Yerli Türkler'in hikâyesine göre, bu Bulgarlar, vaktiyle köye yerleşmiş olan yürük ağalarının yanlarındaki uşaklardır. Bu uşaklar, bulgarlık hareketi başladıktan sonra, Türk ağalarının yanı başlarında ev kurarak ve evlenerek bugünkü köy Bulgarları'nın nüvesini kurmuşlardır. Sonradan buraya yerleştirilen Romanya Bulgarları bu sayıyı artırdılar. Bugün 170 eve baliğ olan Bulgarlar, bu vaziyette Bulgarlar henüz bir köy kilisesi vücuda getirememişlerdir. Pazar günleri civar köylere gidip ibâdete iştirâk edenleri bulunur. Bazan seyyar papazların meselâ ölüm vukuatında gelip geçtiği görülür. Başka köylerde bulunan papazlara hükûmet tarafından maaş verilir. İmamlar bu maaştan mahrumdur. Onlar ancak Müslüman halkın cemaatçe yaptığı yardımla geçinirler.

Kokarca'nın oldukça eski bir Türk ilk mektebi vardır. Dört sınıf (ki yerli Türkler sınıfa klas diyorlar) dan müteşekkildir. Burada bugün erkek, kız 25 çocuk okumaktadır. Dersler türkçedir. Yalnız " Vatan bilgisi „ bul-

garcadır. Bununla beraber bugünkü Türk çocukları mükemmel bulgarca öğrenmektedirler.

Köyde teşkilâtı çok iyi ve kuvvetli bir Bulgar ilk mektebi vardır. Burada 95 Bulgar çocuğu okuyor. Devlet tarafından maaşları verilen Bulgar muallimleri vardır. Türk muallimlerinin maaşları ise, Türk cemaati tarafından para ile değil, ayniyet suretiyle tediye edilir.

VI — Bir hatıra

Bu münasebetle şahit olduğum bir vak'ayı da zikretmek isterim : Kokarca köyüne yakın Emirler köyünden Türkiye'ye hicret eden Hasan ve ailesi, Varna'ya gelecek olan " Nazım „ vapurunu Varna'da bekliyorlar. Vapurun gecikmesi üzerine ekmeksiz kalmış, köyündeki bir Bulgar dostuna köyün ekmeklerinden, birkaç tane getirmesi için haber göndermiş. Ben birgün Varna'ya giderken yolda tesadüf ederek konuştuğum Bulgar köylüsü Türk Hasan'a yiyecek götürüyordu. Hissiyatını bana şöyle ifade etti :

" — Bukadar yıldır, hep beraber yaşadık, kardeşten daha kardeştik. Köyden ayrılırken o kadar ağlaştık ki şimdi ekmek götürmez olur muyum?„

Bu tesanüt, beş asırlık Osmanlı İmparatorluğu zamanında birbirleriyle münasebette bulunan Türkler'le Bulgarlar arasında vücuda gelmiş bir sevgiyi de izhar ediyor. Fakat yeni idealler, bu insanî sevginin yerine mukadder ve tabiî olan millî antipatiyi ikame etmektedir . Bulgaristan Türkleri arasında, bu arada Kokarca köyünde görülen Türkiye hareketi, Türkiye'ye gelmek temayülü, bu değişen hâlet-i ruhiyenin nişanesinden başka birşey değildir.

VII — Köy tesanüdü ve türkçe

Köy, birbirine karşı son asırlarda hayli kin beslemiş iki çeşit halk tarafından meskûn olmasına rağmen, Türk ve Bulgar ahali arasında âhenksizlik mevcut değildir. Nitekim Çankof zamanında, birçok köylerde Türk muhtar -ki yerli Türkler muhtar yerine bulgarca (kımıt) kelimesini kullanıyorlar- seçilmişti. Dikkate şayan taraf şu ki bu havalinin birçok köylerinde olduğu gibi bu köyde de bütün Bulgarlar türkçe biliyorlar. Fakat yeni yetişen Bulgar gençleri türkçe bilmezler.

Bugünkü Bulgaristan'ın Türkler'le, yahut Türk ve Bulgarlar'la meskûn köylerinde lisan meselesini, mevcut içtimaî tesanüdün sembolü olarak gözönüne almak mümkindir. İçtimaî tesanüdün bozulması ile, lisan tesanüdünün bozulması birbirine müvazi gitmektedir. Tesanüdün tam olduğu yerlerde Bulgarlar türkçe, Türkler bulgarca bilirler. Tesanüdün bozulduğu, daha doğrusu Türkleri muhaceret dolayısiyle azalan, yahut azalması istenen köylerde bulgarca, türkçeye üstün bir vaziyettedir. Eğer muhaceret bugünkü temposu ile devam ederse önümüzdeki elli yıl sonunda Bulgaristandaki türkçe, tarihî bir hatıra olarak yâdedilecektir. Nitekim *Kokarca*'da da bu hâl, müşahade olunmaktadır : türkçe kayboluyor !

VIII — Bulgaristan türklüğünde kültürümüz

Bulgaristan Türkler'i bugün iki içtimaî - harsî cereyan karşısındadır. Bunlardan birine cereyan demek de doğru değildir : Hoca sınıfı, hayatın mantığı ile skolastik zihniyeti ve bu zihniyetin yuvası olan medreseyi muhafazaya çalışmaktadır : Türkiye'de yapılan her yenilik onlarca derin bir iştiyakla kabûl ediliyor.

Bu hâl yalnız Bulgaristan türklüğündeki hoca sınıfını değil, ayni zamanda Bulgaristan'ın kendisini de endişeye sevketmektedir. Bulgar hükûmeti, Türkiye'den gelen her tesire karşı vaziyet alıyor. Bulgarlar'ın böyle düşünmeleri, böyle hareket etmeleri kendi millî mantıkları bakımından belki doğrudur. Fakat asıl garip olan nokta, bir kısım Bulgaristan türklüğünün, Bulgar hükûmetini bu yolda hareket için bir düziye teşvik etmesidir. Bu itibarla denilebilir ki Türk kültürünün Bulgaristan türklüğü içinde yayılmasını istemeyenler, bir kısım Bulgaristan Türkleri'dir. Bunlar, kendi ırkdaşlarından bir kısmını, bilhassa yeni nesli, muhtelif vesilelerle hattâ muhtelif bahanelerle Bulgar muhitlerinde lekelemektedirler. Bu lekenin adı şudur : Kemalist..

Vakıt vakıt doğu ve aydın düşünen Türkler, yanlış ve geri düşünen yaşlı Türkler tarafından bu leke ile jurnal ediliyorlar. Bulgaristan bu jurnalcılığı alevlendirmekten istifade etmektedir.

Kokarca köyünde bu fena düşüncenin izleri görülüyor : İki senedenberi, Bulgaristan türklüğünün cemaat teşkilâtını elinde tutan geri kafalı Türkler -ki bunlar kendilerine Bulgaristan müslümanları diyorlar ve türklükten böylece sıyrılmak istiyorlar, bütün Türk mekteplerinde yeni harfleri yasak etmişlerdir. Bazı mıntakalarda köyün ve şehrin eski veya yeni harflerden birisinin intihabına hak tanımış ise de bu zahirî idi. Köyün Türk çocukları eski ve yeni harfler arasında bocalıyorlar. Orta mektep tahsili seviyesine gelmiş olanlar için bu buhran daha acıklıdır. Fakat bir kısım Türkler'in, çocuklarını " sarıklı sınıf „ ismini verdikleri geri kafalıların hâkim olduğu Türk mekteplerinden ziyade Bulgar mekteplerinde okuttuklarını gördüm. Bu cihet, şüphe yok ki, daha normâl neticeler verecektir. Bu suretle Türk gençleri, Bulgar jimnaslarından bulgarcayı, Bulgar kültürünü ve bu vasıta ile müsbet ilimleri kuvvetle öğrendikten sonra, çok kuvvetli olarak zaten taşıdıkları " halk lehçesi „ sayesinde, bilâhare millî şuuru hem tezatlar içinde yaşadıkları için daha kuvvetli duyacaklardır.

Fakat buna imkân var mı ? Yâni Bulgaristan'daki Türk çocukları orta tahsili Bulgar mekteplerinde okuyabiliyorlar mı ? Bu hususta Bulgar'ın hiçbir engeli yoktur. Ancak, fakir olan ve ekserisi köy tabakasını teşkil eden Türkler çocuklarını şehirlerde yaşatamamaktadır. Köylü bir Türk genci, bu hususdaki mahrumiyetini bana pek acı bir lisanla anlatmıştı. Gerçi Sofya'daki Türk Elçiliği, her sene yatılı imtihan tecrübesini yapmakta, mu -

vaffak olanları Türkiye'ye göndermektedir. Fakat bunun adedi senede üç talebeyi geçmeyor. Meselâ Kokarca'dan şimdiye kadar hiçbir çocuk tahsilini bu şekilde yapmağa muvaffak olamamıştır.

Bütün bu ahvale rağmen Bulgaristan türklüğü, faşist, bir temsil siyaseti güden Bulgaristan'da mevcudiyetini idameye çalışıyor. Bence, Bulgaristan'daki ırkdaşlara tavsiye edilecek hatt-ı hareket, şu olmalıdır : Her nasılsa cemaat teşkilâtını elinde bulunduran " Sarıklı sınıf „ tan tamamiyle yüz çevirerek, onların idare ettikleri mekteplerden Türk çocuklarını geri çekmek ve Bulgar mekteplerinde okutmak. Bu suretle, türklüğe içten düşman olan geri kafalı sınıf, hayatiyetini kaybedecektir. Öte taraftan Bulgar mektebinde okutmanın da hiçbir tehlikesi yoktur. Bulgaristan türklüğünün " halk ruhu „ , kâfi derece kuvvetlidir. Teknik bir tahsille bozulmayacak kadar köklüdür. Bulgar mekteplerinde nev'i sahasında kendine mahsus orijinalitesi olan bulgarca ile, Bulgar kültüriyle aşinâ olacak Türk genci, Türkiye ve Türk kültürüne sonradan bu vasıta ile de hizmet edecek ve Bulgaristan türklüğüne musallât olan geri kafalı nesli ilim ve kültür silâhı ile yenecektir [2].

[2] Bulgaristan Türkleri'nin bugün neşrettikleri " Medeniyet „ ve " Doğru yol „ ismindeki iki gazeteden evvelkisi, bu menfî zihniyetli unsurlara ait olup eski harflerle intişar etmektedir. " Doğru yol „ ise yeni harflerle neşrediliyor ki bütün Bulgaristan türklüğünün ihtiyacını ve ideallerini karşılamaktadır.

T A R İ H

BİZANS İMPATRATORLUĞU

UZUN MÜDDET YAŞAMASINDAKİ SEBEPLER

ŞEVKİ BERKER

Gerek ulusal tarihimizde, gerek İslâm tarihinde Bizans ismine, bazan Rum İmparatorluğu bazan da Şarkî Roma namı altında sık sık tesadüf ederiz. Bütün Ortakurun müddetince tarihimizi pek yakından alâkadar eden bu devletin, Garp âleminin 476 daki inkırazına karşı inhitat ve azamet devirlerinin her ikisini de görerek 1453 e kadar devamı tarihin kayda şayan vakalarından biridir. Bu devamın sebeplerini izahtan evvel devlete verilmesi lâzım gelen en muvafık adın ne olabileceğini düşünelim :

Müverrihler bu devletten bahsederken verecekleri unvanda bir türlü ittifak edememişler, İmperatorluğu muhtelif mânalarda muhtelif isimlerle anmışlardır. Bizans İmparatorluğu mevzu-ıbahs olunca; Şarkî Roma, Bizans, Grek İmparatorluğu XVII ve XVIII inci asırlarda , XIX uncu asrın ilk yarısında Bizans'ı Büyük Roma Devleti'nin bir devamı diye tanıyanlar pek çoktu. Başta Montesquieu olduğu halde Bizans tarihinin birçok güzide muharrirleri bu devleti büyük Roma'nın bir devamı gibi kabûl ettiler. Monteskiyö, 1734 de rasyonel bir düşünüşle yazdığı *Romalılar'ın büyüklüğü ve inhitatı sebeplerine dair mütalealar* adlı eserinde Bizans'ı büyük Roma'dan ayrılması kabil olmayan bir parça gibi gösterdi. Bu eseriyle kendini XVII inci asrın thèologique tarih telâkkisinden kurtaran Monteskiyö vaktiyle Machiavel'in, Bossuet'nin söylemiş olduklarını yeni bir ruh ve yeni bir gözle tekrara çalıştı. Monteskiyö, ne Makyavel'in ne de Bosüe'nin düşündüğü gibi vakıaların izahı için tesadüfe, tabiatin fevkında rabbanî iradeye bağlı bir kuvvete lüzum görmüyor, müesseselerin, örf ve kanunların vakıaları tek başına izaha kâfi geldiğini söylüyordu. Böyle olmakla beraber teşkilât ve tesisat itibariyle, dil ve din itibariyle Garp âleminden büsbütün ayrılan Bizans'ı yine büyük Roma -

[1] Bu yazı, şu iki mühim eserden hulâsa edilmiştir: 1— Charles Diehl, *Byzance, Grandeur et Décadence*, 1934. 2 — Steven Runciman, « Traduit de L'Anglais par E. J. Lévy Attachée au Musée Guimet », *La Civilisation Byzantine*. 1934.

nın bir devamı farzeyledi. Halbuki Şarkî Roma V inci asırdan itibaren garbın lâtincesi yerine grekçeyi, Katolik mezhebi yerine de Ortodoksluğu kabul etmiş, bünye ve mahiyet itibariyle çok değişmiş, büsbütün başka bir şekle bürünmüştü. Bizans tarihiyle meşgul G i b b o n Bizans'ın inkırazı sebeplerini tetkik ederek bu devlete (Şarkî Roma İmparatorluğu), ismini vermiştir. G i b b o n 'un da Bizans'a büyük Roma'nın bir devamı nazariyle baktığı anlaşılmaktadır.

Esaslı bir tetkikten sonra Bizans'ın Roma'dan ayrı bir hüviyyet taşı - dığı kolaylıkla tezahür eder. Gerçi kendilerini Roma'nın tabiî bir varisi addeden Bizans İmparatorları Roma'dan kalma arazi üzerinde hak iddia ediyorlar, Büyük Romanın bazı unvanını V a s i l é v s tabirini, bazı merasim ve ayinini kullanıyorlardı. Fakat bunlar hakikî varlığa değil, görünüşe ait şeylerdi. Her nekadar İmparatorlar eski Roma'nın şan ve şerefini hafızalarında saklamışlar, ve bir gün Roma'nın varisi olmak peşinde koşmuşlarsa da Bizans gittikçe Roma'dan ayrı bir şekil almış, mahiyet itibarile büsbütün farklı bir bünyeye sahip olmuştur. Bu cihetle Bizans'a büyük Roma İmparatorluğunun devamı olmadığından Şarkî Roma İmparatorluğu demek doğru olmaz [3].

Bazı müverrihler Bizans'ın T h è o d o s e zamanından 1453 senesine yâni İstanbul'un Türkler tarafından fethine kadar geçen zamanına (Bas-Em pire) derler. Grek İmparatorluğu demek de doğru değildir. Çünkü İmparatorluk ilk defa Bizans etrafında teşekkül etmiş hayat ve kudret kabiliyetini buradan almış, hudutlarını buradan genişletmiştir. Binaenaleyh hayatı Bi - zans'la kaim olan bu devlete (Bizans İmparatorluğu) demek daha doğrudur.

Verilmesi lâzımgelen en muvafık adı bu şekilde düşündükten sonra Ortakurun tarihinin bir ucundan ta obir ucuna kadar devam eden bu devletin yaşamasındaki sebepleri araştıralım :

Senelerce Akdeniz havzasının siyasal vicdanına hâkim olan eski Roma dini 395 de, T e o d o s'un vefatı sıralarında siyasal sıfatını kaybederek memnu bir din haline gelmiş, hiristiyanlık ise çektiği zulümlere rağmen filen devlet dini olmuştu. Bu devirler Roma birliğinin sona erdiği devirlerdir. Artık cihanşümul bir medeniyetin sahibi olan büyük Roma, şark ve garp diye iki taraflı ve daha o zamandan itibaren biribirinden pek farklı parçalara ayrılmıştır.

IV üncü asrın her gün biraz daha çoğalan buhranı, garp âlemini dahilen zayıf düşürmüş devlet adamlarının liyakatsizliği, merkezî faaliyetin azlığı bu zâafı büsbütün artırmıştı. Büyük Roma'yı ihya etmek hülyasında bulunan garp âlemi -bu hülyanın tahakkuku şöyle dursun- V inci asrın Muhaceret-i akvam dalgaları altında hiçbir mukavemet kabiliyeti

[3] V inci ve bilhassa VII nci asırdan itibaren.

göstermeyerek istilâcıların arzusuna tâbi olmuş, bir yığın enkaz altında yeni yeni hükûmetlere tahavvül etmiştir. Fakat, şark, garbin bu felâketli manzarasına rağmen bazan azamet, bazan inhitat devrelerile Ortakurun sonuna kadar yaşadı. Hayatını idame için büyük bir cesaretle mücadeleye atıldı. Her safhasile yüksek bir medeniyete sahip oldu ve bu medeniyetin tesirlerini uzaklara, ta lâtin âlemine kadar hissettirdi. Garbin çökmesine rağmen Bizans'ın bu yaşayışı acaba hangi sebeplerden ileri gelmişti ? İşte üzerinde durularak düşünülecek bir nokta.

Devletin bakası mevzuubahs olurken bir kısım müverrihler bunu iyi talihine ve bazı mes'ut tesadüflere atfederler. Onlara nazaran bu mes'ut tesadüfler olmasa idi, Bizans uzun müddet yaşayamaz, daha evvel inkıraza mahkûm kalırdı.

Fakat hakikatte iyi tesadüfler ile tehlikeli anlar biribirini takip etmiştir. Bizans, bazan inhitat korkuları geçirmiş, bazan da ihtişam devirleri görerek, hudutlarını genişletmiş, bir aralık Avrupa'nın en nüfuzlu bir devleti olmuştur. VI ncı asırda İmparator J u s t i n i e n zamanında Akdeniz'i çerçeveleyen mühim mıntakaları idaresi altına almış ve bu suretle bu iç denizi bir Roma gölü haline getirmiştir. Bizanslılar VIII inci asırda İzavriya sülâlesi zamanında bilhassa İslâmlara karşı büyük bir nüfuz gös - tererek onların garbe akınlarını durdurdular. Makedonya hanedanı, Bi - zans'ın Balkanlar'daki nüfuzunu takviye ederek onu şarkın en kuvvetli bir devleti haline getirdi. Orduları Suriye'ye kadar ilerledi. Balkanlar'da Bulgarlar'la kanlı çarpışmalarda bulundu. XII nci asırda Comnènesler devrinde Bizans, şarkın belli başlı siyasal merkezlerinden biri oldu. Görülüyor ki biribirini takip eden ihtişam ve inhitat devirleri asla tesadüfün veya güzel bir talihin eseri değildir. Bunlar tabiî bir şekilde cereyan etmiş hâdiselerdir. Çünkü ilk devirlerde Bizans'ın ekseri hükümdarları çok muktedirdir; diplomatları dessas, entirikacı ve mücavir devletler üzerinde hakikî nüfuz sahibidirler.

Bazı müverrihler Şark İmparatorluğu'nun coğrafî vaziyetini, yaşama - sında mühim bir âmil olarak tanırlar. Fakat tarihen de sabit olduğu üzere hiç bir nehir veya dağ, hattâ deniz bir devleti inkırazdan kurtarmağa kâfi gelmemiştir. Bizans'ın muhafazası yalnız tabiî hudutlarına münhasır kalsa idi bu devlet daha evvel yıkılabilirdi. Yalnız hükûmet merkezini düşündüğümüz zaman bu coğrafî vaziyetin kıymetini görebiliriz. Hakikaten K o s t a n t i n 'in yeni Roma dediği İstanbul, bir yarımada üzerinde inşa edilmiş etrafı surlarla muhat bir şehirdi. Bu vaziyet karşısında İstanbul ancak denizden hâkim kuvvetler tarafından zaptedilebilirdi. Halbuki, istilâcıların Bizans'a naza - ran faik bir deniz kuvveti, deniz filosu yoktu. Aynı zamanda meşhur surlar

payitahtı herhangi bir kara hücumundan koruyordu. V inci ve VI ncı asırların ilk yıllarında eski sulara bir miktar ilâve edilerek kara emniyeti bir kat daha arttırılmıştır. Deniz kuvveti olmayan devletler Bizans'ın Küçükasya ile münasebetini kesmek kudretini gösteremediklerinden istilâ zamanında mahsur kalan şehir halkı bütün ihtiyaçlarını Anadolu'dan temin edebiliyorlardı. Demek ki İmparatorluğun merkezinde Asya ve Avrupa kıtalarının telâki noktasında inşa edilen bu şehir iki kıtayı birleştirmekte ve bu kıtalardan kuvvet ve servet unsurlarını temin etmekte idi. Ticaret noktai nazarından İstanbul'un şark ile garp arasında tabiî bir ambar teşkil etmesi Ortazaman'da her yerden gelen gemilere geniş ve emin bir liman olması müdafaasını biraz daha kolaylaştırıyordu.

Fakat Bizans'ın devamındaki mühim sebeplerden birisi, fikrî ve hayatî bir ittihada malik olmasıdır. Roma medeniyetinin garp eyaletlerine verdiği yeknasak idare haddi zatinde birçok ayrılıkları ve farkları mucip olmuştu. Halbuki şarkta müteaddit vilâyetler arasında hakikî bir rabıta mevcuttu; yalnız yüksek ve resmî sınıflarda değil, bütün halk tabakalarında dil, fikir ve âdet birliği vardı. Vaktiyle, Roma idaresi altında eski Yunan medeniyeti yeni bir kuvvetle inkişaf etmiş, hıristiyanlık bu sayede yayılabilmişti. Bizans dahi bu nüfuza tâbi oldu: Gerçi İmparatorluk Roma merasim ve teşkilâtını kabul etti, hükümdarlar Roma İmparatoru ismini aldılar, fakat hakikatte bu devlet daha ilk günlerinden itibaren garbin lâtincesi yerine yunanca'yı, Katolik mezhebi yerine de Ortodoksluğu kabul etti. Bizans'ın garbî Roma'dan kültür itibarıyle farklı bulunması devletin uzun yaşayışında acaba nasıl bir âmil teşkil etmişti ? Gerçi bütün Bizans halkı vatan yolunda büyük bir feragat göstermeğe meyyal değildi. Vatanperverliğin bu ideal şeklinden mahrum idiler. Fakat fikirlerin, lisan ve âdetlerin birliği heran birçok müsait vaziyetler yaratıyor, bütün fertlerde karşılıklı yardım ve emniyet hislerini uyandırıyordu. Aynı zamanda İmparatorluğu idare edenler Yunanlılığı mahdut bir daire içinde telâkki etmediler. Esas ırkın yanında ayrı kalmış gibi görünen tebayı temsile, Bizans kültüriyle yuğurmaya çalıştılar.

Bütün bu âmiller içinde Bizans'ı yaşatan en mühim sebeplerden biri de bu devletin dış siyasası olmuştur [4]. İmparatorların hepsi siyasâl bir dehâ sahibi olmamakla beraber devletin menfaatlerini çok yakından görecek kadar amelî bir zekâya malik idiler. Ortazaman zarfında Garbî Roma İmparatorları bütün dünyaya hâkim olmak hayaliyle uğraşırlarken Bizans İmparatorları vaziyet ve şerait dolayısiyle bu cihangirlik siyasasına bazan taraftar görünmekle beraber katiyen tatbik sahasına geçmediler; beyhude yere

[4] Maamafih Bizanslılar'ın hiylekâr siyaseti Büyük Türk kavmî zümreleri -meselâ Gök Türkler- tarafından anlaşılır ve buna göre tedbirler ittihaz olunurdu.

kuvvetlerini sarfederek büyük zararlar görmekten daima çekindiler. Jüstinyen müstesna, sair İmparatorlar Garbî Roma'nın istilâsını hiçbir zaman düşünmediler, büyük masrafları mucip harplere zekâ ve feraseti, hiyle ve desiseyi tercih ettiler.

Bizanslılar ordu ve donanmalarını dikkatle tanzim etmiş olmalarına rağmen onu rastgele istimalden çekinirlerdi. Bütün siyasal faaliyet; muvazeneyi tanzim için, birçok devletleri büyüyen, kuvvetlenen diğer bir devletin aleyhine tahrik etmekti. Memleketin dış bakanı bulunmakla beraber siyasal işler ekseriyetle hükümdar tarafından idare olunurdu. Dış bakan sık sık hükümdar ile görüşür, İmparatorluğun ecnebî, memleketlere gidecek sefirlerini tayin ettirirdi. Bazı siyasal meseleler salâhiyet sahibi mahallî memurlar tarafından hallolunurdu.

Bizans İmparatorluğu'nun haricî mümeyyiz vasfı İmparatorluğun şeref ve itibarını yükseltmekle alâkadar sıkı bir şekilperestlik idi. İstanbul'a gelen bir sefir -istenilen şeyi yalnızca hikâye edebilmesi için- mahdut kimseler tarafından karşılanırdı. Sefir huzura kabul edileceği zaman tamamen hazırlanmış bir şekilde selâmlanır ve memleketine verilen ehemmiyetle mütenasip muamele görürdü. 927 muahedesine nazaran İmparatorluk ailesiyle akrabalık peyda eden Bulgar hükümdarlarının sefirlerini başka sefirlerden daha büyük bir itina ile kabule başladılar. Bu hâl Bulgar hükümdar sülâlesinin imhasına kadar devam etti. İlk görüşmede imparator bir mâbut gibi sâkin idi; hiç söylemez, tahtından kımıldamaz, sefirler ise, önünde yerlere kadar eğilirlerdi. Daha sonra resmî bir ziyafet vesilesiyle İmparatorla görüşmek şeref ve iltifatına nail olurlardı. Ekseriyetle sefirlere tesir etmek için mihanikî oyuncaklar yapılırdı; altından arslanlar kükrer, altın kuşlar şarkı söylerlerdi. Sefir arzı tâzimat için eğildiği zaman taht yukarı doğru yükselir, ve İmparator evvelkinden daha süslü ve haşmetli bir elbise ile görünürdü. Bu suretle zaten haleti ruhiyesine tesir edilmiş olan sefir, hazinelerin, mukaddes saray eşyasının teşhiri ile hayrette kalır, bahası takdir edilemeyen kıymetler karşısında gözleri kamaşırdı. Sefirlere sahte bir nezaket ve samimiyet gösterilir, şereflerine tertip edilen oyunlarda bulunmaları rica olunurdu. Fakat haberleri olmadan sıkı bir nezaret altında bulundurulur, İmparatorluğun zaif noktalarına ait hiçbir şey görmeden, aleyhte, hiçbir şey öğrenmeden memleketlerine dönerlerdi. Şayet sefir hürmetsizlik eseri gösterir ve ya itimat mektuplarında -868 de Papa'nın murahhasları mektubunda olduğu gibi- Grek İmparatoru diye bir adres bulunursa derhal hapse konurdu.

İmparatorluğun ecnebî memleketlere giden sefirleri azametli bir alay halinde o mahallin hükümdarına mahsus kıymetli hediyeleri, kadınlara ait altın ve mücevheratı, ipek ve diba kumaşları hâmilen yola çıkarlardı. Hediyenin geri kalanı nüfuzlu nazırların teveccühlerini kazanmak için kullanılırdı. 980 de Nicéphor Uranos Bağdat'a gönderildiği zaman Halife-

nin en nüfuzlu müsteşarı olan Adudutdevle'ye çok hürmet göstermesi tavsiye olunmuştu.

Bizans, muahede ahkâmına riayet ve daima istikamet perdesi altında her türlü hileye tevessül ediyor, sulh halinde bulunan iki devleti çatıştırmakta beis görmüyordu. Zaten bu siyasa Bizans'ın esaslı ve şaşmaz bir sayasası idi. Sarrazins [5] leri cenubî İtalya'dan tardederek 871 de Bari'yi tekrar zaptedenler -Bizans'lıların ordusundan ziyade- Garp İmparatoru ikinci Louis 'nin Frank askerleri idi. Bizanslılar zaferin meyvesini toplamak ve zaptolunan vilâyeti Franklara terkettirmek için tam vaktinde yalnız orada hazır ve tedarikâtta bulundular. İkinci Basil'in büyük bir isyanla tehdit olunduğu ve Garbî Roma İmparatoru ikinci Otton 'un fütuhat maksadıyle cenubî İtalya'ya atıldığı bir ve belki de Cermenler'i alakoymak için onlara para verdikten sonra anda Bizanslılar'ın küçük bir ordusu Sarrazenler'i cesaretlendirdikten gözden kayboluverdi. Cermenler dâvayı Sitilo'da kaybettikten ve Sarrazenler de ganimetle yüklü olarak çekilip gittikten sonra Bizans ordusu tekrar meydana çıktı. Bizanslılar milletleri biribiri aleyhine kullanmak sanatını sonuna kadar tatbik ettiler.

İzdivaç da Bizans siyasasında mühim bir mevki işgal ediyordu. İmparatorlar bile ecnebî kadınlarla evlenebilirlerdi. Beşinci Kostantin 'in ve ikinci Justinyen 'in karıları olan iki Hazar Prensesi İmparatorluk tahtına geçtiler. Kostantin 'in Hazar Hakanı'nın kızı İren 'den olan oğlu dördüncü Leon, Hazar adını almıştır. *Bizanslılar Türkler'le akraba olmayı bir şeref bildiler; İran'a karşı Bizans - Hazar ittifakını bu sayede kuvvetlendirmeğe çalıştılar.* Birinci Romain istikbalde ikinci Romain olacak oğlunu bir İtalyan Prensesiyle evlendirdi. Yedinci Michel 'in karısı, güzelliğiyle meşhur Marie d' Alanie idi.

Comnènesler'le Paléologuelar da karılarını garpten almak âdetine alıştılar. Bu devirden itibaren İstanbul'da Bizans gururunun asla alışamadığı, muhite intıbak edemeyen garpten gelme birçok İmparatoriçeler görülür. İmparatorların bu yabancı prenseslerle izdivacı bazan halk ile aralarının açılmasına sebep olurdu. Hattâ İmparatorların sonuncusu Kostantin, başına gelen felâketleri garplı prenseslerin sarayda bir mevki işgal etmesine hamlederek cinnete müptelâ idi. Şehrin sukutu arifesinde bile şarklı bir nişanlı aramaya başladı.

Diğer taraftan Bizans kibar kadınlarının ecnebî hükümdarlariyle evlendikleri de vaki idi. Yedinci Kostantin hükümdarlık tacını, İmparatorlukkanından gelen prenseslerin yabancı kimselere verilmemesi fikrinde bulunmakla beraber bu kaidenin bozulduğu zamanlar da oldu: Birinci Romen, Kostantin 'in büyük nefreti içinde küçük kızı Mari 'yi Bulgar çarı ile evlendirdi. Kostantin 'in kız torunları Théophano ile Anna mütekabilen garp İmparatoriçesi ve Rusya büyük düşesi oldular. Bilhassa bu son izdivaç çok haysiyetşiken oldu. Çünkü, grandük Vladimir tashihi kabil olmayan bir barbar idi. İkinci Basil hemşiresini feda etmeğe ancak siyasal incelikler dolayısıyle razı olmuştur. Son asırlarda Trabzon Rum İmparatorları, kızlarının fevkalâde güzelliklerini nazarı dikkate aldılar. Başka hükümdar aileleriyle sıhriyet peyda ederek bundan istifadeye çalıştılar. Fakat bu kabil hareketler ananevî hükümdarlık siyasası tarafından takbih edildi. Cenubî İtalya'da Lombar prensleri daha VIII inci asırda Bizanslı zevceler almışlardı. Bénévent'li Grimoald, altıncı Kostantin 'in hemşiresiyle evlenmişti. Jan Orselo, Domenico Selvio Xuncu asırda Bizans kadınları ile evlenmişlerdi. Bizans kadınları XI inci asırda Rus tahtına geçtiler. XII nci asırda Comnènesler zamanında daha uzak izdivaçlara şahit olunur. İmparator yeğeni olan Marie Comnénes ve Théodora Comnènes Kudus kıraliçeleri oldular. Birinci Mamuel 'in diğer yeğeni olan Mari, Avusturya dukası ile evlendi, bütün bu izdivaçlar Bizins'ın haricî siyasasında fâal bir rol oynadı.

Siyaset icabı birçok milletlere ihsan olunan hediyeler, nakdî ianeler, hazineyi büyük masraflara sürüklemişti. Hükûmet kendi arazisini istilâ etmemeleri için memnuniyetle para veriyordu. Hudutların ötesindeki prensler bu suretle Bizans'ın müşterileri, adetâ aylıkçıları olmuşlardı. Rastgele bir ganimete İstanbul'un altın olarak gönderilen varidatını tercih ediyorlardı. Halife ve Çarlar bu hediyelerin miktarını çoğaltmak istediklerinde Bizanslılar vaziyete göre ya muvafakat ediyorlar veya harbi göze alarak tediyatı kesiyorlardı. Para bol iken Bizans siyaseti büyük muvaffakiyetler temin etti. Fakat İstanbul dünyanın malî merkezi olmaktan çıkınca inhitat süratle görünmeğe başladı.

Bizans'ın yaşamasındaki bu sebeplere bazı ikinci derecede âmiller dahi ilâve edilebilir. Garbî Roma'nın yıkılmasından sonra Bizans İmparatorları bu ülkelerin varisi olduklarını ilân etmişlerdi. Şark'ın garbe nazaran kültür üstünlüğünden dolayı istilâcı kırallar Bizans İmparatorlarına karşı dinî bir hürmet gösterdiler. Hattâ IV üncü asrın sonlarında İstanbul'a gelen Got kıralı Atanarik : " Hâvi olduğu harikaların methü senasını inanmayarak dinlediğim Kostantiniye'nin haşmetini şimdi görüyorum; İmparator şüphesiz yer yüzünde bir Allahtır, ona tecavüz etmek kendi mahvine sebep olmaktır „ demişti. Ostrogothslar Bizans ile harp icap ettiği halde bilâhare sulhü temenni ettiler, Frank hükümdarı Clovis İmparatorun gönderdiği konsullük alâmetini büyük bir memnuniyetle kabul etti. Merovingien kıralları, Burgonde hükümdarları çok defa Bizans'a sadakat ve itaat gösterdiler.

[5] Afriks Sicilya ve İtalya'yı işgal eden islâmlara Avrupalılar tarafından verilen isim.

Fakat, Gharlemagne İmparatorluğunun kurulmasından sonra, Bizans hükümdarlarının nüfuzu kısmen sarsıldı.

Hülâsa, İmparatorluk iyi bir talihin, güzel bir tesadüfün yardımı ile yaşamayordu. Coğrafî vaziyetin, kültür hayatının, idare tarzının, garbın şarka karşı beslediği hürmet hislerinin ve bilhassa haricî siyasetin mühim rolleri vardı. Fakat bu haller uzun müddet devam edemeyecek, İmparatorluk tedricî bir inhilâl ve uzun bir mağlûbiyet devresinden sonra mahvolacaktır; IV - üncü asırdan VIII inci asra kadar büyük buhranlar geçirecek, IX uncu asırdan XI nci asra kadar en parlak devresini yaşayacak; XI inci asırdan itibaren kat'î bir inhitata doğru sürüklenecektir. Bizans son asırlarda vaktiyle kendini yaşatan âmillerden biri olan vatanperverlik hissini kaybetmeğe başlamıştı. Sık sık vaki olan isyanlar hükûmet tarafından bastırılamayor, ecnebilerin müdahalesine lüzum görülüyordu. İmparatorluğun ilk devirlerinde takibolunan usul, Vasilevslerin hilim ve mülâyemeti artık kâmilen zail olmuştu. Kat'î bir veraset kanununun bulunmaması, İmparatorların müthiş mezalimi, büyük karışıklıklara sebebiyet veriyordu. İsyanların çoğu içtimaî idi. Arazinin kâmilen kilise ve manastırlara geçmesi, hazinenin varidatını azaltıyor, rahiplerin imtiyazı orduyu kuvvetsiz bir hale getiriyordu.

Malî kudret azalmış, ticaret ve sanayi ecnebilere terkedilmiş, Cenevizler ve Venedikliler büyük bir rakip kesilmişlerdi. İmparatorlar, varidat menbeları bu suretle kuruyunca ahalinin vergisini artırmağa başladılar. Kilise ile bazı imtiyazlı sınıflar vergiden muaf oldukları için bütün yük köylü ile esnafa yükletildi. Ahlâk büyük bir tereddiye uğradı. İrtikâp, Bizans nazırlarının birkaç elma ile kavuna tenezzül etmelerine kadar ilerledi. Hattâ, hassa kumandanlarından Jean hapsettiği hırsızlarla uyuşur, onları geceleyin şehre salıverir, çaldıkları eşyayı bilâhara paylaşırdı. Karadeniz'de korsanlığın önünü almağa memur edilen Kostantin İstanbul'a giren ticaret gemilerini yakalamış, gemicileri denize dökerek eşyayı yağma etmiş, saray ise şikâyetçilere hiç ehemmiyet vermemişti.

Memlekette büyük bir ekonomik buhran vardı. Bu buhran yalnız tebayı değil sarayı da mutazarrır ediyordu. Vaktiyle sefirleri hayrete düşüren bütün ihtişamlar: tavanları yaldızlı, mozayikli, saraylar; sırma işlemeler, kıymetli mücevherler, inci ve elmaslarla süslü elbiseler, göz kamaştırıcı taçlar, şarkı söyleyen altın kuşlar, kükreyen altın arslanlı tahtlar hiçbir fayda temin etmiyordu.

Bizans'ı yaşatan sebeplerin tam makûsu olan bu fena idare, ayrılık, menfaat hırsı, ahlâk düşkünlüğü, kilise nüfuzu, muhteşem imparatorluğu perişan etti. ve 1453 yılının 29 Mayıs'ında son bir hücumla Türk ordusu İstanbul'a girdi.

BÜYÜK HİKÂYE

İKİ KIZ KARDAŞ ve BİR DELİKANLI

— Hâtime —

NAHİD SIRRI

— Başı 76 ıncı sayıda —

Hizmetçi kapıda göründü ve yavaş bir sesle :

— Beyefendi, bir misafir efendim, dedi.

Celâl başını kâğıtlardan kaldırdı :

— Bir misafir mi ? Benim için evde yok demeliydin. İsmini sordun mu ?

Hizmetçi bir cevap vermeden, esasen iyi kapanmamış olan kapı açıldı ve Sacide içeri girdi. Sakindi, arkasında açık renk bir seyahat mantosu vardı. Çok tabiî bir sesle : — Gelen misafir benim Celâl Bey, dedi.

Hizmetçi dışarı çıkmıştı. Celâl sür'atle ayağa kalktı : — Siz, böyle habersiz, apansız, dedi. Ve bir saniye sonra ilâve etti : — Başınız sağolsun efendim.

— Teşekkür ederim. Size de çok geçmiş olsun, Allah bir daha göstermesin..

— Amin.. Çok korku geçirdik.. Geleceğinizi niçin bildirmediniz ?

Sacide güldü : — Geleceğimi kendim de bilmiyordum ki.. Edirne'ye yaklaşırken, tâ Ankara'ya kadar sürecek bir tren yolculuğuna kendimde birden tahammül bulamadım. Eşyamı gelip almalarını İstanbul'a telgrafla bildirerek elimde bir küçük valizle istasyona iniverdim. Fakat Meriç köprüsünden Edirne'nin manzarası ne azametli, Meriç sahilleri nekadar güzel. Niyetim sade bir gece kalmaktı. Fakat yanımda eşyam olmadığı halde belki birkaç gün kalırım. Lâkin tabiî istiskâl etmezseniz !

— O nasıl lâkırdı efendim ? Başımızın üzerinde yeriniz var. Şerefinize hava da açtı.

— Evet, âdeta bir yaz gününe benzeyor, büyük nehrin uzakları Boğaz'ı hatırlatacak kadar maviydi. Gelirken arabayı durdurup uzun uzun seyrettim.

Genç kadın oturmuş olduğu koltuktan kalkarak pençerenin önüne gitti. Celâl'le Macide'nin oturdukları ev Edirne'nin en yüksek mahallelerinin birinde, biraz harap fakat geniş ve büyük bir eşraf eviydi ve Sacide'nin baktığı pençereden Tunca ile Meriç sahillerinde yükselen büyük ve çoğu asırlar idrâk etmiş ağaçlar ve hesapsız minare, başta Selimiye'ninkiler olmak üzere çoğu yıkılmış ve hiçbir tamir görmemiş câmilere ait minareler görü-

lüyordu. Dışarıyı bütün bir dakika seyrettikten sonra Sacide başını çevirerek sordu : — Macide nereye gitti ? Benden bir dakika evvel sokağa çıkmış.. Fakat karşılaşmadık.. Çok geçikir mi ?

— Zannetmem.. Tunca kıyılarına kadar inecekti. Doktorla ben israr ederek çıkarttık. Zavallı onbeş gündür beş dakika hava alamadı. O da âdeta hastalıktan kalkmışa benzedi.

— Vah vah.. Zaten hiç üzüntüye tahammülü yoktur. Gece yarım saat geç yatsa ertesi gün hastaya döner.

Ses o kadar istihfafla dolu idi ki Celâl karısını müdafaaya kendisini mecbur gördü :

— Geçirdiği şey az birşey değildi Sacide Hanım. Çocuk çok, çok hasta oldu. Âdeta ölümlerden kurtuldu.

— Geçmiş olsun. Ben çocuğunuz hasta olmadı demeyorum. Macide'nin yorgunluğa ve üzüntüye tahammülü yoktur diyorum. Sinirleri minelkadîm çok zayıf bir kızdır, diyorum.

Sacide durdu. Celâl dikkatle baktı. Bir saniye gözgöze geldiler. Sacide devam etti :

— Yüzüme pek dikkatli bakıyorsunuz. Onun bu hassaslığına karşı ben kocamın ölümünden hiç müteessir olmamışa mı benzeyorum ?

Celâl hafifce eğilip teklif etti :

— Suad'ı görmek istemez misiniz ? Sizi odasına çıkarayım.

— Teşekkür ederim, uyansın da . . Gelir gelmez onu sordum. Uyuduğunu, Macide'nin de biraz hava almağa çıktığını öğrendikten sonradır ki, sizi hatırladım.

— Yeğeninize ve hemşirenize gösterdiğiniz bu alâkaya müteşekkirim.

— Bu sıra size yoksa tabiî ve makûl görünmüyor mu ?

— Bundan dolayı zannederim ki size teşekkür etmiş bulunuyorum.

— İnsanlar sade sözleriyle mi fikirlerini bildirirler ?

— Benim gibi sade ve hattâ basit adamlar evet..

— Peki, fakat siz bu evde beni en az alâkadar eden kimse olmağı nasıl telâkki ediyorsunuz ?

— Tabiî olan şeyleri gayet tabiî bir halde kabûl etmek mutâdımdır.

— Umumî bir söz !

Celâl kurduğu müdafaa hattının gerisinde bir zaâf ve inhilâl belirdiğini farkettirmekten korkuyordu : — Macide'nin tek hemşiresi, Suad'ın tek teyzesisiniz. Ben sadece kardeşinizin kocasıyım. Tabiî onları benden evvel düşünürsünüz !

Ve Sacide müdafaa hattı metin ve emin görünen cepheyi arkadan çevirdi : — Eğer aramızda Macide'nin kocası olmanızdan başka bir rabıta ve münasebet olmasaydı bu tabiî olabilirdi. Bütün maziyi unutmuş gibi konuşmağa çalıştığınızı bile bile, göre göre sizi nasıl tabiî konuşan ve duyduklarını, düşündüklerini söyleyen bir adam sayabilirim ?

Celâl bâridane bir edâ ile dedi ki : — Maziyi bu sözlerinizden hiçbir şey hatırlamayacak kadar unuttum.

Sacide ayakta, pençere önünde, Celâl'in tam karşısında duruyordu. Dik, mağrur bir sesle : — Ne kadar sarardınız ! dedi.

Celâl artık sâkin değildi. Biraz kısık bir sesle cevap verdi : — Ya ? Belki de sizin hesabınıza.. Sarı da siyah gibi matem rengi değil midir ?

— Fazla gayretkeşlik.. Ben siyahlar giyinmedim ki . . .

— Halim Bey'in vefatını matem tutmağa değer birşey bulmadınızsa bile elâleme karşı buna lüzum görmeli değil miydiniz ?

— Hiç kimsenin beni tanımadığı bu kasabada bu riyakâr oyuna lüzum görmedim.. Fakat müsterih olun, İstanbul'da ve Ankara'da kederden renği balmumu rengi almış ve gözleri ağlamaktan kızarıp şişmiş bir zavallı dul kadın manzarası takınacağım. Bu rolü muvaffakıyetle oynayabilecek kadar aktrisliğime emniyet edin !

Celâl'in gözlerinde aşikâr bir nefret vardı. Sacide'nin dudaklarındaki tebessüm dondu ve birden erkeğe karşı kendini biraz daha iyi bir kadın halinde göstermek ihtiyacını duyarak : — Bilin ki, Halim Bey'in cesedi Niste'ki villâmıza bir gece sabaha karşı yarı giydirilmiş bir halde getirildi. Ve en az çirkin bir teville : " Madam, kocanız oyun masasının başında öldü „ dendi.

— Müsaade eder misiniz, bir sual sorayım : Sadık bir koca olarak yatağınızda ölseydi matemini tutacak mıydınız ?

— Size ne ?

Celâl omuzlarını silkti : — Esasen cevabını almak için fazla bir merak duymadan sormuştum.

— Hayır, o zaman da matem tutmazdım. Hattâ ilâve edeyim : Halim Bey başka kadınlara beni unutmak ve kendisini avutmak için giderdi. Ve bu kadınların kollarında ölümü çabuk bulacağına emin olmasaydım, kendimi ondan esirgemezdim. Hiç, hiç esirgemezdim. Ne demek istediğimi tabiî anladınız !

Celâl dedi ki : — Daha kolayı, kestirme, kısası yok muydu ? Zehirleseydiniz !

— Hiç düşünmemiş olduğum ne malûm ! Fakat ortadan kalkmasını her dilediği şahsın insan katili olabilse, insan cinsi yer yüzünde çok azalırdı !

Fakat Celâl nefsine hâkim olmağa, nerelere gideceği ve nerelere kadar götüreceği meçhûl olan bu muhavereden dostça çıkmağa çalıştı : — Bir melodram oyununun aktörleri gibi konuşuyoruz. Macide de hâlâ gelmedi. Suad'ı uyurken görmek istemez misiniz ?

Ancak Sacide artık erkeği kâfi derecede yenmiş addediyordu. Teklifi mukabeleye lâyık saymayarak Celâl'a yaklaştı : — Beni bir kere olsun öpmez misini Celâl ? dedi.

Celâl korkmuş, ürkmüştü : — Deli mi oldun ? diye âdeta kekeledi.

— Beni kollarına al Celâl.. Beni kollarına al. Seni deli olacak kadar, seni ölecek kadar seviyorum.

— Yalan söylüyorsunuz ! Sizin gibi bir kadın mücrim bir sevda taşımağa da lâyık değildir. Senelerdir hayatınız hakkında hiçbir şey duymadım mı zannediyorsunuz ? Sacide Hanımefendi'nin öveyi oğlundan başlayarak geçirdiği bütün maceraları biliyorum !

— Şurdan burdan öğrenerek değil mi ? Her duyulan hakikat mıdır Celâl ? Esasen de bir kadın kendini sade sevdiği için mi verir ? Unutmak için, morfin alır gibi verdiği olamaz mı ? Ben seni seviyorum, yalnız seni sevdim !

— Burada böyle şeyler söylemeyiniz ! Susunuz ! Hasta çocuğum yukarıda uyurken . . . Beş dakika sonra karım bu kapıdan içeri girecekken bu sözleri duyamam !

— Çocuğundan ve karından bana ne ? Herşeyi çiğneyecek kadar seni seviyorum.

— Vaktıyle para için de herşeyi çiğnemiştiniz !

— Buna nadim olmadığımı nereden biliyorsun ?

— Çok geç kalmışsınız. Ben artık sizi sevmiyorum.

Sacide sâkin, emin, başını salladı : — Yalan söylüyorsunuz, dedi.

Celâl bir koltuğa çöker gibi oturdu. İki elleriyle şakaklarını tutarak, kendi kendine söyler gibi cevap verdi : — Sevsem ne olacak ? Sevsem bu sevgiyi kendimden bile gizlemeliyim. Ben sizi karımla çocuğumu çiğneyecek gibi sevmiyorum. Bunu bir an bile ümit etmeyiniz.

Sacide kendini rahat, gayesine erişmiş, şikârını yakalamış hissetti. Bu sözler, bu zavallı red şikârın son çırpınışı idi. Ve vaktıyle Türkiye'ye dönüşünde Celâl'i eğer birkaç buluşmada kendisinden bıkmazsa kocasının kâtibi sıfatıyle Avrupa'ya götürmeyi tasavvur etmiş olan amelî zekâsiyle müsterih ve sâkin, konuştu :

— Senden onları feda etmeni istemeyorum ki ! Arada bir iki saatını da veremez misin ? Henüz tamamen gencim, güzelim Celâl.. Karısını arada bir, gizlice, yuvasına hiçbir zarar vermeden aldatan kocalar yok mudur ? Hattâ bunlara sadık koca, iyi koca derler. Senden fazla birşey istemeyorum ki ! Macide'yi bırak, Suad'ı bırak, uzak yerlere gidelim demeyorum ki ! Hikâyelerde gördüğümüz gibi konuşmuyorum. Her ikimizin de zevahirin icabatına riâyet mecburiyetinde bulunduğumuzu pek iyi takdir ediyorum. Senin İstanbul'a naklini temin ederim. Çünkü ben de İstanbul'da kalmak istiyorum. Uzun müddet Avrupa'ya dönmeyeceğim. İstanbul'da rahat rahat buluşuruz. Bütün zevahiri de muhafaza ederiz.

Fakat Celâl birdenbire boğulmaktan korktu. Hızla gömleğinin yakasını gevşetti. Ve acı bir istihza ve gittikçe artan bir heyecan içinde konuştu : — Çok âlâ, mükemmel ! Evet, şüphe yok ki bu münasebet gizlenmelidir. Çünkü gizli kalmazsa cemiyet içindeki mevkiinize dokunur. Çünkü müteaddit dostları olmak başka, bir tek adam sevmek başka. İkincisi ilkinden kötüdür. Hele herşeyi çiğneyerek alenen beraber yaşarsak mühim salonlarda görünemez, belki her yere kabûl edilmezsiniz. Bazı insanlar da dâvetlerinize icabet etmezler. Hem daha fenası bir erkeğe her saatınızın, hattâ her dakikanızın hisabını vermek mecburiyetinde kalırsınız. Halbuki şimdi eliniz altındayım. Hattâ bu gece bile, kardeşiniz uykusuz geçmiş gecelerin yorgunluğuyle derin bir uykuya dalınca beni yanınıza çağırabilirsiniz, zahmetsiz, eziyetsiz, tehlikesiz ve mesûliyetsiz bir iş . . .

— Dinle, Celâl !

Fakat Celâl dinleyecek halde değildi. Âdeta bağırarak devam etti : — Öyle ya, herşeyi bırakarak, herşeyi çiğneyerek gitmek için muazzam aşklar, fırtınalara, kasırgalara benzeyen aşklar lâzımdır. Seninki ise sadece bir heves. Basit bir hevesin tatmini için büyük fedakârlıklara katlanmağa ne lüzum var !

Sacide, yüzü ve sesi muzaffer, dedi ki : — Beni hiç unutmamışsın Celâl.. Beni hep eskisi kadar seviyorsun.

Ve zafer gururuyle genç kadının yüzü kızardı. Zavallı erkek mağlûbiyeti kabûl etmek istemeyerek ve bu zavallı sözlerden birşeyler bekleyip umarak söyleniyordu : — Hayır sevmiyorum. Sadece seni sana anlattım.

Sacide ağır ağır ona geliyordu ve gözleri gözlerinde konuştu : — Birbirimizi biz daima sevdik Celâl. Bu hiddetin, sadece arzularımın çabuk bıkılıp atılacak bir oyuncağı olmaktan korktuğun için.. Emin ol ki aldanıyorsun. Seni birgün, bir saat unutmadım. Seni bana kimse, hiç kimse unutturamadı ve unutturamaz !

Şimdi vücutları birbirine temas edecek kadar yakındılar. Sacide Celâl'in iki elini iki omuzuna dayayarak onu kendine doğru çekti ve gözleri, kalbinde onun vücudunu o vakıta kadar hiç hissetmediği derinlikleri sarsarak mırıldandı : — Seni seviyorum.

Celâl hâlâ uçuruma yuvarlanmamağa çalışarak : — Bırak beni Sacide, bırak beni ! diye mırıldanmıştı.

Fakat Sacide onu artık söyletmedi ve sonsuz bir buse ile dudaklarını kapattı. Ve Celâl bu buseye nihayet veremeyecek bir halde idi. Bütün varlığı ile mağlûp olup bitmişti. Ancak Sacide birden sâkin, dudaklarını çekti ve şefkatsiz, âdeta tabiî, âdeta sâkin sesiyle : — Benimsin artık Celâl, dedi.

Acaba Celâl'in busesini beğenmemiş miydi ? Yıllarca tahayyül etmiş

olduğu bu dudakları ve bu buseyi şimdiye kadar tatmış olduğu buselerin çoğundan verdikleri zevk itibariyle aşağı mı bulmuştu ? Herhalde sâkin, biraz uzağa oturdu, çantasından aynasını çıkararak dudaklarının bozulan boyasını tazeledi, ve sonra, erkeğe başını çevirerek, müstehzi ve hâkim : — Sevgili hemşirem gelmeden dudaklarını sil ! dedi.

Celâl miyhanikî bir hareketle dudaklarını silmişti ve rüyadan sıyrılarak kadına : — Sizden nefret ediyorum, diye mırıldandı.

Sacide kısa, haşîn, sert bir küçük kahkaha kopardı : — Ya ?. Bu size verdiğim busenin teşekkürü olacak.. Fakat dudaklarımız birleştiği anda nefret eden bir adama hiç te benzemiyordunuz.

— Sizden nefret ediyorum. Kendimden de, kendimden de ! Bu zaâf ânı için kendimden de nefret ediyorum. Rica ederim yaklaşmayınız. Macide artık nerde ise gelir. Onun yanında âsabıma hâkim olamayacağımdan korkmağa başladım. Gidin rica ederim.

Kovarken o kadar âciz ve bîçare görünüyordu ki Sacide mağrur ve istihfafkâr güldü : — İsabet ki vaziyet çabuk anlaşıldı. Uzun ve zahmetli tecrübeler yaparak sizi elde edebilmek üzere yorulup durmadım.

— Evet, derhal taarruza geçmekle isabet ettiniz. Bu sâkin ve eski yerde vakıt ziyan etmeniz yazık olurdu. Dönünüz ! Yeni oyunlar oynamağa, yeni avlar yakalamağa dönünüz !

— Beni hiç nâzikâne olmayan bir şekilde kovuyorsunuz. Hiç olmazsa sevgili karınızın kardeşi olduğumu hisaba katmalıydınız. Ne ise bereket ki trenden küçücük bir valizle geldim. Saat ikide bir ikinci tren varmış. O vakte kadar şehirde dolaşabilirim.

Celâl oturduğu yere bir külçe gibi yığılmış kalmıştı : — Güzel, dedi.

— Hemen gidebilirim. Geldiğimi de isterseniz Macide'ye söylemezsiniz.

— Evet, gidiniz, gidiniz . . . Ve bir daha gelmeyiniz; hiç, hiç gelmeyiniz.

O kadar âciz ve bitkindi ki, Sacide kendisine karşı yıllarca devam eden aşkını tamamiyle zail olmuş, geçip gitmiş hissetti. Ve hayatında mislini hiç duymadığı bir sükûn ve huzur içinde, emniyet ve gurur içinde dedi ki :

— Allahaısmarladık Celâl Bey.. Gitmeden evvel şunu da söylemek isterim ki, sizi ne zaman istesem tekrar elde edeceğimden eminim. Ne zaman istesem, şimdi, yarın, bir sene sonra, on sene sonra.. Ama korkmayın. Sizi o kadar bîçare, ne istediğinden o derecede bîhaber buldum ki, bu arzuyu bir daha duyacağımdan çok şüpheliyim.

Ve genç kadın bir daha " Allahaısmarladık „ diyerek çıktı. Celâl ayağa kalkmamış, onun yüzüne bakmamış, ona bir söz söylememişti. Ve Sacide gittikten sonra dakikalarca, bir saat mi, birkaç dakika mı, müddetini hiç farketmediği bir zaman öyle hareketsiz kaldı. Nihayet sessiz, yavaş, sâkin, Macide içeri girdi ve Celâl o zaman başını kaldırarak hafif bir sesle sordu :

— Ne zaman geldin ?

Genç kadının yüzü yürümekten penbelenmiş görünüyordu. Başında duran şapkayı çıkararak : — Şimdi, dedi. Ve ilâve etti : — Çocuk hâlâ uyuyormuş, dadı yanında.. Uyanınca hemen haber verecekler.

Oturdu.

— Yürümemeğe o kadar alışmışım ki âdeta yoruldum, diye söylendi.

— Nereye gittin ? Nehire mi indin ?

— Buçuk tepeye kadar gittim.

Kısa bir sükût oldu ve bu sükûtü Macide ihlâl etti :

Sana tuhaf birşey söyleyeceğim. Şimdi bizim sokağa saparken elinde küçük bir valiz taşıyan gayet şık bir kadının Setsultan Câmii'ne inen yokuşu koşar gibi indiğini gördüm. Arkası dönüktü ve koşar gibi gidiyordu. Yüzünü hiç göremedim. Bilmiyorum genç miydi, güzel miydi, kimin nesiydi ? Fakat boyu bosu ve yürüyüşü o kadar Sacide'ye benzeyordu ki tasavvur edemezsin.. Vakıa insan insana benzer ama, bukadar müşabehet !

Odada bir sükût oldu ve bu sükûtü tekrar Macide ihlâl etti :

— Herhalde bir yabancı idi. Edirne'deki kadınlar arasında Sacide'ye biraz olsun benzeyeni yoktur. Yoksa acaba bugünlerde Sacide'yi çok düşündüğüm için mi bana öyle geldi ? Zayıflamış âsabımın bu bana yoksa bir oyunu mu ?

Odada yine bir sükût oldu ve bu sükûtü bir kere daha yine Macide ihlâl etti :

— Birşey söylemeyorsun Celâl ?

Kısacık bir sükût.. Macide sordu : — Bukadar müşabehet olabilir mi ?

Celâl hep susuyordu. Şimdi masanın başına geçmişti ve başı iki ellerinin arasında, dirsekleri masanın camına dayanmış, düşünüyordu. Macide ağır ve kısık bir sesle dedi ki : — Celâl, yoksa bu kadın sahihten Sacide mi idi ?

Celâl yeni bir sükûttan sonra : — Evet Macide, dedi.

Macide zayıflamış ellerini alnında ve yanaklarında gezdirdi : — Bu ne ansızın gelip gidiş ! Peki, nereye gitti ?

— Çarşıya . . . Oradan ikinci trene binmek üzere Karaağaç'a gidecek..

— İkinci trene saatlar var.

— İstasyonda bekleyecek, şehirde gezecek . .

Macide artık herşeyi anlamıştı. Yüreğinde şimdiye kadar hiç duymamış olduğu bir sızı ile dimdik durabilmeğe çalışıyordu. İçinde geçen fırtınaları hiç aksettirmeyen bir sesle sordu : — Beni beklemeden, beni görmeden... Tuhaf !

Celâl başını eğdi ve itiraf etti :

— Seni görmeğe, seninkarşına çıkmağa lâyık değildi de ondan gitti Macide . . .

Bir Kânunusani gününde kürksüz ve örtüsüz, âdeta çıplak, karlı Trakya

ovalarına atılmış gibi Macide ürperiyor ve üşüyordu. Bir fısıltı kadar yavaş bir sesle dedi ki :

— Âdeta bir mücrim gibi konuşuyorsun Celâl. Beni görmeğe o lâyık değilse burada kalmağa lâyık olduğundan sen emin misin ?

Derin ve yorgun gözlerle kocasının yüzüne baktı ve kocası başını eğdi.

— Başka bir sual daha sorayım : Onun şimdi veyahut yarın arkasından gitmeyeceğinden, herşeyi bırakarak gitmeyeceğinden emin misin ?

Celâl Macide'nin yanına geldi ve diz çökerek başını onun dizlerine bıraktı. Yakın ve uzak istikbâl için hiçbir şüphen, hiçbir korkun olmasın Macide.. Bir dakika sendeledim. Fakat zaâfımı, cinnetimi yendim. Bu zaâf, bu cinnet bir daha gelmeyecektir. Çocuğumuzun başına yemin ederim ki aramızda bir saniyelik bir baş dönmesinden başka hiçbir şey olmadı. Bana inan. Macide. Bak, afv dileyorum. Bak ellerini öpüyorum.

Macide bir elini uzattı. Kocasının bu son aylarda seyrekleşmiş kestane renği saçlarını yavaşça okşayacaktı. Fakat sonra korku ve belki de istikrah ile elini çekti. Az evvel Sacide de bu saçları okşamış olabilirdi. Genç kadın kocasını yavaşca iterek ayağa kalktı : — Suad herhalde uyanmıştır artık. Çıkıp bakayım, diye odadan ayrıldı.

*

Macide yukarıdan artık bir saat inmedi ve Celâl onu çağırtmağa da, kendisi yukarı çıkmağa da cesaret etmedi. Çocuk uyanmamıştı ve Edirnenin temellerine kadar sarsılıp yıkılmak tehlikesi geçiren bu eski, büykü ve ahşap evi sanki geçirdiği büyük korkunun verdiği derin yorgunluk içinde uyuyakalmıştı. Bununla beraber Macide ikinci trenin kalkış saatine kadar sükûna kavuşmadı.. Sacide'nin arkasından yuvasını ve yavrusunu terkederek Celâl'in koşması ihtimali yok muydu ? Tren saatı geçtikten sonradır ki, tehlikeyi velevki birgün için geçiştirilmiş addetti. Ve artık aşağıya indi. Fakat uzun müddet endişeli, muztarip yaşayacaktı.

İki kardeş birbirlerini bir daha görmediler ve birbirleriyle senelerce mektuplaşmadılar.

MUSİKÎ

OPERA NASIL DOĞDU?

C. MEMDUH ALTAR

Muzik san'atında insan ruhuna doğrudan doğruya müessir olan harikülâde kuvvetin, herşeyden evvel melodi olduğuna şüphe edilemez. Çok seslilik esasına istinat eden garp musıkîsinde melodi, başlı başına bir şahsiyetin ifadesidir. XVI ncı asra kadar garp muzik sistemine yalnız toplu tegannî prensibi hâkim olmuş, muzikte şahsiyeti remzeden melodi, tamamiyle ihmâl edilmişti. Nitekim devrin sosyal bünyesini en münasip bir şekilde ifade eden bu prensibi, musıkîde yalnız koro tegannîsi temsil edebilmiştir. XVII nci asrın başlarına doğru cemiyette endividüel kıymetler tebarüz ettikçe; san'atta ve bilhassa müzikte de münferit varlıklar belirmeğe başladı. Binaenaleyh toplu tegannî içine, solo gibi münferit unsurların girmesiyle başlayan bu hareket, bir taraftan bâriz bir yeniliği işaret ediyor, diğer taraftan da -bütün rönesans san'atları gibi- antik bir kaynaktan besleniyordu. Binaenaleyh mevcudiyetini yalnız maziye medyûn olan bu yepyeni hâl, inkişafı için en elverişli zemini operada buldu. XVI ncı asrın sonlarına kadar yalnız kilise hizmetine inhisar eden müzik, rönesansın diğer san'atlara bahşettiği inkişaf imkânlarından en geç istifade etmiş ve ancak XVII nci asrın başında kilisenin dışına çıkabilmişti. İşte bu asırla beraber dinî veya lâdinî mahiyetteki poeziye refakat eden vokal müzik, iki muhtelif istikametin teessüsüne vesile oldu ki; bunlardan biri Oratorium diğeri de Opera idi. Oratorium'un, yalnız dinî mevzulara inhisar eden bir opera tipi olmasına mukabil, opera adını taşıyan eserler, sırf dünyevî mevzulara inhisar etmişler ve bu son istikamet, müzikli facia literatürüne temel olmuştur.

Operanın kökünü; medeniyet tarihinin muhtelif safhalarında teşhis etmek mümkindir. Nitekim Yunan trajedilerine opera san'atının ilk ve hakikî menşeleri nazarıyle bakılabileceği gibi, XIV üncü asırda İtalya'daki karnaval şarkılarında ve nihayet XV inci asırda yine İtalya'da tiyatro eserlerinin muhtelif aktların arasına konan müzikli İntermedilerde yâni ara parçalarında da operanın en primitif şeklini görmek mümkindir.

Opera tegannîsi, bidayette monodi denilen enstrüman refakatındaki münferit şarkılardan doğmuştur. XVI ncı asrın sonuna kadar, her kısmı müstakil bir melodiyi ihtiva eden polifonâl tegannî parçaları kompoze edilirken, bu gibi eserlerin, günün birinde enstrüman refakatında tek sesli melodilere inkılâp etmeleri, müzik san'atında toplu tegannî yerine münferit tegannî sisteminin doğmasını mucip oldu. Müzik edebiyatında solo tegannînin ilk nümunelerini teşkil eden bu nevi eserler, müstakbel opera, oratori-

um, kantat, org veya piyano literatürünün teessüs ve inkişafı bakımından en hayatî rolü derûhte ettiler. Güzel san'atların hemen hemen hepsine vatan olan Floransa'da ilk defa vücuda getirilen bu nevi tek sesli melodilere, " Floransa monodileri „ denildi.

Floransa şehrinin; opera san'atının doğumu ve inkişafı bakımından oynadığı rol inkâr edilemez. Esasen XIV üncü asırda ilk meyvesini bu şehirde idrâk etmiş olan müzik san'atı; daha sonraları Cosima Medici'nin sarayında fevkalâde itina ve himayeye mazhar olmuş ve rönesansın en parlak devri olan Michelang'lar zamanında ise -ümanist cereyanların tesiriyle- yepyeni bir hayatı idrâk etmişti. Binaenaleyh opera, evvelâ XVI ncı asrın sonunda Floransa'da dünyaya geldi.

Floransa'da Mediciler'in sarayındaki hususî toplantılarda ilim ve san'at münakaşaları yapılmakta ve bu toplantılarda herkes nokta-i nazarını açıkça serdedebilmekte idi. Bir müddet sonra Floransa'da müzik san'atkârlarının, ve dostlarının adedi çoğaldı. Esasen musıkîşinasları himaye eden zenginlerin evleri memleketin tanınmış san'atkârlarına her zaman için açıktı. Nitekim 1580 senesinde Kont Bardi'nin evinde de tıpkı Kosimalar'ın sarayında olduğu gibi san'atkârlar toplanıyor ve günün en mühim mevzuu olan müzik işleri üzerinde hararetli görüşmeler ve münakaşalar yapılıyordu. Hattâ bu toplantılara iştirâk edenler arasında : meşhur astronom Galile'nin pederi olup, zamanının tanınmış bir lâvta ve keman virtüozu olan Vincenzo Galile, şair Ottavio Rinuccini ve yine devrin meşhur musikişinaslarından Jocobo Peri ve Giulio Caccini gibi üstadlarda bulunuyordu.

Nihayet 1594 senesinde Kont Bardi sosyetesinin sadık müdavimlerinden bestekâr Peri, yine ayni sosyete müdavimlerinden şair Rinuccini'nin yazdığı " Daphne „ adlı eseri bestelemek suretiyle, müzik san'atına ilk hakikî operayı bahşetti.

Peri; " Daphne „ nin bestesinde çok muvaffak olmuş ve çok takdir edilmişti. Nitekim bu muvaffakıyetin verdiği cesaretle san'atkâr; Maria Medici ile Fransa Kıralı Dördüncü Hery'nin 1600 senesinde yapılan düğün şenlikleri münasebetiyle " Euridic „ adlı ikinci operasını da besteledi. Peri, opera musıkîsinde Röprezantatif stilin mucididir. Nitekim ilk defa olarak bu stil ile, temsil için daha müsait olan bir nevi müzikli inşat tarzı, yâni reçitatif stili keşfedildi. Lâtince, anlatmak mânasına gelen "recitare„ kelimesinden alınan bu tâbirle, opera teksti; bir nevi konuşma tegannisiyle icra edilmiştir ki: bu meyanda; muayyen bir mezür ve ritmi ihtiva etmeyen tekst melodisi, sadece seslerin yükselip alçalmasıyle tegannî edilmiş ve tempo, yâni sür'at ise, muganninin arzu ve iradesine bırakılmıştır. Opera ve oratorium metinlerinin müzikle sık sık bu şekilde inşat edilmeleri, dinleyenler üzerinde fazla monoton bir tesir icra ettiğinden, hem

arada sırada hisse hitap etmek, hem de tegannî cümlelerini canlandırmak maksadıyle, opera metinlerinin lirik olan kısımlarını, çok kere Arioso tâbir edilen ufak şarkılar halinde kompoze ettiler. " Bel Canto „ yâni " güzel tegannî „ adıyle anılan bu gibi şarkılar; bilâhare, operaların kahramanlarına solo olarak tegannî ettirilen lirik veya dramatik mahiyetteki aryaların doğumuna vesile oldu.

Opera ve oratorium tarzlarının beraber doğup yanyana inkişaf etmelerini ümteakip, bu yeni " stil „ Floransa haricindeki memleketlere de sirayet etmiş ve o zamana kadar müzik san'atına hâkim olan polifonâl tegannî ve enstrüman stili nihayete ermiştir. Hattâ bestekâr Peri'nin " Daphne „ operasını kompoze ettiği sıralarda, eski kontrpuan stilinin iki büyük üstadı olan Lasso ile Palestrina da hayata ebediyen gözlerini yumdular.

XVII nci asrın ilk yarısında opera san'atının tekâmülüne hizmet eden büyük üstadların en başında Cremonalı Claudio Monteverdi'yi gösterebiliriz. Uzun müddet viyolonist olarak tanılan ve 1613 senesindenberi de Venedik'teki St. Marx kilisesi orkestrasının şefliğini icra etmekte olan bu zat, kompoze ettiği müzikli sahne eserlerine, herşeyden evvel derin bir ifadeyi müessir kıldı. İlk defa olarak; operalarında şiddetli arzu ve ihtirasları ifade edebilmek için, bugünkü armonik sistemimize yaklaşan disonanslar kullanmıştır. Hayatının uzun bir kısmını Venedik'te geçiren san'atkâra, " Venedik operasının „ müessisi nazarıyle bakılmaktadır. Esasen 1637 senesinde sırf Monteverdi'nin himmetiyle, ilk opera Venedik'te teessüs etmiş ve san'atkâr ayni sene içinde dört opera daha bestelemişti. Binaenaleyh dramatik operanın esasını kuran ilk bestekârın Monteverdi olduğuna şüphe edilemez.

Monteverdi'den sonra operanın reçitatif ve arya gibi kısımları üzerinde mühim değişiklikler yapan ve opera formuna tam bir istikrar bahşeden san'atkâr ise, XVII nci asır sonlarının büyük musikî üstadı Siçilyalı Scarlatti'dir. Napoli mektebinin müessisi olan bu velût san'atkâr, sayısız eserleri arasında 106 opera kompoze etti. Scarlatti; kat'î bir forme bağlı olmayan opera aryalarını, üç kısımlı şarkı tarzında bestelemiş ve o zamana kadar kuru bir akor refaktiyle icra edilen reçitatiflerin yerine, fevkalâde güzel enstrümantâl refakatı ihtiva eden serbest reçitatifleri ikame etmiştir. Bundan maada Scarlatti, operalarının başına Sinfoniya denilen müstakil orkestra eserleri de koymuştur ki : Bu hâl bilâhare opera uvertürlerinin doğumunu intaç etmiştir. Scarlatti'nin, Dacapo - Arie dediği üç kısımlı büyük aryalar, bilâhare İtalyan operalarının sıklet merkezini teşkil eden muganni virtüozitesine yol açmış ve bir müddet sonra, hançere virtüozitesinin en canlı nümunelerini ihtiva eden Koloratur aryalar vücuda gelmiştir. Scarlatti'ye, pek haklı olarak zamanında müzik sanatını en ileri götüren büyük bir reformatör nazarıyle bakılmaktadır. Scar-

latti 'den sonra, mevzuu itibarıyle komik janrda operalar da kompoze edilmiştir. Bu janrın ilk bestekârı, Scarlatti nin talebelerinden Miccolo Logroscino 'dur. XVIII inci asrın ilk yarısında, opera san'atının mühim bir branşı olarak inkişaf eden bu tarza, komik opera mânasına gelen " Opera buffa „ ismi verildi. Opera Buffa'nın mümessilleri arasında zikredilmesi icap eden bir diğer bestekâr da 1736 senesinde 26 yaşında vefat eden Giovanni Pergolese 'dir.

Scarlatti 'nin vefatından sonra Napoli ekolünü temadi ettiren bestekârlar arasında Logroscino; Opera Buffa yanında müstakil bir janr olarak inkişaf eden " Opera Seria „ nın, yâni ciddî operanın perdeleri arasına, hiciv mahiyetinde ve Napoli şivesiyle okunan kısımlar ilâve etti ki; bu gibi parçalara " *intermezzi* „ adı verildi.

XVIII inci asrın ortalarına kadar İtalya'da gerek " Opera Seria „ gerekse " Opera Buffa „ iki mühim janr olarak yanyana inkişaf ettiler.

Opera, Orta Avrnupa'ya evvelâ XVII nci asırda bestekâr Heinrich Schütz vasıtasiyle girdi. 1585 senesinde Almanya'da Gera' da dünyaya gelen Schütz, 1609 senesinde Venedik'te Johannes Gabrieli 'ye talebe olmuş ve İtalya'dan avdetinde müzikli dramın esaslarını Orta Avrupa'ya beraber getirmişti. Şayan-ı hayrettir ki Orta Avrupa'da yazılan ilk opera da, Heinrich Schütz tarafından kompoze edilen " Daphne „ dir. Nitekim evvelce Floransa'da şair Runiccini 'nin bestekâr Peri için hazırladığı Daphne teksti, Mortio Opitz tarafından almancaya tercüme edilmiş ve bestekâr H. Schütz, bu tercüme metnini kompoze etmiştir. Jacopo Peri tarafından bestelenen ve opera literatürünün ilk eseri olan Daphne'nin, evvelâ 1594 senesinde Floransa'da Kont Bardinin evinde temsil edilmesine mukabil, Schütz tarafından kompoze edilen ve Alman diliyle yazılmış ilk opera olan Daphne ise, evvelâ 1627 senesinde Saksonya Prensesi Souhie ile Hess Kıralı İkinci Georg 'un izdivaçları münasebetiyle yapılan şenliklerde, yâni İtalya'daki orijinal Daphne temsilinden tam 23 sene sonra oynanmıştı. Herşeye rağmen H. Schütz 'ü Alman operasının ilk hakikî mümessili telâkki etmeğe imkân yoktur. Nitekim Schütz 'ün bestelediği Daphne'nin almanca metinli bir opera olmasına rağmen, orijinal Alman operaları, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra yazılabilmiş ve Alman sarayları ile asilzadeleri XVIII inci asrın ortalarına kadar İtalyan operalarıyle iktifa etmişlerdir.

Opera San'atı XVIII inci asrın başlarında bestekâr Christoph Willibeald Gluck tarafından ikinci bir reforme kavuştu. Binaenaleyh İtalyan " *Opera Seria* „ san'atında Gluck tarafından başlayan sayısız yenilikleri, XVIII inci asrın san'at ideolojisi içinde aramak zarurîdir.

S P O R

BAŞKA MEMLEKETLERDE BEDEN TERBİYESİ

— BİRLEŞİK AMERİKA —

NÜZHET BAHÂ

Orta Avrupalı'nın kafasında bir sürü mülegalı hayâllerin muhassalâsı olarak; gayr-i mütecanis halk kütlelerinin delice mücadele ve faaliyetlerine sahne olan ve karma karışık bir halita sanılan Birleşik Amerika'da acaba beden terbiyesine ve spora ne gibi bir durum verilmiştir ? Acaba orada bu sahada da gayr-i tabiî, baş döndürücü bir sür'at, şuursuz bir çekişme mi hâkim ? . .

Avrupa'ya kıyasen ve medeniyetin maddî nimetlerinden istifade bakımından bazı sahalarda Avrupalılar'dan birkaç asır ileride bulunan Birleşik Amerikalılar; hiç şüphesiz ki terbiye sahasında da bu sür'ati kesmiş değillerdir. Buna küçük bir misâl olarak şunu zikredebiliriz : Avrupa'da orta tahsil çağındaki çocukların yüzde sekiz ilâ on nisbetinde bu tahsile devam etmelerine mukabil Birleşik Amerika'da bu nisbet yüzde altmışı bulmuş - tur. Bu durumda son otuz senedenberi Avrupa olduğu yerde sayarken Amerika son yirmi üç senede bu nisbeti Avrupa derecesinin 6 misline çıkarmış bulunuyor.

Bu demek değildir ki Avrupa tedris ve tahsil bakımından Amerika'dan altı kere geridir. Ancak beden terbiyesinin tahsil çağı için en esaslı surette mecburî tutulduğu gençlik senelerinde beden terbiyesine mecbur gençlik Amerika'da Avrupa'dan 6 defa fazla fırsata ve imkâna malik bulunuyor.

Amerika Mekteplerinde Beden Terbiyesi

Hiç şüphe yok ki İsveç usûlü düdüklü hareketler hariç olmak üzere Amerika orta mektep ve liselerinde beden terbiyesi ve spora verilen ehemmiyet hiçbir memlekette bu derece ileri götürülmüş ve sistematik değildir. Bir kere bütün orta mektep ve liselerin hemen hemen hepsinde kapalı bir jimnastikhane ve mutlak surette bir oyun meydanı vardır. Yine mekteplerin yüzde sekseninin bir beden terbiyesi direktörü veya muallimi muhakkak sûrette bulunur. Büyük kollejlerde bunların adedi muavinleriyle birlikte üçe, beşe çıkar. Ayni zamanda beden terbiyesi Amerikan mekteplerinde aşağı yukarı bütün tedris heyetinin anladığı ve öğretebildiği bir mevzudur.

Bundan başka Amerikalılar beden terbiyesini, sıhhat bilği ve öğretimi ile ilk mektepten başlayarak birlikte yürütmektedirler. Bir Amerikalı çocuk ilk mektebe başladığı ilk günlerden itibaren sağlık ve sağlamlık kaideleri hakkında birşeyler öğrenmekle irfan hayatına göz açmış oluyor. Diş-

lerine bakmayı, temizliği, ne vakıt ve nasıl yemek yiyeceğini, kendini hastalıklardan korumayı ilk mektepte öğrenen çocuk orta tahsile başladığı gün beden terbiyesi tedrisatını hazmedebilecek kadar hazırlanmış bulunuyor.

Amerika mekteplerinde beden terbiyesi tek bir sisteme değil; birkaç sistemin mükemmel sûrette mezcedilmesinden husûle gelmiş bir sistemler serisine dayanmaktadır. Bu usûlde gözden uzak tutulmayan son derece mühim bir nokta da beden terbiyesini, oyunları, sporları mevsimlere ayırarak çocukta bu sahada en büyük dert olan bıkkınlık husûle gelmesine mâni olunulmasıdır.

Hepimiz biliriz ki yılın oniki ayı dıvar arasına inhisar ettirilen idman ve jimnastikhane talimlerinden mektep çocukları bir bahane arayarak sıvışmak için ellerinden geleni yaparlar. Amerikalılar'ın üzerinde titizlikle ve ehemmiyetle durdukları diğer bir nokta da şudur : Çocukta oyun ve spor tarzındaki itiyat hükmüne giren idmanları kökleştirmek ve bu sûretle onda büyüdükten ve hayata atıldıktan sonra da vücudunu işletmek ihtiyacını hissettirecek, bunu bir ihtiyaç haline sokacak itiyatlar yaratmak.

Mektep içi beden terbiyesi Amerika'da yalnız bir beden terbiyesi muallîminin eline bırakılmış değildir. Mekteplerin yüzde sekseninde bu işi beden terbiyesi muallimi ile birlikte yürütecek bir de tabip vardır.

Mektebe giren her çocuk senede bir defa çok ince bir sıhhî muayeneden geçer ve ona yapacağı ve yapmayacağı şeyler anlatılır, gösterilir ve çocuk mektepte bulunduğu müddetçe bunlara riayet edip etmediği kontrol edilir. Sıhhatları bozuk olanlar senede birkaç defa sıhhî muayeneye tâbi tutulurlar ve bu suretle beden terbiyesi tamamiyle yerli yerinde tatbik edilmiş olur.

Amerika mekteplerinin yüzde doksanında haftada iki saat beden terbiyesi mecburidir. Mu mecburiyeti ifa için jimnastikhane yahut açık havada ve Alman, İsveç, âletli, âletsiz beden hareketlerinin en faydalılarının bir araya getirilmiş şeklinde tatbikatı yapılır. Yine mekteplerin ekserisinde dûş tertibatı olduğundan idmandan sonra çocuklar yıkanırlar ve temizlenirler. Şu da çok calib-i dikkattir ki idmanı ve temizliği tek bir period içine sıkıştırıp talebeyi hem idman, hem temizlik hem de korunup hava soğuksa hemen dışarı çıkıp hasta etmemek için beden terbiyesi dersine her defasında ikişerden dört period tahsis olunur.

Beden terbiyesi programı haftada bu dört period ile bitmiş olmaz. Erkekler arasında, baseball, football, voleyball, basketball, golf, tenis, yüzme ve atletizm hariç oyunlara ve sporlara öyle bir rağbet, düşkünlük vardır ki bu düşkünlük Amerika milletinin birinci sınıf sporcu olmasını temin etmiştir.

Amerika'da beden terbiyesi ve spor müsabakaları mektepte sınıflar arasında sonra mektepler arasında ve daha sonra da mektep dışı teşekküller arasında olmak üzere sıra ile çoğalır ve ürer. Bir hülâsa etmek icap etse Amerika'daki beden terbiyesi sistem ve tatbikatının bir demokrasi için bütün dünya memleketlerinden çok ileri ve ideal bir durumda olduğunu söylemek mübaleğa olmaz.

Millî Sporlar

Amerika'da baseball (ki daha ziyade profesyoneldir) ve football yedisinden yetmişine kadar bütün milletin kanına işlemiş sporlardandır. İngiltere'de football ne ise Amerika'da da baseball odur. Ordu ve donanma mensupları da her iki spora fevkalâde ehemmiyet verirler. Pek kat'î olarak söylenemezse de herhalde ve bilhassa baseball milyarlarca dolarlık bir millî müessese halindedir. İddialı müsabakalara yüz, yüzelli bin seyirci gelmektedir.

Amerikan futbolu bildiğimiz futbol değildir. Bu futbol daha büyük sahalarda ve her iki takımda on altışar kişilik oyuncu ile, top el ile oynanmak şartıyle oynanır. Çok daha kazalı, güç ve müthiş kuvvet isteyen bir oyundur. Senede mektep talebesi arasından bile binlerce sakatlık birçok da ölüm ile neticelenen vak'a ve hâdiseler çıktığı halde bu oyunu men'etmek yahut daha medenî bir hale ifrağ etmek Amerikalılar'ın akıllarına bile gelmez.

Bu iki millî oyundan birini veya ikisini birden oynamamış, Amerikalı istisnaî bir mahlûktur.

Bunların haricinde modern sporların ve oyunların hepsi de gerek mektep içinde, gerek mektep dışında Amerika'da müthiş rağbettedir. Yekpare bir millet olarak sporsuz yaşayamayan bir millet gösterilmek istense Amerikalılar nümuneyi teşkil ederler.

Atletizm

Amerikalılar modern atletizmde en ileri gitmiş bir millettir. Bunu Olimpiyad rekorları ve çıkardıkları atlet adedi de isbata kâfidir.

Amerika'da atletizm orta mektepte başlayarak lise ve üniversiteye kadar dayanır.

Muhakkak ki atletizm muallimleri, antrenörleri ve atletizm sahasında stil ve teknige ait araştırma hususunda Amerikalılara yaklaşacak hiçbir millet yoktur. Yeni tesis olunan rekorlar da bunu gösterir.

Amerika üniversitelerinde bir ânane ve vazife şeklini alan atletizm bu üniversitelerin ayni zamanda bir reklam vasıtasıdır. Meselâ filân üniversiteyi falân üniversite ile mukayese ederken program, tedris usûlü, heyet-i talimiye ve saireden ziyade yetiştirildiği âlet ve şampiyon adedi mukayesenin neticesini tayine medar olur.

Amerika üniversitelerinde atletizm çok ince bir ihtisas işi halindedir. Bu ihtisasın derslere ve talebenin irfan seviyesine menfî tesirler ika' edecek hale vardırıldığını iddia eden Amerikalı terbiyeciler az değildir.

Mektep Dışı Teşekküller

Amerika'da beden terbiyesini ve sporu bütün memleket gençliğinin ko-

layca yapabileceği bir hale getirmek için mektep dışı ve gayr-i resmî teşekküller de bu sahada büyük bir varlık göstermektedirler.

Bu meyanda Y. M. C. A. ve Y. W. C. A. gibi cemiyetleri ve hususî kulüpleri gözden geçirebiliriz. Ayni zamanda Kızılhaç Cemiyeti'nin de bu vadideki faaliyetini söyleyebiliriz.

Y. M. C. A. cemiyetleri bilhassa fakir halk tabakasının beden terbiyesi, idman ve spor sahasındaki ihtiyaçlarına oldukça vâs'i mikyasta yardım etmektedirler. Ayni zamanda gündüz saatlarında vücuduna idman temin edemeyenlere geceleri kapalı salonlarında sürülerle, yüzbinlerce genci, orta yaşlıyı, hattâ ihtiyarı da çalıştırmaktadırlar. Bu cemiyetin gayesi ne olursa olsun Amerika dahilinde halka spor ve eğlence temin etme bakımından ettiği hizmetler büyüktür.

Kızılhaç'a gelince; yüzme ve can kurtarma işlerinde büyük teşkilât ve tesisata maliktir. Bu cemiyet de yine fakir halk tabakasına bu vadide yardımlarda bulunmaktadır.

Hususî kulüplere gelince, bunlar, gerek adetçe gerekse temin ettikleri kolaylık bakımından başka memleketlere faik bir durumdadırlar. Tesisat hususunda da son derece zengindirler.

Hülasa

Birleşik Amerika'da beden terbiyesi ve spor durumunu hülâsa edecek olursak devletin beden terbiyesi sahasında tahsil çağı gençliğine en vâs'i ölçüler ve en modern usûller çevresi içinde fırsatlar ve kolaylıklar temin etmekte olduğunu görürüz. Sistem ise tamamiyle demokratik bir rejime uygun prensiplere dayanmaktadır.

Buna mukabil oyunlar ve sporlarda belki biraz zararlı olabilecek derecede ileri götürülmüş bulunuyor. Gençliğe biraz fazla egoizm ve ferdiyet aşıladığı muhakkak olan bu spor durumunu normale irca', terbiyecileri düşündüren bir mesele halindedir.

Amerika'da belki en tahripkâr tesirleri profesyonel musarâalar ve sporlar vücuda getirmektedirler. Öyle ki baştan başa bir vaz'-ı sahne meselesinden başka birşey olmayan profesyonel güreşler, bokslar, baseball müsabakaları, hattâ profesyonel tenisi, atletizm ve saire gençliğin yüksek idealli olarak yetişmesine engel olacak bir mahiyet iktisap etmiş bulunuyor.

Spor esasen böyle bir alış veriş sahasına döküldü mü zatî kıymetinden esaslısını kaybetmektedir. Maamafih Amerikalılar gürbüz, sağlam ve sıhhatlı nümune bir nesil yetiştirmek hususunda da moral mülâhazalar hariç tuttukları yolda yüzde yüz muvaffak olmuş sayılırlar. Vasatî olarak Amerika'da sağlık, sıhhat, sağlamlık ve endam bakımından insan vücudu her halde Avrupalılar ile mukayese kabûl etmez derecede mükemmel bir haldedir.

KÜÇÜK HİKÂYE

HAYVANLAR

AXEL MUNTHE

İnsaniyet aşkının faziletlerin en büyüğü olduğu daima söylenir.. Bu fikri çok takdir ederim ve asıl kimselere hâs bir vasıf olduğunu bilirim.. Benim ruhum çok küçük, düşüncelerim toprağa çok yakın ve insaniyet aşkı gibi yüksek hislere ulaşamaz ve şunu itiraf etmeliyim ki yaşadıkça bu ideâlden uzaklaşıyorum.. Eğer insanları sevdiğimi söylersem yalan olur.

Fakat hayvanları severim, zavallı hakir görülen, cefakâr hayvanları... ve hayvanlarla, tesadüf ettiğim birçok insanlardan daha iyi anlaştığımı söylediğim zaman, etrafımda bana gülerlerse buna da hiçbir ehemmiyet vermeyeceğimi ilâve etmek isterim.

İnsan birisiyle yarım saat konuşsa, umumiyetle canı sıkılır, usanır değil mi ?.. Ben kendi şahsıma biraz konuştuktan sonra kalkıp gitmek isterim ve karşımdakinin benden evvel böyle bir arzuda bulunmayışına da hayret ederim. Fakat aslâ bir köpeğin refakatında canım sıkılmaz, hattâ onunla tanışmasak bile.. Ekseriya yalnız dolaşan bir köpeğe tesadüf ettiğimde biran durur um. Nereye gittiğini sorarım.. Biraz konuşuruz. Mükâlememizden bir netice çıkmasa bile ona bakmak, onun düşüncelerine biraz nüfuz etmeyi denemek bana sükûn verir. Köpekler hislerini, düşüncelerini saklayamazlar ve bu bakımdan bizden, insanlardan üstündürler ve Taleyran'ın *" lisan insanların düşüncelerini, duygularını saklamaları için icat edilmiştir "* sözü köpekler için câri olamaz..

Bir tarlada saatlarca hayvanların otlamalarına bakabilirim; küçük bir eşeğin fizyonomisini tetkik etmek bir psikoloğun en büyük zevkidir.. Fakat eşekler bilhassa tamamen serbest oldukları zaman enteresandırlar..

Bir tarlada saatlerce hayvanların otlamalarına bakabilirim; küçük bir mize bağlayan bir tesadüftü.. Ben küçük bir sandal sundurmasında yatıyor dum, eşek te bitişikte idi. Otelin boğucu odasında hiç uyuyamaz olmuştum ve dostum Antonio'nun serin hangarında bana, ikram ettiği yerde yatmayı memnuniyetle kabul etmiştim. Antonio gündüzleri Gaeta koyunda balık tutmağa gidiyordu. Ağlar ve balık sepetleri arasında sabahtan akşama kadar serbesttim ve tersine çevrilmiş bir kayığın sırtında ata binmiş vaziyette otururak denize uzun aşk mektupları yazıyordum.

Akşam olup ta, hangarı alaca karanlık sardığı zaman bir yelken bezini yorgan, bahtıyar bir günün hatırasını yastık yaparak, küçük bir hamak içinde uyuyordum..

Dalgaların sesleriyle uyuyor ve sabahla beraber kalkıyorum. Her sabah komşum ihtiyar eşek geliyor ve başını açık kapıdan sokarak bana gözlerini dikerek bakıyordu.. Onun kapıda öyle hareketsiz duruşuna bir türlü mâna veremiyorum, en nihayet bunu, herhalde bana bakmaktan zevk alıyor, diye izah ettim. Ben de yatağımda yarı uyanmış vaziyette onu seyrediyor ve ona bakmayı seviyorum.

Uzaktan maî sema üzerinde kapı ile çerçevelenmiş gri kafasıyle eski bir aile portresine benziyordu. Dışarda gitgide aydınlık olmağa ve deniz pırıldamaya başlayordu. Daha sonra bir güneş şuaı gözlerimin önünde dans ediyor ve koya bakmak üzere hamağımdan sıçrayarak kalkıyorum. Bütün gün yapacak hiçbir işim yoktu, halbuki zavallı eşek çalışmağa mecburdu.

Nihayet aramızda öyle bir sempati doğdu ki ona ufak bir tatil verilmesine tevassut ettim ve beraberce serseriler gibi hedefsiz gezmeye başladık. Bazı defa onun önünde ben yürüyordum, bazan onun bir düşüncesi oluyordu, ben onu takip ediyordum ve çoktanberi bukadar hoş bir sosyetede bulunmamıştım. Bütün bunlar üzerinde söyleyecek pek çok şeylerim var, fakat bu psikolojik tetkik okuyucularımın çoğu için fazla çetin bir mevzu olacak, onun için burada kalalım.

Ya kuşlar !.. Kim onlardan usanabilir ?..

Saatlarca yosunlu bir taş üzerinde oturup küçük bir kuşun anlatabileceği şeyleri dinleyebilirim, ben ki birisiyle konuşurken katiyen düşüncelerimi teksif etmeye muvaffak olamam.

Küçük bir kuşun öterken nekdar güzel olduğuna hiç dikkat ettiniz mi ?. Nasıl zaman zaman, uzak ormandan bir cevap bekleyormuş gibi, nâzik başını bir yana eğer ? Yazın sonuna doğru annenin küçüklerine ötmeyi öğretirken sadece bir sevkı tabiî meselesi mevzuubahs olduğunu sanmayınız, kuşlar bile âhenkli lisanlarını öğrenmeye mecburdurlar.. Hiç böyle bir derse şahit oldunuz mu ? Yavruların berrak civciv sesleriyle annelerinin etrafında cıvıldaşmalarını duydunuz mu ?

Kuşlar sessiz oldukları zaman, yosunlara ve otlara bakarak kendime meşgale bulabilirim. Başımın üzerinde ışıktan dokunmuş peri kanatlarıyle bir libellûl uçar ve küçük keçiyolu üzerinde, yüksek otlar arasında küçük bir karınca sırtında kuru bir çam iğnesiyle zahmetle ilerler. Yol serttir, bazan tırmanır, bazan iner, bazan ağır yükünü, zayif omuzlarında taşır, bazan onu, arkasında bir kızak arabası gibi çeker.. O kadar kuvvetle çeker ki bacakları gerilir, bazan sımsıkı tuttuğu yüküyle dik yokuşlardan yuvarlanır.

Fakat tuttuğunu bırakmaz, ilerlemekte devam eder.. Zira evine avdet için acele etmesi lâzımdır, az sonra akşam yaklaşacaktır, o zaman orman karıncanın geçmesi için pek emin bir yer olamaz, onun için günlük iş biter bitmez evine dönmek elbette mürecahhtır.. Fakat birdenbire yol dikleşir ve müthiş bir dağ karıncanın önüne dikilir.. Bu dağın adı nedir ? Karınca muhakkak biliyordur, fakat ben bilmeyorum. Bu benim için bir çakıl taşıdır.. Bir an durur ve düşünür ve antenleriyle benim anlayamadığım bir işaret yapar, buna diğer karıncalar cevap verirler.. Zira bir kuru yaprağın arkasında gördüğüm iki küçük karınca acele ile birinciye doğru ilerlemeye başlarlar.. Hep beraber nasıl bir divanı harp korduklarını ve yeni gelenlerin çam iğnesini büyük bir gayretle kaldırdıklarını seyre koyulurum. Biran, sanki etrafı dinleyorlarmış gibi, hareketsiz kalırlar, filhakika bir karınca devriyesi o esnada yakından geçer ve aralarından ikisinin yardım etmek için ayrılıp geldiklerini görürüm.. O zaman hep beraber ağır yükü yakalarlar ve zirveye doğru ağır ve âhenkli bir hareketle kaldırırlar.

Tahminime göre bu ince dal bir zelzelenin sebep olduğu hasarı tamire yarayacaktı. Kimbilir o harabeler altında kaç tane gayyur hayat ademe kavuşmuştu !. Hangi bedhah bir kuvvet bukadar emekle yapılmış şeyleri yıkabilmişti ?. Bunları sormaya cesaret edemeyorum. Zira herhangi bir yolcunun bastonunun ucunu karınca yuvasına sokarak eğlenmediği ne malûm ?..

Ya daha isimlerini bilmediğim ve hepsi hilkat-ı âlem kâinleri olan küçücük mahlûklar !.. Küçük dünyalarını neşe ile seyrederim ve çok defa onların içtimaî vazifelerini belki benden daha iyi yaptıklarını düşünürüm..

Böyle otlar üzerinde bu küçücük âlemi bir müddet seyrettikten sonra insan kendini o kadar ufak hissediyor ki... Nihayet bana öyle gelir ki ben de ağır yükünü, izi, işareti olmayan bir ormanda, sırtında taşıyan küçücük bir karıncadan başka birşey değilim.. Yolda bazan inişler, bazan yokuşlar olur; fakat daima gaye, mücadeleden vaz geçmemektir.. Yokuş pek sert ve yük ağır olduğu zaman eğer biri bulunur da yardım ederse ne âlâ, herşey yolunda gider . . .

Yalnız, bazan kader gelir ve pek çok gayretle yapılmış herşeyi yıkar... Karınca, izi olmayan ormanda yoluna gider. Yol uzundur. Akşam olmasına, ve günlük çalışmanın sona ermesine daha çok zaman var . . .

Fakat yükseklerde, fezâ içinde ışıklarla dokunmuş libellûl kanatlı hülyâ uçar, dolaşır . . .

Hommes et Bêtes'ten çev.: **MÜBERRA ÖNEY**

AMERİKA MAARİFİNE DAİR NOTLAR

R. M.

Her sahada olduğu gibi Amerika'da kültür hayatı büyük rakamlar ve büyük hamleler göstermektedir. Geçen asrın başlangıçlarına kadar Amerika- da -burada Amerika'dan maksat Birleşik Amerika Devleti'dir- Avrupa'da gördüğümüz şekilde bir maarif teşkilâtı yoktu: Mektepler mahallî ve beledîdirler. Halk tarafından seçilen terbiye meclisleri tarafından idare olunurlar, masrafları da kasaba ve şehirler tarafından tarholunan vergiler veya fertlerin ve cemiyetlerin yardımlarıyle ödenirdi.

XIX uncu asır sonlarına doğru Amerika'da maarif işleri bir teşkilâta tâbi tutuldu. Bununla beraber, gerek idarede, gerekse terbiye ve tedrisatta, merkeziyetsizlik ve hürriyet prensibi geniş ölçüde muhafaza edildi. Bu, bir taraftan Amerika'nın tarihinden geliyor. O tarih ki çok yenidir, ve anane - lere bağlı değildir. Diğer taraftan da, coğrafyasından geliyor; geniş, zengin bir ülke.. Bu ülkeden azamî faydalanmak, araziyi imâr etmek, yeni şehirler, fabrikalar kurmak, demiryolları yapmak v. s. lâzımdı.

Bir pedagoji tarihcisinin dediği gibi : " İhtiyar Avrupa ve Asya akıllı, itaatli ve inzibatlı nesiller istiyordu. Genç Amerika ise herşeyden önce müstakil, müteşebbis, kendi kendine güvenir vatandaşlar „.

Amerika'nın bu karakterini belirtme bakımından, Amerika'dan gelmiş bir mektubun maarife ait kısmını dikkate değer bulduk; ve neşrini faydalı gördük :

" ... İşi bir de buradakilere sorarsanız, onlar büsbütün başka düşünüyorlar ve ilim yalnız zenginlerin yiyebileceği bir şekerleme değildir, diyorlar. Kocaman kocaman cümlelerle içinden çıkılmaz muammalar halinde yazılmış şeylere ilim değil safsata diyorlar. Onun içindir ki; bizce en anlaşılmaz zannolunan ilimleri bile herkesin anlayabileceği seviyelere indirilmiş binlerce cilt kitaplar milyonlarca ellerde dolaşıp duruyor. Oyuncakla oynamak çağına giren çocuk ilk defa eline bir kitapcık alıyor ve artık hayatının sonuna kadar bunu bırakmayor. Şurası çok şayanı dikkattır ki; bu kitap iptilâsı, hiçbir memlekette, İngiltere de dahil, bu dereceyi bulmamıştır. Hudutsuz, boy boy, bir edebiyat, hudutsuz bir tabı' nefaseti... Ondan sonra da hudutsuz bir tab' adedi... Denemek için sordum: türkçesini ben vereceğim, şu kitabı bana kaça basarsınız ? dedim. Asgarî tiraji 300.000 nüsha olmak üzere ..... Bilmem artık fiyatını anlamağa lüzum kalır mıydı ? Yalnız kâğıt parasını düşünmek maksada kifayet ediyordu.

Kitapla bukadar küçük yaştan ülfet edip kalan bu milletin en büyük kazancı başka bir dil öğrenmek ihtiyacından büsbütün vâreste kalması oluyor. Milyonları geçen kendi millî kütüphanesinden ayrıca başka bir dilde yazılmış -her ne olursa olsun- hiçbir enteresan bir kitap, neşriyat, makale yok ki; daha çıktığının üçüncü ayında ingilizceye tercüme edilmemiş olsun ! . Dünya şaheserleri şöyle dursun, günlük edebiyatın bile ingilizce tercüme edilmemiş bir tanesini bulmanın imkânı yoktur.

Amerika'nın bir de kısa maarif istatistiğini vereyim :

Nüfus : 126 milyon -5 ile 17- yaş arasında (32) milyon çocuk. Bunların (27) milyonu resmî ilk, orta ve yüksek mekteplerde, (4) milyonu hususî mekteplerde. Yalnız ilk mekteplerde (21) milyona yakın, liselerde (5) buçuk milyon.. Geri kalan tarafı ziraat, ticaret, sanat gibi mekteplerde. (1) milyon muallim. 1934 te muallimlerin vasatî maaşı senede (1.227) dolar. Beşyüze yakın üniversite ve saireyi de şimdilik saymayacağım. İşte Amerika'nın terbiyevî istatistiğinin kaynağı.. hepsi beş satırda.

Bu üniversitelere bir milyondan fazla talebe devam ediyor. Bu müesseselere yalnız yaz sömestirinde (217) bin talebe devam ediyor. Yazın bu suretle mesleklerinin her yeniliğinden haberdar olmak üzere üniversitelere devam eden hocaların sayısı (86.721) dir. Üniversitelerden muhabere ile ders alan talebenin sayısı (167.590) dır. Bu üniversitelerde talebeye muavenet olmak üzere vakfedilmiş (50) bin bedava okutma ve yaşatma sermayesi vardır ki; yekûnü (10) milyon dolardır. Amerikan üniversitelerinin en büyük kuvvetleri her birinin ayrı birer heyetle idare olunur ve birbirine rakip müesseseler halinde kurulmuş olmalarıdır. Hükûmet üniversiteleri bile birnevi mütedavil sermaye ile işleyen birer ticarî müessese gibi çalışırlar ve muztar kalmadıkça hükûmetten yardım göremezler. Bu şerait altında yalnız maaşını her ay, nasıl olsa, alacak memurlardan ziyade, ortada, müessesesini her gün biraz daha yükseltmeğe mecbur birçok adamların mesai ortaklığı hâkimdir. Mahallî ihtiyaçlar neyi emrediyorlarsa bunlar günü gününe hassasiyetle takip olunur. Günün büyük fennî keşifleri ve hâdiseleri üzerinde lâyetenâhî araştırmalar yapan lâboratuvarlar geceli gündüzlü çalışır. Hepsinin gayesi bunu filân üniversitede filân profesör buldu, yaptı.. dedirtebilmek içindir. " Filân üniversite şunu yapmış, biz onun daha mükemmelini yapmalıyız ! „ endişesi bu memleketin en büyük bir kamçısıdır. Harvard Üniversitesi'ne Titanik vapurunda oğlu ölen bir milyoner bir kütüphane hediye etti. Yâni binasını yaptırdı, çok muhteşem birşey.. Bunu Kolombiya Üniversitesi bir türlü hazmedemedi, hemen ondan daha büyüğünü, daha muhteşemini, iki milyon kitaplık bir yenisini yaptırttı. Buna mukabil de Harvard : ben mektebimi talebe ile doldurmam. On bini geçmem.. Buna mukabil şukadar hocam var, binaenaleyh her dört talebeye bir hoca ihtimamı düşüyor, demek ister. Masaçost Enstitüsü de : ben iki binden fazla talebe almam ve dünya -

nın en büyük yıldırımını yapan tertibat ta bendedir, der. Filhakika umulmayacak paralar sarfıyle bilmem kaç milyon voltluk bir âlet yaptırır. Kaliforniya da durur mu ya ?. Dünyanın en büyük teleskopunu ben yaparım deyerek on tonluk bir ayna döktürür, bu ayna tam on ayda soğur ve hususî trenle ve bin itina ile Nevyork'tan Kaliforniya'ya gider, tren saatta yirmi milden fazla yürümez, çünkü fazla ihtizaz cam kütlesini bozacaktır. Bunu yerinde işleterek âleti kor ve kamerin yirmi dört mil yakına geldiğini dünyaya ilân eder. Hasılı nasıl anlatayım.. öyle tatlı ve şerefli bir rekabet ki; binnetice memlekete ancak feyiz ve rifat saçıp duruyor. Nihayet bundan iki sene evvel hepsi toplanarak kendi kendilerini tasnif ettiler. Bütün üniversiteleri malzemesi, kütüphanesi, muallimlerinin kudreti ve sairesiyle didikleyerek umumî bir tasnife tâbi tuttular. Bunun için de doktora payesini tevcih edebilmek için hangi üniversitelerin hangi sahalarda salâhiyettar olduklarını tesbit ve ilân ettiler. Bu temizleme esnasında birçok üniversiteler kendiliklerinden ortadan çekilmiş oldular. Çünkü aranılan şartların birçoğu kendilerinde yoktu. Elde öyle bir cetvel kaldı; ki bu şimdi üniversite tahsili takip etmek isteyenlerin yegâne merciidir. Meselâ bu cetvele göre tayyarecilik için umumen kabûl edilmiş üç, antrepoloji için yedi, astronomi için sekiz, coğrafya için dokuz, üniversitenin mutlak salâhiyetleri umumen kabûl edilmiş bulunmaktadır.

ORTAZAMAN TÜRK - İSLÂM DÜNYASINDA

YAŞANAN HAYATA DAİR

Prof. A. MEZ

— Başı 75 inci sayıda —

Tabahat sanatı da büyük bir edebî dikkatten uzak bulundurulmayordu. Munaccim gibi bir saray adamı, İbrahim İbn al-Mahd'î gibi bir saray mugannisi, Câhiz gibi hâlis bir şair 3./9. uncu asırda yemek kitabı yazmışlardı [157]. 4./10. uncu asrın müverrihi hafız-ı kütüp İbn Miskawaihi (vefatı 400/1009 dan sonra) ezcümle bir perhiz kitabı yazmıştı ki " bu kitapta hem tabahat sanatının prensiplerinden ve hem de onun en garip şubelerinden bahsetmişti [158] „. Hamdânî (vefatı 334-945) büyük bir tabahat edebiyatının mevcudiyetini farzetmektedir: Yemenin yemek ve içkileri yemek kitaplarının (Kutub al - matâbich) reçetelerine tercih edilmelidir [159] „. Maalesef bu kitapların hepsi kaybolmuş görünüyor. Mevcut arabca yemek kitapları sonradan meydana gelmişlerdir. Bunlar et, misk, kâfur ve gül suyunun İtalyan rönesansında da sevildiği veçhile [160] birbirlerine karıştırılması gibi berbat bir tavsiyeyi ihtiva ediyorlar. Daha evvelki zamanlardan kalan yemek tertipleri [161] daha ince zevkler göstermekte ve gül suyu ile misk ve anberi tatlılara tahsis etmektedir. Tatlı ziyafetlerde en son noktayı teşkil etmekte olup büyük bir sanatkârlık tatlıların dış kalıplarında kendini göstermektedir. Köşk resimleri kalıplar halinde sofrayı süslemek üzere tamamen şekerleme olarak meydana getirilirdi; meselâ Mutanabbî şekerden ve bademden yapılan bir balığın hediye edilmesinden dolayı teşekkürde bulunmuştu [162].

Asıl sohbet meclisleri yemekten kat'î olarak ayrılırdı. Sohbet içki esnasında başlanır ve sefahetin en koyu zamanlarında bile yemek esnasında aslâ şarap içilmezdi. Bu sohbet âleminin mukaddimesini Yunanlılar'ın *nogalmatası* ve Lâtinler'in *nuclei* -ki ayni rolü oynamışlardı- gibi keskin maddeler teşkil ederdi ve buna *nuql* derlerdi. Bundan çok yemek ince bir hareket sayılmazdı; turp, kereviz, sarmısak, soğan, keskin koktuğu için yemede imsâk edilirdi ve keza zeytin, hurma, kayısı, üzüm ve şeftali gibi çekirdekli şeylerin hepsi iştihayı götüren gıdalardan sayıldığı için ayni su -

---

[157] *Fihrist,* s: 145.
[158] İbn al - Qiftî, s: 331 . f
[159] S: 198.
[160] *Abulqâsim,* s: XXXIX f.
[161] *Mas.* VIII, 392 ff.
[162] *Dîvan;* s: 18.

retle yenilmezdi. Nar, incir ve kavun çok ucuz olduğundan avam halk yerdi. ' Kibar „ lar bu sebepten onları yemekten müteneffir bulunurlardı; mayhoş buğday, siyah üzüm " keçi tersi nevinden ", palamut, kestane, kızarmış susam da bu neviden sayılırdı. Çok beğenilenler ise Hindistan zeytini, yenilen cinsten Horasan toprağı, fıstık çekirdeği, gül suyu ile yıkanan şeker kamışı, Belh ayvası ve Suriye elması [163] gibi bahalı nefis şeylerdi. Kur'an tarafından men'edilmesine rağmen içki geniş muhitlere yayılmıştı; maamafih vilâyetler arasında bu hususta farklar mevcuttu. 169/785 senesinde Hicaz'da Alevîler'den biri şarap içtiğinden dolayı cezalandırıldığı halde Babilonya'da içki içmek hiç te fena birşey telâkki edilmeyordu [164]. Meyhaneler orada İslâmiyet'ten evvel olduğu gibi çok rağbet buluyordu. müşteri, garson veya sakiyelerin ekserisi Hıristiyan'dılar :

" Haç bunların göğüsleri üstünde sapsız karanfile benzeyordu„ [165]. Mısır'da da keyfiyet ayni idi; eski Kahire'de bizzat hürmete lâyık olanların *(maşâ'ich)* da şaraba karşı imsâk etmediklerinden dolayı Muqaddâsî takdirde bulunmaktadır [166]. Polis yasağı para etmeyordu; polis Fatımîler zamanında mukaddes aylardan olan Receb'in arifesinde meyhaneleri kapamaktan başka birşey yapamayordu [167]. Bağralı zengin olan Fas'ta bilhassa kadınların içkiyi pek sevdikleri rivayet ediliyor [168]; " ahalinin büyük bir kısmı bağ bozumu zamanında serhoş olurdu „ sözü modern bir eserde bildirilmektedir [169]. Meşhur filolog al-Azharî daha meşhur olan İbn Durai-d (vefatı 321/933, 90 yaşında) a geldiği zaman onu serhoş bulmuştu ve bundan dolayı bir daha onun evine ayak basmamıştı. Bu ihtiyar ölüm döşeğinde yattığı zaman ziyaretçiler evinin dıvarlarında asılı duran Rübab'dan ve evinde bulunan şaraptan ötürü utanç duyuyorlardı [170]. Ayni sene Halife al-Qâhir şarkı ve şarabı men'etti, bizzat kendisi de hemen hemen ayık bulunmuyordu [171]. Halefi al-Râdî içmemek için Allah'ına vaitte bulunmuştu. Halife iken iki sene müddetle top - lantılarda yalnız şurup (cüllâb) içmek suretiyle sözünde durdu ise de sonra da iğfal edildi. Yemininin metnini bir kâğıt üstüne yazdıktan sonra hukukculara gösterdi. Onlar da bu işlerde mutat olan hiyle-i şer'iyeyi buldular. Sullî : " Bana diyor, bin dinar göndererek tasadduk etmesini bildirdikten sonra içmeye başladı „ [172]. 333/944 senesinde tahta çıkmış olan Halife al-Mustakfî -ki şarap içmemeyi ahdetmişti- hükûmet başına geçer geçmez içmeye başladı [173]. Kibarların evlerinde aşçıdan başka bir kilâr kâh-

[163] *Kit-al-Muvaşşâ*, s. 131 f; Abûlqâsim, s. 48 f.
[164] *Tab.* III, 552.
[165] *İbn al-Mu'tazz* II, 64.
[166] S. 200.
[167] Maqrîzî, *Chitat* I, 490.
[168] *Zinâd al-wâri'*, Leiden 1053, fol. 63 a.
[169] Rohlfs, *Mein erster Aufenthalt in Marokko*, s. 75.
[170] *İbn al-Cauzî*, 49 b; *Abûlmahâsin* II, s. 256.
[171] *Misk.* V, 424; *Abûlmahâsin*, II, 254.
[172] Aurâq, Paris, Ar. 4836, s. 63.
[173] *Mas.* VIII, 390.

yası *(şarabî)* vardı ki şarap, içki takımları, meyva ve ıtrıyat gibi hususu tedvire memurdu [174]. Yüksek din sâlikleri de içerlerdi : " Kadılar haftada iki defa vezir al-Muhallâbî 'nin nezdinde toplanırdı; bunların arasında İbn Ma'ruf, baş kadı, kadı et-Tanûchî 'de bulunurdu. Her biri beyazlar giyinmiş ve uzun sakallı bizzat vezir de aralarında idi. Neşeleri son haddine çıktığı zaman herbiri içine qatrabul ve 'ukbarâî şarabı bulunan altın bir kadeh alırlar, sakalını kadehe batırırlar ve ıslak sakalları ile etrafındakilere şarap serperlerdi; bunlar hep bir arada alaca kıyafetleri ve çelenkler ile dans ederlerdi „ [175]. Bağdat kadılarından biri (vefatı 423/-1031) bir toplantı arasında Halife'nin kâtibi yanında yalnız meyva suyu *(Qâris)* içerdi; halbuki hazır bulunan diğer zatlar şaraba rağbet gösterirlerdi. Birgün hane sahibi bir şişe getirtti; şişenin ağzı mühürlenmiş ve şöyle yazılmıştı : " Ishâq al-Wâsitî 'nin dükkânından getirilmiş meyva usâresi „ ; halbuki içinde şarap vardı. Kadı etiketi ve mührü gördü, bir litre içti ve beğendi, ne olduğunu sordu. Meyva suyu cevabını verdiler. İkinci, üçüncü litreyi de içti ve yine sordu. Bu arada şarap olduğunu söyleyenlere ise kızıyordu. Nihayet yere yuvarlandı; mavi taylesan içine sarılarak evine götürüldü [176]. Mısır Âlevîleri'nin Nakib-ül-eşrafı (vefatı 350/-961) -ki birinci sınıf dinî rütbeyi haiz bulunuyordu- şu mealde bir şarap kasidesi yazmıştı :

" İçmekten vaz mı geçmeliyim ? Maamafih yağmur devam ediyor, onun şebnemi yeşillik üstünde yatıyor, dallar neşeden küçük sinekler gibi cıvıldaşıyorlar ve gül kâh büzülüyor, kâh ise yapraklarını açıyor v. s. „ [177].

Diğer taraftan şair al-Mutenabbî (vefatı 354/965) şarabı redderek bağ çubuğu neyi içiyorsa kendisinin de onu içmeyi tercih edeceğini, yâni su içeceğini söyleyordu [178]; halbuki İslâmiyet ile hiç münasebeti olmayan bu şair nezdinde sofuluk rol oynamış değildi. İslâmiyet'in ilk zamanlarını yeniden diriltmek isteyen Halife al-Hâkim şarap içmeye şiddetle karşı gelmişti; mevcut haberler Muqaddâsî 'nin Mısırlılar'a karşı vâki şikâyetinde nekadar haklı olduğunu, herkesin içtiğini gösteri - yorlar. Nihayet al-Hâkim 'in doktoru İbn Anastâs Halife'nin hissettiği melânkoliye karşı şarap içmeyi ve musikî dinlemeyi tavsiye ettiği zaman ise halk neşe içinde tekrar eski kötü itiyatlarına döndüler. Maamafih bir müddet sonra doktor ölünce Halife yine bu defa daha sert olmak üzere alkol düşmanı kesildi; öyle ki hattâ üzüm ve bal satılmasını men'etti ve içinde şarap saklanan fıçıları da tahrip ettirdi [179].

İkişer kişilik işret makbul değildi, keza iki kişiden terekküp etmek üzere *minşâr* tesmiye edilirdi [180]. Ortazaman'da müzlerle grasler

[174] *Kit-al-farac* I, 11.
[175] Jat. II, 106.
[176] Jâq. *Irşâd* V, 260 f.
[177] İbn Sa'îd ed. Tallquist, s. 49.
[178] *Dîvân*, s. 50.
[179] İbn Sa'îd, fol. 118 a.
[180] Kuşâc, *Adab en-nedim* de fol. 32 a.

arasındaki adedi nasıl tavsiye etmişse Abû Nuvâs da dörder veya beşer kişilik meclislerde içmeyi tavsiye etmişti :

" Üç kişilik kibar bir cemiyet ve ayrıca ev sahibi ve sazende, sofrada altı kişi olursa o zaman sana çok şamatalı gelir ! „ [181].

Fakat bu âdet de sonrakilerin rağbetini mucip olmuştu :

" Beşin dûnunda inzivâ, fevkında pazar mevcuttur „ [182]. Ve mevcut adede sokulmayan bir misafirden şu yolda istihza ile bahsedilmekte idi :

" Onunla altı, beş demektir, onunla beş ise dört demektir „ [183].

Antikite ve Bizans işret âlemlerinde olduğu gibi içki odasına çiçek serpiştirilirdi. Çelenkler içenlerin başlarını süslerdi [184]; " onun başı üstünde gül çelengi, ötekininkinde bayağı gülden nevi „ [185].

Selâmlaşmak üzere çiçekler verilir; bu arada bir tek gül vermek kaba bir hareket olur; zarif hiçbir kadın bir diğerine : " İşte senin gülün ! „ demez. Bu onların indinde azim bir kabahattır; zira bu tarz kelâm alelâde halka mahsustur „ [186]. İçki esnasında meyvelerle selâm verilirdi „ :

" İçmeye başladım ve sevgilinin elinde bir gül ve bir de portakal vardı. İçiyordum; ve o aralık o beni benim ve onun rengi ile selâmladı „ [187].

Şarkı ve dans, şarap sohbetlerinde birlikte vukubuluyordu; refakat eden bugün de olduğu gibi dört sazdan terekküp ederdi [188]. Cariyeler perde arkasından *(sitârah)* teganni ederlerdi; fakat misafirlere azamî hürmet göstermek lâzım gelince bu cariyeler bizzat salonda görünürlerdi. 300/912 senesinde vezir nezdinde yapılan bir eğlencede muganniyelerin bir kısmı açıkta oturuyor, diğer kısmı da perde arkasına yerleşmiş bulunuyordu [189]. Şarkının ruhlarda uyandırdığı hassasiyet pek kuvvetli idi, birçoklarının " ruhları uçuyordu „. Muganni Musâriq, Dicle'nin ortasında teganni ettiği zaman herkes ağlardı. Bu muganni o kadar güzel ah derdi ki her kalb bu ahı işitmekte ayrı bir sevinç duyardı [190]. Mugannilerin meşhurlarından olan İbrahim İbnül Mehdî vatan hainliği ile itham edilmiş olduğu halde Halife al-Ma'mûn'un huzurunda teganni etmişti. Bir memur onun setresinin ucunu öptü ve bu hareketi için şu yolda itizarda bulundu : Ölüm cezası giyse de yine ben onu söylediği şarkı için öptüm [191]. 3./9. uncu asrın ortasında al-Mu'tazz 'Ubaidallah ibn 'Abdallah ibn Tâhir birçok şayan-ı hayret şeyler gösterir ki şunlardır : Muganniye

[181] *Dîvân*, s. 356, 358.
[182] *Muhâd - al - udabâ* I, s. 428.
[183] Ayni eser, s. 429.
[184] Jat. II, 170.
[185] es - Sanaubrî, *Camharat el - islâm*, fol. 113 a.
[186] *Kit, al - Muvaşşâ*, s. 131; Jat. II, 40.
[187] Jat. III, 129.
[188] İbn al - Mutazz II, 118 : sentur, rebab kanun, flüt. At - tanûchî, *Mustatraf* II, 144 a. R.. rabab, *Giutarre (tanbûr), flüvt, santur, kısmen* musikî makamlarının taşıdığı ayni ismi taşıyan dans melodileri hakkında : *chafîf, ramal, hazac, chafif eththakil el - avval*, kısmen pantomim için: *deve dansı, balo dansı;* bak: *Mas.* VIII, 100 f.
[189] *Wuz.*, s. 193.
[190] *Muhadarat al - udabâ*, I, 443.
[191] İbn Taifûr 74 a.

Şânah'nın tegannisi, meşhur bir flüvtcünün musikîsi, Ahmet ibn Musâ'nın erganunu, arslan ve kaplan arasında bir mücadele. Herhalde kendisi de şair olan Şânah 'Ubaidallah'ın tegannisini en büyük mûcize olarak izah ediyordu [192]. Fatımî hükümdarlarından Tamim (vefatı 368/978) Bağdat'ta zuhur eden bir muganniyenin çok güzel şarkı söylemesinden dolayı tamamiyle kendinden geçerek onun arzu ettiği herşeyi yapacağını vadetmişti. Muganniye sıla hastalığı çektiğinden bir defa da Bağdat'ta şarkı söylenmesine izin verilmesini rica etmişti. Tamim sözünü tuttu, muganniyeyi Mekke tarıkıyle Bağdat'a yolladı ve muganniye orada sırra kadem bastı [193]. Bu yolda pek çok hikâyeler mevcuttur. Bilhassa ateşli ruha malik olanlar kendilerini yerlere atarlar, köpürürler, solurlar, parmaklarını ısırırlar, yüzlerini şamarlarlar, elbiselerini parçalarlar, başlarını dıvarlara vururlardı [194]. Şarap sohbetinde letaif ve kısa menkıbeler anlatırlar, keskin lâfız san'atları gösterirlerdi. Tâhir (200/800) neşeli olduğu zamanlar yemekten sonra halk arasında dolaşan hikâyeler söylemek âdetinde idi [195]. " Uzun hikâyeler münevverler meclisinden ziyade masalcıların ağızlarına daha çok yakışırdı „ [196] :

" Kadehler arasında kısa hikâye, bu 'icâzkâr birşeydir, diğer sözler değil.

" Sâkîlerin içenler arasında dolaşması eliflerin satırların üstünde yükselmesi gibidir „ sözlerini İbn al - Mu'tazz terennüm ediyor [197]. Bu zevklere de büyük bir hırs ile teslimiyet gösterilirdi. " Bir kimseye erkeklerle sohbet mi yoksa şarkı ve kadınlarla yalnız kalmak mı tercih ettiği sorulduğu zaman erkeklerle konuşmayı daha muvafık görürdü „ [198]. Mas'ûdî için de bütün hayat sohbeti tatlı bir dosta bağlı bulunmakta idi [199]. Mısır hükümdarı her zaman bir çocuk gibi hikâye anlatılmasını rica ederdi, gayet kısa, parmak uzunluğunda mini mini bir hikâye ! „ [200]. Şair olan veya şair olmayanlar kadeh teati ederlerken çiçek, güzel kâse, muganni ve muganniyeler ve sema üzerine kafiyeli sözler söylerlerdi. Mutenabbî'nin mahfilinde etrafına dönen bir kukla yapılmıştı ki bir baca-

[192] Şâbûştî, fol. 44 b.
[193] bİn al - Cauzî, fol. 115 b.
[194] Abûlqâsim, s. 78 ff. *Tarab* (vecit) kelimesi sıhhat mânasına olan *tâba* dan teşekkül etmiştir. Stendhal : *vie de Rossini*, s. 18 : *Le Mélomane veritable. ridicule assez rare en France, ou d'ordinaire il n'est qu'une prétention de la vanite, se trouve à chaque pas en İtalie. Lorsque j'etais en garnison à Brescia, l'on me fit faire la connaissance de l'homme du pays qui etait peut -ètre le plus sensible à la musique Il etait fort doux et poli, mais quand il se trouvait à un concert, et que la musique lui plaisait à un certain point, il otait ses souliers sans s'en apercevoir. Arrivaiton à un passage sublim, il ne manquait jamais de lancer ses soulirs derrière lui sur les spectateurs. J'ai vu à Bologne le plus avare des hommes jeter ses écus à terre, et faire une mine de posséd'e, quand la musique lui plaisait au plus haut degré.*
[195] İbn Taifûr ed. Keller, fol. 43 a.
[196] Kuşâcim, *Adab en-nedîm*, Paris, fol. 43; *Mas.* VI, 133.
[197] *Dîvân* II, 63.
[198] *Adab en-nedîm*, fol. 40 b.
[199] *Mas.* VI, 132.
[200] İbn Sa'îd, *Mugrib* ed. Tallquist, s. 33.

ğını yukarıya çeker ve elinde bir çiçek demeti tutardı. Tavakkuf ettiği zaman yüzünü döndüğü kimseden içki içer ve ondan sonra dönmesine devam etmek üzere onu iterdi. Mutenabbî sıra kendine geldiği her defasında o bebeğe birkaç mısrâ söylerdi [201].

Şarap içmekle diğer mükeyyifatın yapılması tahdit edilmiş oluyordu. Kenevir (Haşiş) keyfi ancak 3./9. uncu asırda fıkıh edebiyatında meydana çıktı ki Şâfi'îler'ce yasak, Hanefîler'ce caizdi [202]. 4./10. uncu asırda dahi hiçbir hikâyede rol oynamamaktadır; bu mükeyyifin halk için tamamiyle yeni birşey olduğunu Haşaşîler tarihi de isbat etmektedir. Çinliler'in çayı, 237/851 senesinde yazılmış olan Çin hakkındaki arabça izahnâmede bahsedilmiş olmasına rağmen -ezcümle vergisi mevzu-ıbahis olmuştu- henüz içilmeyordu [203]. Mükeyyifattan olarak herhangi bir tütün nevinin içildiğinden bir yerde bahis yoktur. Bir nevi ekli kabil toprak kemiriliyor; 4./10. - uncu asrın başında -Mas'ûdî anlatıyor- karabüber (tenbül) yaprağı Hindistan'dan Mekke'ye ve Yemen'e girmiştir [204]. Yazın buzlu su başlıca mükeyyif idi. 304/916 senesinde yeni tayin edilmiş olan vezir İbn al-Furât tebrike gelenlere ikram olmak üzere -çok sıcak bir gün olduğu için- kırkbin ratıl buz [205] dağıtmış hattâ bu kibar zevatın bazıları gemilerine bu buzlardan alıp götürmüşlerdi [206]. Mısır sarayında içkileri soğutmak için buz Suriye'den getirtilirdi [207]. Mısır'ın en kibar hususî şahsiyetlerinden olan sabık naib-i devlet İbn 'Ammâr (vefatı 390/999) 4./10. uncu asrın sonunda hergün yarım deve yükü buz sarfediyordu [208]. Mekkede [209] ve Basra'da ise bu lüks yoktu :

" Bizler Necil Basra'da en kötü suyu içeriz; öyle bir limon suyu ki sarı, müstekreh, koyu, sert tıpkı koleralı gaite gibi „ [210].

4./10. uncu asra ait bir hikâyede bir iş aramak üzere Mısır'a seyahat eden birkaç memurun Şam'da tanımadıkları ve geniş ölçüde işler yapan bir zat tarafından ne suretle karşılandıkları anlatılmaktadır. Bunlar evin hamamına götürülmüş orada iki şab-ı emred köle ile fevkalâde güzel iki erkek çocuk tarafından kendilerine hizmet edilmiş; sonra yemekler gelmiş, iki şab-ı emred köle bunların ayaklarını oğmuş; daha sonra hane sahibi bunları bir salona ve güzel bir bahçeye götürmüş orada içmeye başlamışlar; ev sahibi eliyle arkasında cariyelerin bulunduğu bir perdeye vurup : şarkı söyleyiniz!

[201] *Dîvân*, s. 160 ff.
[202] *Michlât*, s. 186.
[203] *Silsilât et-tavârîch*. Reinaud II. 41. Bu çay'ın istimâli Çin de dahi çok evvelden olmayıp Milâdî 793 de ilk defa resme tâbi tutulmuştur. (Pfizmaire, SWA 67, s. 422).
[204] *Mas.* II, 84.
[205] 'Arîb, s. 61.
[206] Baihaqî ed. Schwally, s. 447.
[207] Guzûlî, *Matâli' el-budûr* II, 71.
[208] Maqrîzî, *Chitat* II, 36.
[209] *Kit. al-farac.* 1. 15.
[210] Jat. II, 47. 'Adudeddaulah buz ve ipek imalâtı için bir monopol tesis etmiştir. (İbn al-Athîr IX, 16 muasır al-Sâbî'nin tâci'sine göre). Acaba *thle (buz)* yerine *mlk* (tuz) okumak lâzım gelmez mi ?

diye haykırmış.. Cariyeler güzel sesleriyle nefis şarkılar söylemişler. " İçki safasının ortalarında bulunduğumuz sıralarda ev sahibi haykırdı : misafirlerimizden ne için çekiniyorsunuz, buraya geliniz ! Sonra perdeyi açtı; o zaman kızlar geldiler. O kadar güzel, ince ve naziktiler ki eşlerini görmemiştik. Bir rübab, bir flüvt, ve bir de santur çalan cariyelerle bir dansöz ve bir de ellerinde kastenyet olan fevkalâde süslenmiş ve giyinmiş bir kız çaldılar ve teganni ettiler „. Misafirler oldukça serhoş oldukları zaman hane sahibi onlara öğleyin köleler gönderdiğini ve onlarla ülfet etmek istemediklerini işittiğini söyledi. Şimdi ise yine ayni hâl mevcut.. O her bir misafirin geceleyin bir kız arkadaş ile beraber olmasını arzu etmekte. Ertesi sabah bunlar tekrar hamama götürüldüler ve yine şab-ı emred köleler tarafından hizmet edildiler ve ıtrıyat süründüler. O zaman ev sahibi bunlara sordu : Acaba misafirler atlara binerek bahçelerden birine gitmek ve yemek zamanına kadar böylece eğlenmek mi isterler, yoksa şatranç veya nerd mi oynamak isterler, yoksa kitap mı mütalea etmek isterler ?... Bunlar şatranç, nerd ve kitabı seçtiler ve öğle yemeğine kadar vakıt geçirdiler [211]. Vaktiyle husumetlerini ilân ettikleri şatranç oyununa artık teologlar razıdırlar.

Sahl ibn abî Sahl (vefatı 404/1013) şöyle söyleyor : " Servetin zıyaından emin olduğu ve ibâdetin ihmâlden masûn bulunduğu zaman şatranç dostlar arasında bir samimiyet teşkil eder „ [212]. 300/912 senesinde şatrançılıkta münakaşa götürmez surette üstad ve hükümran olan Sûlî şatrançtaki istidadı sayesinde saraya çatmak yolunu bulmuştu [213]. 3./9. uncu asrın sonunda Halife al-Mu'tadid sarayında birnevi oyun olan "âza oyunu„ *(Cavârihijjah)* şatrançtan çıkmıştı -ki bu oyunda insanın altı hasası birbirlerine karşı çalışmaktadır [214]. Sabûrane yanyana oturmak ve sessizce oynamak arap âdeti değildir. Onun için hâlis Araplar onu böyle hiseimişlerdir. Medineliler'in kavlince şatranç yalnız barbarlar için uydurulmuştur; çünkü onlar bir araya geldikleri zaman sığırlar gibi gülümserler. Bu sebepten onlar şatrancı meşgale olmak üzere icat ettiler „ [215]. Araplar için alaylara refakat eden etmeyen musıkî, durub-ı emsâl, nüktedanlık, müessir ve kuvvetli kelâm iradı gibi şeyler esastır. Halife al-Ma'mûn tahta çıktığı zaman Babilonya'nın en iyi şatrançcılarını nezdine toplayıp sabûrsuzce dedi ki : " Şatrançın teşrifata tahammülü yoktur. Kendi aranızda oynuyormuşsunuz gibi hareket edin „ [216]. Abûl-Qâsim (s. 93. ff.) daki şatranç oyunları bu nevi " Navâdir eş-şâtranç „ dan alınmıştır. Bundan

[211] Qâdî et-Tanûchî (vefatı 384/994) nin K. *Nişvâr al - muhadarahsı;* Thamarât al - avrâq n. R. von *Mustatraf* II, 143 ff.
[212] *es-Subkî* II, 172; bir varyantı *Muh. al - udabâ* I, 447.
[213] Mas. VIII, 311. Kırmızı deri şatranç tahtası vazifesini görüyordu. (Mas. VIII, 316; İbn Taifûr, fol. 112 b). Bizde mutat olan murabba yerine 332 senesinde mustatil şatranç tahtasının *Mas'ûdî* târif ediyor, yuvarlak (roma) ki içinde 7 seyyare medarların 12 işareti dahilinde hareket ederler (VIII, 313 f.).
[214] *Fihrist* s. 131. *Mas.* VIII, 314.
[215] *Muhadarat al - udabâ* I, 448.
[216] Ayni eser, s. 449.

başka şatrançta kazanan için bu zaferden başka ayrıca kazanç da vardı; meselâ şatrancı kazanan yemeğini de temin etmiş olurdu [217]. Buna mukabil nerd 12 veya 24 haneli ve otuz taşla, ve iki zarla oynanan bir tavla oyunu idi ki tamamiyle tali'e bağlı idi. Şairler bu oyunu tali'in anlaşılmaz tahakküm cilveleri ile mukayese ederlerdi [218] ve bunun için sofîler bu oyuna lânet ederlerdi; Abûl-laith es-Samârkandî bu oyunu eşek yarıştırmak, köpek kızıştırmak, boğa ve horos döğüştürmek gibi şeytan işi olduğunu söyler [219]. Para için oynandığı aşikârdır; bir kimse bir defa nerd oyununda 20 dinar kazanmıştı [220].

" Üç oyunda melekler hazır bulunurlar: erkeğin kadın ile oynaşmasında, at koşturmada, atış müsabakasında „. Kitaplarda muhtelif ve mütehavvil şekilleriyle Peygamber'in hâdisi menkûldür; buna nazaran bizzat Peygamber de atlarını yarıştırmıştır [221]. Maamafih teologlar hoş gördükleri bu at yarıştırma keyfiyeti için bir şart koşuyorlar : Para mukabili olmaması. At koşuları en çok Mısır'da duyuluyordu; 190/806 senesinde yapılan bir koşuda galip olan mağlûbun atını alacaktı [222]. 242/856 senesinde vali nasbolunan kaba sofulardan bir zat para ile at yarışını yasak etti ve Kablel-islâm vâki teamül mucibince hükûmet hisabına tutulan koşu hayvanlarını sattırdı; 249/863 tarihinde ise yine bu paralı komşuların başladığı görülüyor [223]. Tulûnîler'den Chumâravaihî zamanında " koşu müsabakaları halkça bir bayram telâkki edilirdi „ [224]. İhşid de böyle müsabakalar tertip ettirmişti [225]. Hattâ bilhassa müsabakalara yetiştirilmek üzere aygırların yetiştirilmesine ve koşu mahallerine ait kitap bile mevcuttu; bu kitapta mevcut koşu mahalleri tarif ediliyor ve bu mahallerde İslâmiyet'ten evvel ve İslâmiyet zamanında hangi beygirlerin koştukları bildiriliyordu [226]. Teologların hoş görmemelerine rağmen güvercin yarışları neşeye vesile oluyordu [227]. Bu güvercin yarışları başlıca Mısır'da yapılırdı; maamafih büyük mikyasta yarışlar ancak 5./11. inci asırda yapılmıştı; maamafih daha Halife Mu'izz, güvercini daha iyi uçan vezirini kıskanmıştı [228]. Kezalik horos, köpek ve boğa döğüşleri de yapılıyordu [229]. Mu'izzeddaulah Türk kumandanı Sebuktekin'de bir döğüş hayvanı vardı; şair İbn al-Haccac istifraş ettiği bir muganniyenin aldatılmış olan boynuzlu (kocası) ile döğüştürmesini teklif etmişti ki bu adam bir gergedan gibi salınıyordu [230]. Bıldırcınlar da birbirlerine karşı kızıştırı-

[217] Şabuştî, s. 35 b.
[218] *Mas.* VIII, 318 ff. *Muhâd.* I, 449
[219] *Qurrat al-'ujûn* a. R. v. K. erraud, s. 122 f.
[220] Şabuştî, s. 3 b.
[221] Bak: *Damîrî* s. v. chail.
[222] Kindî ed. Guest, s. 402.
[223] Kindî ed. Guest, s. 203.
[224] Maqrîzî, *Chitat* I, 316.
[225] İbn Sa'îd ed. Tallquist, s. 18.
[226] Mas. IV, 25.
[227] *Goldziher,* AfR VIII, s. 422.
[228] Ğuzûlî, *Matâli' el-budûr* II, 260.
[229] İbn Taifûr 38 a; *Tezkirah,* İbn Hamdûn, Paris, fol. 25 a; *Mas.* VIII, 230, 379.
[230] İbn al-Haccac, yazma, Bagdat, s. 141.

lırdı [231]; Türkistan'da hâlâ bugün dahi bu kuşlar döğüştürülmektedir ve bunda o kadar çok alâka ve hırs uyanmaktadır ki meşhur bir döğüş bıldırcınına sahip olan bir adam bu yüzden hayatını kurmuş ve hayvan döğüştürmekten kazandığı para ile refahını temin etmiştir [232]. En çok oynanan oyun ise zarlarla tali' deneme oyunlarıdır [233]; Kur'an men'ettiği halde bu oyuna büyük bir hırsla sarılırlar, hattâ Peygamber'in zamanında bir arap şeyhi bu oyuna iptilâsı yüzünden hürriyetini ortaya koyarak kaybetmişti [234]; Harûn'un zamanında muganni İbn Câmi şöyle söyleyordu : " Tali' oyunu ile aşk beni işgâl eden köpeklere karşı gösterilmese idi o zaman mugannilere ekmek yedirmezdim „ [235]. 4./10. uncu asrın sonunda bütün servetini oyunda kaybederek çocuklarını aç bıraktığından dolayı bir alevî cezalandırılmıştı [236]; oyun oynanan gizli deliklerin teftişi daima meslek müfettişlerine havale ediliyordu [237].

Mısır'da bilhassa para ile tutulan ihtiyar oyun canlandırıcılar vadrı : Birgün İhşîd meyhaneleri ve oyun yerlerini kapatmak ve oyuncuları da yakalamak emrini verdi, birçok adamlar onun huzuruna getirildiler; onların arasında hürmete şayan bir ihtiyar da vardı : " Bu ihtiyar da kumarcı mı ? „ diye sordu ve şu cevabı aldı : " Bu ihtiyar mecliste neşe yaratır, kumarhanenin büyük faaliyet göstermesinde o büyük bir âmildir. Şayet biri parasını kaybederse ona bu ihtiyar der : paltona oyna, belki kazanırsın; palto da oyunda gidince; caketine oyna, belki hepsini tekrar geriye alırsın, ve böylece iş kunduralara kadar dayanır ve çok defa diğeri de kunduralarına kadar hepsini kaybeder. Bu ihtiyarın hergün kumarhane mülteziminden aldığı bir ücreti vardır „. İhşîd o zaman gülerek ihtiyara dedi ki : ' Ey ihtiyar ! Tek Allah'a imanını tazele ve bu günahtan sıyrıl ! „ ihtiyar tövbe edince, İhşîd ona bir caket, bir palto ve bin dirhem vererek ona her ay on dinar tediye edilmesini adamlarına emretti. İhtiyar İhşîd'e teşekkür ve onu takdis ederek çekilip gitti [238]; o gittikten sonra İhşîd tekrar emir verdi : " Onu geri getiriniz, ona verdiklerimi elinden alınız, onu yüzü koyun yere yatırınız ! Ona yüz sopa vurduktan sonra; onu bırakınız ! dedi, ben senden daha çok neşe yaratırım „ [239]. Bugünün Polo oyunu gibi en kibar spor, at üzerinde oynatan top oyunu idi ki İranlılar'dan alınmıştı (saulacân) [240]. Halifeler kendi koşu mahallerinde bu oyunu talim ederlerdi [241]. 3./9. uncu asırda bir vezir meşgâleden hali bulunduğu

[231] Mas. VIII, 379.
[232] v. Schwarz, *Turkestan,* s. 290.
[233] Meselâ: İbn Taifûr 38 a.
[234] Ag. III, 100.
[235] Ag. VI, 70.
[236] Ridâ *Dîvân'ı* s. 3.
[237] Mâverdî, *Constit. Politicae* ed. Enger, s. 404.
[238] Bu şüpheli kelimeyi *dâ'ijan lahu* deye okumalıdır.
[239] İbn Sa'îd ed. Tallquist, s. 30.
[240] Bu oyunun vazıh bir tasviri Quatremère Hist. des Mameloucs I, 11 ff. de bir yunanlı müellif tarafından yapılmıştır. Polo topun ismidir.. İran - arapça " *Kurah* ", *Saulacan* topu vuranın ismidir.
[241] Wuz., s. 138.

cuma gününde sarayının hususî koşu yerinde bu oyunu oynadı [241]; ve ondan sonra da sıcak su banyosu alır ve masaj yaptırırdı [243]. Bu oyunda at derhal azamî sür'atle yarışa sokulur ve bu arada herhangi bir oyuncuyu yaralamaktan ve topu dama fırlatmaktan içtinap edilirdi " yarım düzüne topun kıymeti yalnız bir dirhem kıymetinde olmakla beraber . . . „ ; koşu yolunun dıvarları üzerinde oturan seyircileri de ürkütmemek lâzımdı; bunların taciz edilmemeleri için yol 60 arşın genişliğinde tutulmuştu [244]. Deylemîler dağ halkı oldukları için basit beden oyunlarını pek seviyorlardı. Bu sebepten Mu'izzaddaulah Bağdat'da pehlivanlığı ortaya çıkardı. Koşu mahallinde bir yer yaptırttı ki burada kıymetli kumaşlar sallandırıldı ve yere dirhemlerle doldurulmuş keseler konuldu. Dıvar üstüne musıkacılar flüvt ve darbukalarıyle yerleştiler. Herkes bu mükâfatın temini için müsaraa edeceklerdi. Bu suretle şehrin her tarafında müsaraalar meydan aldı. Mu'izzeddaulah birinin muzaffer olduğunu gördü mü, derhal ona mükâfat verirdi. Bu müsaraada bazılarının gözleri kör olur, bazılarının ayağı kırılırdı; onun adamları yüzme sporu da yaparlardı; Bağdatlılar yüzmede çok gayret gösterdiklerinden bu sporda en müşkil san'atlarını icra ettiler. Gençler ayakta durarak yüzmeye çalışırlardı; bu arada ellerinde üstünde ateş bulunan bir sehpa taşırlar ve üstünde yemeklerini pişirirlerdi. Nihayet su içinde yemeklerini yerler ve sarayın kenarına karaya çıkarlardı [245]. Bütün bu oyunların yanında kıymetini hiçbir zaman kaybetmemiş olan av vardı. Avcılığını tebcil için hususî manzumeler de mevcuttu [246] ki ekseriya av köpeklerinin methine ve tarifine tahsis olunurdu. En kibar av şikârı arslandı; vaktiyle hem Suriye'de, hem de Fırat ve Dicle kenarlarında eksik değildi; arslan hattâ hükûmet merkezine kadar da sokulurdu. 331/943 senesinde Halife, arslan avı için al - Şammâsijjah sayfiyesine gitti [247]. Mısırda da Hidîv Chumâravaihî bir arslandan bahsedildiğini duyunca hemen üzerine giderdi [248]. Arslan avcılığına ait hikâyeler müsahabelerin büyük bir kısmını teşkil ederdi [249]; ortadan kaybolan birisi oldu mu muhakkak arslanlar tarafından parçalanmasına ihtimâl verilirdi [250]. Şmarrâ saraylarında hayvanat bahçeleri *(hair al - wahş)* vardı [251]; filler ile arslanlar arasındaki bir mücadeleyi 3./9. uncu asırda al - Mu'tazz misa-

[242] Abûlmahâsin II, 38. 315/-927 senesinde Corcan valisi bu oyunu oynarken attan düşerek öldü (*Zubda al - fikrah*, Paris, fol. 203 a).

[243] *Tab.* III, 1327.

[244] İbn Qotaibah *'Ujûn al - achbâr* ed. Brockelmann, s. 166. Kit. al-'ujûn'a göre.

[245] İbn al - Cauzî, 34 b.

[246] Av manzumesi *tardijjah* tesmiye olunuyor; *tard* kökü ancak sonradan avlamak mânasına kullanılmıştır. La-ne bu mânayı ancak Zamahşarî-ye göre işhâd ediyor. Bu Suryanî şivesi olsa gerek; garp Suryanîler'i *sâd* yerine *tâd* derler. (Barhebraus, *Buch der Strahlen*, Mobery tercümesi, s. 30).

[247] İbn al - Cauzî, fol. 71 a; Surya için Mutanabbî'nin av manzumesi.

[248] Maqrizî, *Chitat*, s. 316.

[249] *Kit. al - farac* II, 70 ff.

[250] Abûl 'alâ, *Mektup* V.

[251] Ag. X, 130.

firlerine büyük bir mûcize gibi seyrettirmişti [252], ve hakikaten ondan sonra tecessüs çok kuvvetli bir hâl aldı. Tulûnîler'den Chumâravaihî muhteşem bir hayvanat bahçesi yaptırttı; her kafeste su havuzu vardı [253]; Bağdat köşkünde de bir menajeri vardı [254] ki buraya 300/912 senesinde birdenbire bir rağbet hasıl olarak her yerden nadir hayvanlar gönderildi. Mısırlı vezir Cafer İbn al - Furât yılanlarla her cins kurtlara garip bir alâka hasıl etmişti. Mermerlerle kaplanmış olan büyük bir avlunun içinde sepetler vardı ki bunları idare eden adamlar ve hizmetkârlar vardı. Bütün yılan tutucular onun hisabına çalışırlardı. Birgün komşularından birine muhtelif nadir ve zehirli yılanların onun evine girdiklerini bildirerek yılan tutucuları gönderip onları yakalatıncaya kadar dikkat etmesini rica etti. Bunun üzerine komşusu şu cevabı yolladı : " Eğer karısı bu evde bir gece daha otururbut talâk-ı selâse ile karım boş olsun ! „ [255]. Karagöz oyunları mevcuttu; nüktegûyandan 'Abbâdah-ki Halife al - Ma'mûn'un aşçısının oğlu idi- kendisine hakaret etmek isteyen şair Di'bil'i şu sözlerle tehdit etmişti : " Anneni Karagöz'de teşhir edeceğim „ [256]. Mısır'da da Karagöz, toplantılarda eğlenceyi takviye için işe yarardı [257]. Asıl mimik san'atının mümessili mukallit *(hâkijah)* de noksan değildi. Taklitcilik her zaman kıymetli bir san'at olarak telâkki edilirdi. İbn al - Magâzilî halkı etrafına topladı ve onlara bedevî, nabatî ve çingenelere *(zuttî)*, zenci, Sûdanlı, Mekkeli ve hadımlara ait hikâyeler söyledi ve onların dilleri ile jestlerini taklit etti. Hattâ bu zat bu san'atından dolayı Halife al - Mu'tadid 'in huzuruna da kabûl edildi [258]. 4./10. uncu asırda vezir Muhallabî 'nin arkadaşlarından şair Abûlverd mukallit olarak en büyük şöhrete malik olmuştu; o " dinleyicileri ile seyircilerini gaşyediyordu „ [259]. 5./11. inci asırda Muhammed al - Azdî böyle bir taklitciliği edebiyata kadar yükselterek Bağdat şehirlisinin âdet ve kötü dedi koduculuğunu tek bir Abûlqâsim 'in şahsında topladı [260]. Hadramaut'da v. Wrede bir şakacıya tesadüf etti ki bu adam Türkler'i, bahriye-

[252] *Şâbuştı*, fol. 44 b.

[253] *Abûlmahâsin* II, 60.

[254] *Ta'rih Bagdâd* ed. Salmon, s. 53.

[255] Jat. *İrşâd* II, 412; Maqrizî *Chitat* 319.

[256] Şâbuştî, fol. 81 a. La' uchricanna mumaka fil chajjâl.

[257] al - Musabbihî (vefatı 420/1029 Maqrizî, *Chitat* da. 1, 207.

[258] Mas. VIII, 161 ff. Menkıbeler *Mustatraf* II, 203 da Hârûn al - Raşîd 'in da kuvvetli olan cazibesine iltihak etmiştir. Câhiz, diğer mukallitlerden bahsediyor (*Bajân* I, 31) ve Tha'âlibî (*Buch der Stützen*, ZDMG V).

[259] Tha'âlibî, *Jat. II, 142; Buch der Stüzen*, ZDMG V.

[260] Abûlqâsim ed. Mez.

lileri ve hattâ bedevîleri taklit ediyordu [261]. En yeni zamanlara ait olmak üzere de Sachau böyle bir san'atkârdan bahsetmektedir [262].

Nihayet sahne oyuncularından da *(Samâcat)* bahsedilmektedir. Mısırda eğlencelerde [263], Bağdat'ta yeni sene şenliklerinde Halife saraylarında sahne oyuncuları maske taşırlardı [264].

Almancadan çev.: **CEMAL KÖPRÜLÜ**

[261] v. Malzan II, s. 119.
[262] Furat ve Dicle de s. 65 f.
[263] al - Musabbihî (vefatı 420/1029 Maqrizî, *Chitat* I, 207 de.
[264] Şabuştî 15 a, b.; bayramlar, eğlenceler faslına bakın.

ADI MI OLUR?

Hayâl âlemleri olmasa eğer,
Bu çetin hayatın tadı mı olur ?
Açılan çiçekler solmasa eğer,
Gençlik çağımızın yadı mı olur ?

Hayat yollarında âvâre gezen,
Dağlarda alıçtan tesbihler dizen,
San'atı bilmeden şiirler düzen,
Necati Öngay'ın adı mı olur ? . .

M. NECATİ ÖNGAY

E D E B İ Y A T

MİLLÎ EDEBİYAT DEVRİ ŞİİR SAHASINDA ÂŞIK TARZI

T E S İ R L E R

FEVZİYE ABDULLAH

— Başı 76 ıncı sayıda —

Faruk Nafiz, son devir şairleri arasında halk edebiyatı tesirini kuvvetle eserlerinde hissettiren bir şairdir. Bu tarzda yazdığı şiirlerde bir samimiyet, kuvvetli bir lirizm, olgun ve derin hisler hâkimdir, ki onun asıl şahsiyetini, bunlarda veya aşk ve tabiat şiirlerinde bulmak kabildir. O bu tarz işirlerini, *Yeni Mecmua, Hayat* ve *Güneş* gibi mecmualar hariç, eser halinde, ilk olarak *Çoban Çeşmesi*'nde neşretti. Bu kitaptaki şiirlerin çoğu hece vezniyle ve umumiyetle, şekil bakımından koşma tarzındadır. Hattâ eserin sonunda *koşmalar* diye ayrılmış bir kısım da vardır. Bu eserden önce neşredilen, *Şark'ın Sultanları, Dinle Neyden, Suda Halkalar* gibi eserlerinde, halk edebiyatı tesirleri görülmez.. *Çoban Çeşmesi* de dahil olmak üzere, bahsettiğimiz eserlerini *Bir Ömür Böyle Geçti* adlı kitabında topladığı için, biz onun bu tarz şiirlerinden bahsederken, bunu ve bundan sonraki eserlerini, yâni *Akar Su* ve *Akıncı Türküleri*'ni nazar-ı itibara alacağız.

Faruk Nafiz'in, *Bir Ömür Böyle Geçti* adlı eserinde koşma tarzında 7+7 ve 6+5 vezniyle yazılmış birçok şiirlere tesadüf olunur: *yanarım, benimle yürüyene, dün bir kadın ağladı, Vah ona, kolsuz, bir kadın ayrıldı* başlıklı şiirler gibi . . . Fakat bunlar, ruh bakımından, halk edebiyatı hususiyetlerini taşımaz, bu hususiyet yalnız teknik bakımındandır.. Bununla beraber bazılarında, halk edebiyatı hususiyetini taşıyan mısrâlar yok değildir. Meselâ *Ali* adlı şiirdeki,

Onu sen büyüt de söğüt boyunca, *Kendini ellere versin o gonce*

Görünce uzanmış yar kucağına, *Boynunu dolamış zülf-i bağına.*
(S: 107)

güzel şiirindeki,

Kan gider yüzünü görsem içimden, *Görmesem çileden çıkar bu aklım.*
(S: 115)

kızıma ve gönülden şikâyet şiirlerindeki,

Gönlünü sal sevince,
Düşünme ince ince.

Ömründe dört fasıl var,
Üçü kış biri bahar.
(S: 184)

ve yahut,

Hastayım, garibim, dertliyim gerçek, Anadan, babadan, yardan öksüzüm.
(S: 213)

mısrâlarında, gerek boyun söğüde benzetilmesi, gerek *kan gitmek, çileden çıkmak* gibi halk tâbirlerinin kullanılması âşık tarzı şiirlerini hatırlatıyor. Yine bu yoldaki mısrâlara misâl olarak, *Oluk Yanında, Ne Kaldı, Gönül* gibi şiirlerden bazı mısrâlar alınabilir :

Karşılık verirdi ben haykırınca, Çiğdemli tepeler, güvemli dağlar.
(S: 221)

Başlayor ney gibi sine feryâda, O coşkun demlerim geldikçe yâda,
Sevdâ-yı zülfünle dâr-ı dünyâda Başımdan esmedik yeller mi kaldı ?
(S: 231)

Dünyaya baksan da gülümser gibi, Uzayor hayatın bir keder gibi,
Ellerde dolaşan kadehler gibi, Yıllarca boşaldın doldun ey gönül..

Çare yok mâtemin çok derinse de, Hasretin tükenmez yaşın dinse de,
Gençliğin hoş geçti, eğlendinse de, Sanmam ki bahtıyar oldun ey gönül !
(S: 236)

Bu koşmalarda vezin ve kafiye itibarıyle, halk şiirlerinde olduğu gibi duraksız mısrâlar veya yarım kafiyelere rastlanmayor ve oldukça işlenmiş mısrâlar.. Fakat ne olursa olsun, kullanılan teşbihler, üslûb, edâ, samimiyet, belki tabiîlik onları, bu mevzuumuz dahilinde zikretmeye engel olamaz.

Gençlik şiiri, halk edebiyatıyle, münevver sınıf edebiyatının hususiyetlerinin karışmasından vücuda gelen bir şiirdir, ki bu tarz şiirlere, millî edebiyat devrinden önce, Rıza Tevfik 'in bazı şiirleri müstesna pek rastlayamayorduk :

Anlattı erenler bir bahar değil, Âşıkın ömründe bin bahar varmış.
Hicranla ağaran bu saçlar değil Sevgisiz kalan kalb ihtiyarlarmış.

Sorardım sırrını hiç düşünmeden, Bu fânî gönlümün sevinci neden,
Beni günden güne meğer genç eden Gittikçe değişen mâceralarmış..

Gönlümde kovalar eskidenberi, Sarışın kumralı, kumral esmeri,
Dolmadan boşalmaz birinin yeri Gönlümde anladım herdem baharmış..
(S: 239 - 240)

Bu şiir lisan, vezin, şekil, kısmen ruh bakımından bir halk şiiri, fikirlerin daha işlenmiş bulunması cihetinden de yüksek sınıf şiirinin hususiyetlerini taşıyor.

Yine *Bir Ömür Böyle Geçti* adlı eserinde, (1926-31) yılları arasında yazılan şiirler meyanında olan bir koşmada, bundan evvelki şiire nazaran, halk ruhu daha kuvvetle tesirini gösteriyor :

Kirpiğine sürme çek, Kına yak parmağına,
Bu yıl yaşın girecek Kız gelinlik çağına..

Analatıyor duruşum, Ben sana vurulmuşum,
Ko uçsun gönül kuşum Saçlarının ağına.

Yaş olsam gözden akmam, Göz olsam gayre bakmam,
Vatanımsın bırakmam Elleri kucağına..
(S: 103)

1924 de yazılan *Han dıvarları* mesnevî şeklinde idi. Üç beş sahifeden ibaret olan bu hikâye için en müsait şekil de buydu. * *Yağız atlar kişnedi meşin kırbaç şakladı** mısrâıyle başlayan, İstiklâl Harbi sıralarında, huduttan hududa gezen Maraşlı Satılmış'ın, han dıvarlarına yazdığı mısrâlarda gizli olan hazin macerasını anlatan bu şiirde, bilhassa aralarda, Satılmış tarafından han dıvarlarına yazılmış olarak gösterilen dörtlükler, Karacaoğlan'ın, Âşık Ömer'in, veya Gevherî'nin şiirlerinden farksızdır.. *Han dıvarları*'nda mesnevî şeklindeki mısrâların arasında rastladığımız bu dörtlükleri, yazarsak, bir koşma, şairin en güzel bir koşmasını elde etmiş oluruz :

On yıl var ayrıyım Kınadağı'ndan, Baba ocağından, yâr kucağından,
Bir çiçek dirmeden sevgi bağından, Huduttan hududa atılmışım ben.

Gönlümü çekse de yârın hayâli, Aşmaya kudretim yetmez cibâli,
Yolcuyum, bir kuru yaprak misâli, Rüzgârın önüne katılmışım ben.

Garibim namıma Kerem diyorlar, Aslı'mı el almış harem diyorlar,
Hastayım, derdime verem diyorlar, Maraşlı Şayhoğlu Satılmış'ım ben.
(S: 149)

Burada mevzu da tamamen mahallî bir renktedir. Halk şiirlerinde çok rastlanan *Kerem - Aslı* hikâyesine telmihler de var; *Çoban çeşmesi* şiirindeki

Vefâsız Aslı'ya yol gösteren bu, Kerem'in sazına cevap veren bu.
(S: 177)

mısrâlarında olduğu gibi . . .

Acem edebiyatına hâs bir mevzu olup, İslâmiyet'ten sonra Türk edebiyatında, muhtelif asırlarda müteaddit defalar yazılan *Hüsrev ve Şirin* hikâyesi, halk arasında *Ferhat ve Şirin* diye tâammüm etmiştir. Gerek bu hikâyeye, gerek *Leylâ* ve *Mecnun*'a halk şiirlerinde daima telmihler geçer. Divan edebiyatında da bu vak'aya birçok telmihler yapılmakla beraber, halk edebiyatında bilhassa *Ferhat*'ın dağ yarmasından çok bahsedilir :

Gönlünü Sirin'in aşkı sarınca, O hızla dağları Ferhad yarınca,
Yol almış hayatın ufuklarınca, Başlamış akmağa çoban çeşmesi.
(S: 177)

Yalnız halk şiirlerinde, hayatın, ufku düşündürmesi gibi bir tedâîye tesadüf edilmez. Yine ayni şiirdeki,

Leylâ gelin oldu, Mecnun mezarda, Bir susuz yolcu yok şimdi yollarda.
(S: 17)

mısrâlarına gelince, vak'a itibarıyle, hakikate uymayor. Çünkü, Mecnun, Leylâ'dan sonra ölmüş, veya Leylâ, Mecnun sağ iken başkasıyle evlenmiştir. Şukadar var ki, halk arasında da Leylâ ve Mecnun bu tarzda çok kullanılır. Mecnun ve Leylâ saadete erişmeyen ve aşkı çok kuvvetle duyan ve onun bütün ıztıraplarını yaşayan birer şahıs olarak tecessüm etmiştir. Halk şairi,

divan şairi gibi vak'anın ana hattını doğru olarak bilmez.. Bunun içindir ki, yukarıdaki iki mısrâ, telmih itibarıyle, halk edebiyatı hususiyetlerine uygundur.

Akarsu'da [36] ki şiirlerin hemen hepsi 6+5 vezniyle ve koşma tarzındadır. Mânilere, destanlara yer verilmeyor. Bundan evvel aldığımız şiirlerin çoğu mevzu itibarıyle halk edebiyatı için müsaitti. Daha doğrusu bunlar aşkî şiirlerdi, ferdî hisleri ifade ediyordu, böyle olmakla beraber, bunlar herkeste müşterek olan hisleri ifade bakımından da mâşerî sayılabilirdi ki, halk edebiyatındaki koşma tarzı için de ayni şeyleri söyleyebiliriz. *Akarsu*da halk edebiyatına tamamen yabancı mevzular bile halk şekliyle yazılıyor ve bu ruhu aksettiriyor. Meselâ *Heykel* başlığını taşıyan şiirdeki,

Kimi esti baş ucumdan yel gibi, Kimi sızdı bir toprağa sel gibi..

(S: 7)

mısrâları, bu tesirden uzak kalamamıştır ki bu mevzua, bu kelimeye halk şiirlerinde hiç rastlanmaz desek, hata etmiş olmayız . .

Bizim memleket şiirindeki,

Dökülür köpüklü sular yarından, Baharlar yaratır kışın karından,
İçenler sihirli pınarlarından, Şöyle bir silkinir ceylân olurlar.

(S: 37)

mısrâları Ziya Gökalp'ın *Kızılelma* adlı şiir kitabında *Ülker* ile *Aydın* hikâyesindeki bir buluşa çok benzeyor. Bu masalda *Ülker*'in kardeşi *Aydın* soğuk bir pınardan içtiği suyun tesiriyle ceylân olmuştu; Ziya Gökalp bunu,

Bu pınar soğuk pınar, İçinde balık donar.
Kim içerse suyundan, Olur güzel bir Ceylân.

diye anlatmıştı . . .

Bu kitapta, bir de Orhan Seyfi'ye ithaf edilmiş, onun şiirleri gibi, şen, şûh bir edâ taşıyan *Yeni Kerem* başlıklı bir şiir var :

Gelişmiş görünce seni bu sefer, Dedim ki bir içim suya dönmüşsün.

*

Açılsan hasretin denizlerine, Varamaz, sevdiğim, su dizlerine,
Dökülmüş saçların omuzlarına, Bulutla örtülen aya dönmüşsün.

Kırılıp dökülen çağdasın nazdan, Aşkı öğrenmene yıl var en azdan,
Bana vermek için verdiğin sözden, Ben de anlamadım neye dönmüşsün ?

(S: 42)

gibi bazı mısrâlarını aldığımız bu şiirde, şairin, kafiye hususundeki titizliğiniği de bıraktığını görüyoruz. O, artık bir halk şairi gibi *deniz - omuz; söz - nâz; aya - suya - neye* kelimelerini kafiye yapıyor. Vezine, bir halk

[36] İstanbul Kanaat Kitabevi, 1937.

şairi gibi, redife ehemmiyet vererek, âhengi temin edince, rediften önceki kelimenin kafiye olup olmamasına ehemmiyet vermeyor . . .

Akıncı türküleri [37] nde, şairin, bundan önceki eserlerine ilâveten mâniler, yarım kafiyeyle, duraklara ehemmiyet verilmeden yazılmış destanlar da vardır. İşte o mânilerin en güzellerinden birkaçı :

Dereler taştı gitti, Ovayı aştı gitti,
Ben yolunu beklerken Yâr uzaklaştı gitti.

Saçın siyah ibrişim, Telini saymak işim,
Gözlerine bakarken, Dün kendimden geçmişim.

(S: 28)

Güzellerin başısın, Gözlerimin yaşısın,
Ben buğday tanesiyim Sen değirmen taşısın.

(S: 29)

Ayni eserin, aşağı yukarı bir formasını " *destanlar* „ adı verilen kısım teşkil ediyor. Bunların hepsi, muayyen destan şeklinde değildir; içlerinde mesnevî şeklinde yazılmış olanlar da vardır. Bunlar, mâna bakımından hiç de derin olmayan, gayet basit şiirlerdir. Hattâ, insanda, acemi lise talebelerinin yazdığı şiirleri hatırlatan bir renk görülür, ki ekserisi :

Büyük Savaş bizleri epey yorgun bıraktı,
Tüfengimiz, topumuz en son mermiyi attı.

gibi mısrâlardan ibarettir.

[37] İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1937.

— Bitmedi —

NOTLAR ve İKTİBASLAR

MAARİF VEKİLİMİZLE BİR MÜLAKAT

6 Haziran tarihli " *Yedi Gün* „ mecmuasında, Maarif Vekilimiz B. Hasan-Âli Yücel ile yapılan bir mülâkat intişar etmiştir. Değerli bir mütefekkir ve muharrir olan sayın vekilimizin muhtelif kültür meseleleri üzerinde bu enteresan görüşmesinden Dil, Edebiyat, ve Tarih bahislerine ait kısmı aynen iktibas ediyoruz :

— *Dil, Tarih ve Edebiyat hakkındaki mütalealarınız ?*

— Bizde dil şuuru, çok kereler bulanık olmak üzere, millî vicdanın üstüne doğar gibi olmuş, fakat tam ışığını ancak son altı, yedi sene içinde teksif edebilmiştir. İlk bakışta, yüzde yüz inkılâpçı ve bunun için ifratçı ve mübalâğacı göründüğü halde, esas itibarıyle doğru görüş, bizim devrimizde elde edilebilmiştir. Dâva şudur : Başka kültürlere tâbi olmak istemeyen bir milletin, başka dillere tâbi olmayan bir dili bulunmalıdır.

Ziya Gökalp merhumun, hemen hemen bu esası anlatır zannını veren, dilin millîleşmesindeki düstur, " başka dillerden kelime alınabilir, kaide alınamaz „ şeklinde di. Fakat bizzat Ziya Bey, öyle kelimeler almıştır ki: bunların içinde, başka dillerin katmerli kaideleri vardı. Pes - zinde, peder - şahî ve daha başkaları dâvasını tekzip eden misâllerdir. Hele ıstılah meselesinde Ziya Bey, bir islâm enternasyonalizmi kabul ediyordu ki; bu, tamamiyle yanlış ve verimsiz bir hayâldir.

Dil değişmelerinde başka milletlerin dil tarihlerine baktığımız zaman, terim meselesinin ön safta geldiğini görüyoruz. Dil, belkemiğini terimlerin kendi kökünden gelmesiyle buluyor ve ilk medenî temaslarda o devrin, ilim ve hayatça üstün milletlerinden, bidayette aynen iktibaslarda bulunuyor; sonra, kendi bünyesine göre onları benimseyor.

Arap, dili, Yunancadan böyle bir alım satım yapmıştır. Emevîler devrinde ilk tercümelerde (riyaziyat) kelimesini değil (matamatika), (mantık) kelimesini değil (logika) yı bulursunuz. Nitekim bizde de, Üçüncü Selim zamanında Nizam-ıcedit kurulurken (alay, tabur) değil, (escadron, bataillân, aide de camp, etatmajor) tâbirlerine rastlarız. Bu, bir nevi kekeleme devridir ki, biz, onu çoktan geçirdik.

Enternasyonal bir benlik almamış kelimelerin, terim olarak karşılığını türkçede buluyoruz, çocuklarımıza veriyoruz. Ve onlar, bir çoklarımızın zannı hilâfına, bunları gayet güzel öğreniyorlar.

Vekil olduktan sonra sık sık dolaştığım ilk ve orta mekteplerde çocuklara hissettirmeksizin yaptığım anketler, bana bu intıbaı verdi. İlk okulun, son veya bir evvelki sınıfındaki bir Türk çocuğu için müselles, murabba, muhammes, züerbaatülâdla, hiçbir tedai imkânı vermediği için hazmedilmemiş demir bilyeler gibi onun dimağında kalıyor. Halbuki: yapılmış (birle, dörtle, beşle, çokla) terimleri,

esasen bunları bildiği için kolayca kavrayor ve anlayor.

Terimler, bu şekilde, en küçük kademesinden en yüksek derecesine kadar, bugün dünya ilim ve medeniyetinin mümessili olan milletlerin fikir seviyesini gözönünden uzaklaştırmamak şartıyle tertiplendiği zaman, her türlü düşünceyi söyler, ileri ve medenî bir Türk dili tekevvüne başlamış bulunacaktır. Dilimizi kısır bellemek, bu görüşün altında, fikirce geri olduğumuzu kabûl etmektir kanaatindeyim. Düşüncelerini ifade edemediği için kalemini kıranlar, bence sağlam kalem seçmesini bilmeyenlerdir. Herşeyi yazabiliriz, yeter ki, yazılacak şeyimiz olsun.

Edebiyat Bahsi :

Edebiyat meselesine gelince; bu tıpkı bugünkü Ankara havasına benziyor: Alçakta bulutlar var, fakat bir türlü yağıp bizi sıkıntıdan kurtarmayor. Bugün yağmadı, yarın da yağmayacak demek değildir. Ben, edebiyatımıza, fazla bühtan ettiğimiz düşüncesindeyim. Son yıllarda oldukça zengin bir edebiyat doğmaktadır. En tohaf ve aykırı mizaçtaki şairlerimizden, hâlâ eski kıta şeklinin çerçevesinden çıkamayanlara kadar duyan, söyleyen, kızan, bağıran şairlerimiz var. On yaşından yetmişine kadar, sanatın hasbî büyüklüğünü ve çocuklu - ğunu bir fidan tazeliği ile muhafaza edenlerin var olduğu bir memlekette, şiir, nasıl yok olur ? Hâlâ, okuma, yazma bilmeyip te karihadan şiir söyleyen insanları, en tenha köşelerinde yetiştirmiş bir memlekette, (şiire) yok deyebilir miyiz ? Kadını, erkeği, coşunca vezinli, kafiyeli konuşan bir millet olduğumuzu unutmayalım.

Beş, altı aylık bir kurstan geçtikten sonra, bu, dediğim millî istidat ile kusursuz ve pek güzel şiirler yazan eğitmenlere rastladım. Ben, buna hayret etmedim; çünkü, milletimin, her vâdide olduğu gibi, bunda da zengin bir istidat hazinesine sahip olduğuna inanırım.

Nesir, itiraf edelim ki, bu, yeni yeni kıvamını bulmaktadır. Dallı budaklı ve etraflı bir düşünceyi sarih surette kâğıt üzerinde tabiye edebilmek kolay bir iş değildir. Geçen gün *Akşam* gazetesinde Halide Edib'in XVI ncı asır fransız klâsiklerini tercüme edelim teklifini ihtiva eden bir makalesini okuduğum zaman, kendimi, bu fikirlerimi lûtfedip yazması için muharrirden ricada bulunmuş zannettim.. Rasyonel, hesaplı bir nesir mimarisine çok ihtiyacımız var. Taine'in, Balzac'ın bir kütüphane tutan eserlerinin bolluğundan bahsederken, " Karakterler „ sahibinin bunları görse " *nasıl olmuş da bukadar sözü bulabilmiş* „ diye şaşacağını söylüyor. Çünkü, hayrete düşecek olan klâsik ruh ölçülü, hesaplı, fazla itinalı ve onun için çok zamanda az, lâkin kusursuz eser vermeği ister. Biz, böyle bir devre geçirmeye muhtacız.

Zaten roman da, bu itinasızlıktan dolayı arzu ettiğimiz kemale gelmeyor. Ya, iç araştırmalarda aceleciyiz, sırf şekilde duruyoruz; yahut teknik ve plâstik tarafta acele edip tam arşitektural bir eser veremeyoruz.

Yakub'un " *Sürgün* „ ünde derinliğe dalan okuyucu gözü, belki kenarlarında ve sathındaki az itinayı affediyor. Yahut, " *Yezid'in kızı* „ ndaki plâstik güzellik, romanın ruh tahlili bakımından sığlığını ölçmeye vakit bırakmayor. Esasen bunun için değil midir ki, " *Mavi ve Siyah* „ larımız " *Le rouge et le noir* „ olmalıdır.

Tarih Bahsi :

Birçok âlimlerin iddialarına rağmen, sırf ferdî değil, fakat küt-le bakımından sübjektif olmaktan kurtulmuş tarih tanımayorum. Hangi müverrih ve hangi tarih kitabı tam objektiftir, göstersinler. Michelet, büyük Fransız dönümünü tarihe geçirmek için ona lâkayt bir ruhla mı çalıştı ? Treitschke, Alman şuurunun ışığıyle içini aydınlatmamış olsaydı, o, müt-hiş çalışmaya tahammül edebilir miydi ? Derhâl söyleyeyim ki, tarih, tam objektif olmuyor derken , onu, aslâ bir indiyat mecmuası zannetmeyorum. Aramak için, aranılana gönülden bağlanmalıyız demek istiyorum. Atatürk tarih inkılâbı, bunun kıymetli bir remzini taşımaktadır. Şüphe yok ki, başlangıçtayız. Fakat, millî tarihimizin mebdeini Malazgirt Muharebesi'ne kadar indirmek dalâletinde bulunanlar ise, sondan çok daha uzaktadırlar. Biz, tarihi bir medeniyet akışının seyri halinde görüyoruz. Şu halde, Türk tarihi, kendisiyle hemzaman medeniyetler tekevvününün bir temadisini ifade eder. Nekadar gerilere gidebilirsek bu görüşü o kadar iyi yapmış oluruz. Tarihten önceki zamanlar sözü bir fantezi değil, bir hakikattir. Bir İngiliz müellifinin dediği gibi, beşer hayatı, bir dehlize benzetilecek olursa dün elinde çıra bulunan insanın gördüğü saha ile bugün, büyük bir projektörle önünü aydınlatanın görme sahası arasındaki fark, söylemek istediğimiz şeyi çok iyi analtır.

AYIN HABERLERİ

C. H. P. BEŞİNCİ KURULTAYI —. B. M. MECLİSİ MÜZAKERELERİ —, HATAY TÜRK FRANSIZ ANLAŞMASI

C. H. P. Beşinci Büyük Kurultayı

ÜLKÜ'nün geçen sayısında Mayısın 29 unda Beşinci Parti Kurultayının toplandığı, encümenlerin seçildiği ve gelecek içtimaın 31 Mayıs'da yapılacağı yazılmıştı. O gün toplanan Kurultay Parti'nin yeni program ve nizamnamesi üzerinde geç vakte kadar meşgûl olmuştur. İçtima açılınca Parti Genel Sekreteri söz alarak, geçen dört yıllık tecrübeye istinaden program ve nizamnamede yapılması umumî idare heyetince teklif olunan değişikliklerin sebeplerini uzun bir hitabe ile izah etmiştir.

Encümen, umumî idare heyetinin hazırladığı program ve nizamname lâyihaları üzerinde de bazı ufak tâdiller yapmış ve bunun sebeplerini mazbatalarında izah etmişti. Kurultay'da bunlar da okunduktan sonra müzakereye geçilmiştir.

Teklif edilen Müstakil Parti Grubu'nun teşkili tarzı ve vazifesi, Genel Başkan Vekili'nin mevkii, Genel Sekreter'in kabineye iştirâki üzerinde birçok hatipler tarafından uzun münakaşalar yapıldıktan, programın, bir maddesinden maada nizamname kabûl edilmiştir.

1 Haziran'da toplanan Kurultay'da hisap encümeninin raporu okunmuş ve tasvip olunmuş, program - nizam - name encümeninin tetkikine bırakılan maddenin müzakeresi yapılarak nizam name de kabûl edilmiştir.

2 Haziran'da toplanan Kurultay, 30 Mayıs'tanberi hergün geç vakıtlara kadar çalışmış olan dilek encümeninin hazırladığı mazbataları müzakereye başlamıştır. Encümen, ait olduğu vekâletlere resmî ve hususî makamlara göre tasnif edilmiş olan dilekleri ve - killerin veya makam sahiplerinin huzuruyle müzakere etmiş ve bunların hangilerinin ne zaman tatbik edileceğini ve tahakkuk ettirilemeyecek olanların sebeplerini ana hatlarıyle tesbit etmişti. Umumî heyette de bazı hatipler encümenin mazbatası üzerinde durmuşlar vekiller de yeni yeni izahlarda bulunmuşlardır.

3 Haziran'da toplanan Kurultay'da, yeni nizamnameye göre Parti Umumî İdare Heyeti'ne : Dr. Fikri Tuzer (Erzurum), Tevfik Fikret Sılay (Konya), Halil Türkmen (Zonguldak), Ali Rıza Erem (Çorum), Cevdet Kerim İncedayı (Sinop), Dr. Zihni Ülgen (Bolu), Hamdi Yalman (Ordu), İskender Artun (Erzincan), İsmail Sabuncu (Giresun), Mümtaz Ökmen (Ankara), Nafi Atuf Kansu (Giresun), Rahmi Apak (Tekirdağı), Salâh Cimcoz (İstanbul), Sırrı Day (Trabzon), Şevket Erdoğan (Gümüşhane), Şükrü Âli Ögel (İstanbul) seçilmişlerdir.

Kurultay Parti Müstakil Grubu'na da yirmibir mebus seçtikten sonra vazifesini bitirmiştir. Genel Başkan Vekili ve Başvekil Dr. Refik Saydam şu nutkuyle Kurultay'ı kapamıştır :

Büyük Kurultay'ın Muhterem Âzası,

Parti'mizin Beşinci Büyük Kurultay'ı rûznamesindeki meselelerin müzakeresini muvaffakıyetle bitirmiştir.

Büyük Kurultay'ın çalışma tarzı, delege arkadaşlarımızın gösterdikleri

ciddî ve samimî alâka, geçmiş ve gelecek yılların icraatı hakkındaki güzel düşünceleri, bilhassa arkadaşlarımızın milletimiz, memleketimiz için faydalı buldukları kanaat ve mütealarını serbestçe ve isabetli bir tarzda izhar etmiş olmaları; Parti mensuplarının devlet işlerini nekadar yakından takip ve mürakabe ettiğine de güzel bir misâl teşkil etti. Bu hal, milletimizin takdirini, Millî Şef'imizin iftiharını tahrik eden, Parti hayatımızda olduğu kadar, millî hayatımızda da kıymetli bir hatıra olarak kalacak mesût bir hâdisedir.

Kurultay'ımızın müzakerelerini yakından takip buyurmuş olan Değişmez Genel Başkan'ımız İsmet İnönü, müzakerelerin cereyan tarzından, delegelerin millet işlerinde gösterdikleri derin alâkadan, bilhassa vazifelerini büyük bir iktidar ve kifayetle başarmaktan hakikaten iftihar duyduklarını size arza beni memur etmişlerdir. Aziz arkadaşlarımızın bize vermiş oldukları bu güzel misâl, bütün Parti teşkilâtımızın vazifelerini yaparken gösterdikleri dikkat ve teyakkuzun canlı bir delili olmuştur.

Büyük Kurultay, Parti'mizin bütün hisaplarını inceden inceye tetkik ettikten sonra vermiş olduğu kararla, Parti hisaplarının muntazam ve sarfiyatın usûl ve mevzuata mutabık olduğunu, alâkalıların bu işlerdeki dikkat ve itinasını tebarüz ettirdi.

Köy ve mahalle kongrelerinden başlayarak; nahiye, kaza ve vilâyet kongrelerinin tetkikinden geçen, Büyük Kurultay'ın müzakere mevzularının en mühimmini teşkil ve yurdumuzun bütün ihtiyaçlarını ihtiva eden dilek ve şikâyetler hakkında almış olduğu kararlar, izhar etmiş olduğu temenniler; bütün memlekette dikkat ve alâka celbeden, Parti hükûmetlerinin müstakbel icraatında rehber olmak mahiyetini mahfûz tutan isabetli, faydalı kararlar olarak tecelli etmiştir.

Büyük Kurultay'ın yeniden gözden geçirmiş olduğu Parti programı da, Parti hükûmetlerine halde ve istikbâlde takip edecekleri en isabetli yolu göstermiş oldu.

Büyük Kurultay'ın, yeni hükümler de ilâve etmek suretiyle kabûl etmiş olduğu nizamnamemiz; partililer arasında samimiyet ve bağlılığı kuvvetlendirecek, milletimizin teşkilâtımıza karşı muhabbet ve alâkasını artıracak esasları ihtiva etmektedir.

Nizamnamenin yeni hükümlerine göre teşkili karar altına alınan Meclis Müstakil Grubu'nun, millî mürakabe cihazlarımızı takviye edecek ve bu bakımdan aziz milletimiz için bir teminat hazırlayacak mahiyette olduğu kadar, cümhuriyet hükûmetlerine de esaslı yardımlarda bulunacağına samimiyetle inanmaktayız.

İhdâs etmiş olduğunuz, daimî teftiş teşkilâtının, Parti ve Halkevleri faaliyetini teşvik, tanzim ve mürakabe edecek müfit bir cihaz olacağına da şüphe etmemekteyiz.

Aziz arkadaşlarım;

Hâl ve istikbâl için en musip kararlar almak, Parti'mizin değişmez bir vasfıdır. Almış olduğunuz kararlar daima büyük milletimiz, aziz vatanımız için mesût neticeler vermiştir.

Halkımızın bütün tabakaları, ideallerini tahakkuk ettiren unsurlardır, Kurultay'larımızın kararlarında aramışlar ve bulmuşlardır.

Beşinci Büyük Kurultay'ca alınan kararların da aynı kıymet ve isabette olduklarında hiç şüphe yoktur. Her imkândan istifade ederek bunları tahakkuk ettirmenin, hükûmetlerimiz için millî ve mukaddes bir vazife olacağını söylemekle en büyük hazzı duyarım.

Parti'mizin, mazideki ağır şartlara rağmen memleketin yükselmesi yolunda aldığı mesafeleri gözönüne getirdikçe; istikbâlde de milletimize ve vatanımıza daha parlak hizmetler göreceğine büyük imanımız vardır.

Büyük milletimizin muhabbeti, Büyük Millet Meclisi'mizin rehberliği, Millî Şef'imizin cihan değer yardım ve müzahereti bu ümit ve imanımızın en büyük teminatıdır.

Hepinizi hürmetle, muhabbetle selâmlarım.

Cümhuriyet Halk Partisi'nin Beşinci Büyük Kurultay'ını kapıyorum„.

*

Millî Şef, 3 Haziran akşamı Çankaya'daki Riyaset-i Cümhur Köşkü'nde Kurultay âzasına bir çay vermişlerdir. Çayda devlet erkânı da bulunmuştur. Bu fırsatla Parti Değişmez Başkanı, Kurultay âzasıyle hasbihhallerde bulunmuşlardır.

Millî Şaf'in Parti Genel Başkan Vekâleti'ne, Başvekil ve İstanbul mebusu Dr. Refik Saydam'ı, Parti Genel Sekreterliği'ne de Erzurum mebusu Dr. Fikri Tuzer'i tekrar intihap ettikleri 5 Haziran tarihli bir tebliğle bildirilmiştir.

Nizamnamedeki son tâdil üzerine Kurultay'ca seçilen Büyük Millet Meclisi Parti Müstakil Grubu'nun Reis vekilliğine, Millî Şef tarafından İstanbul mebusu B. Ali Rânâ Tarhan seçilmiştir. Parti Müstakil Grupu da 6/6/1939 tarihli içtimaında idare heyetine Konya mebusu Ali Rıza Turel'i, Muğla mebusu Hüsnü Kitabcı'yı, Rize mebusu Fuad Sermen'i seçmiştir.

Politik temaslarımız

Romanya Hariciye Nazırı B. Gafenko, haziranın onunda İstanbul'a onbirinde de Ankara'ya geldi. Şehrimizde kaldığı müddetçe devlet erkâniyle ve hariciyemizle yakın temaslar içinde bulunan Romen Hariciye Nazırı, Hariciye Vekilimizle birlikte Yalova'ya gitti ve Reisicümhurumuz tarafından kabûl edildi. B. Gafenko, Balkan İttifakı Konseyi'nin Reisi bulunduğundan Yalova'dan sonra İstanbul yoluyle Atina'ya gitmiştir.

Mısır Hariciye Nazırı Abdülfettah Yahya Paşa 17 haziranda İstanbul'a geldi ve ayın 18 inde Yalova'da Millî Şef tarafından kabul edildi. 19 haziranda Ankara'ya gelen Mısır Hariciye Nazırı şehrimizde üç gün kalarak yine İstanbul yoluyle memleketine döndü.

Her iki Hariciye Nazırı gerek nutuklarında ve gerek Ankara radyosuyle yaptıkları tebliğlerde yeni Türkiye ile onun Ebedî Şef'i Atatürk'e olan hürmetlerini ve Millî Şef'in yüksek idaresinde Türkiye'nin sulhe ettiği hizmetleri takdirle yâdetmişlerdir.

B. M. M. Müzakereleri

Büyük Millet Meclisi haziran içinde devlet, ordu ve müesseseler kadrolarında maaş ve ücretle çalışanlara ait üç barem kanununun müzakeresiyle meşgûl olmuştur. İki haftadan fazla süren bu müzakerelerde maaşlarla ücretler arasında bir teadül yapılmasına çalışılmış ve devlet ve müessese hizmetlerine giriş ile buralarda terfi şartları yeni hükümlerle bir disipline bağlanmıştır.

Hatay Türk - Fransız anlaşması

23 Haziran 1939 günü saat 13,10 da Hariciye Vekâleti'nde Vekil B. Şükrü Saraçoğlu ile Fransa Büyük Elçisi M. Masigli arasında Hatay'ı Türkiye topraklarına ilâve eden vesikalar imza - lanmıştır. Bunların esaslarına göre Hatay ile Suriye arasındaki hudut iki üç noktada ufak bir tashih ile yeni Türkiye - Suriye hududu olacaktır. 23 Temmuz'a kadar vesikaların her iki hükûmetçe tasdik muamelesi yapıla - cak, Fransız askerinin Hatay'dan çe - kilmesi ve Fransız makamlarının devir teslim işleri en geç 22 Temmuz'da ikmâl edilmiş olacaktır.

Hariciye Vekili, 23 Haziran tarihli içtimaında Büyük Millet Meclisi'ne, tasdik lâyıhalarının bir hafta içinde takdim edileceğini bildirmiştir.

Türk Hatay'ın, tarihî mukadderatını tamamlayarak ana vatana kavuşması kolay olmadı. Atatürk, hayatının son senelerini, bütün heyecaniyle Hatay dâvasına vakfetti. Hastalığının ağır günlerinde, Hatay hududuna doğru yaptığı seyahat büyük bir azim ve iştiyakın hamlesiydi. Ebedî Şefin bu dâvasını, onun büyük gaybından sonra, aziz arkadaşı İnönü ve Meclis, mukaddes bir vazife olarak takip etti. Memleket Hatay'a kavuştuğu günde Atatürk'e ve onun dâvasını güdenlere birkat daha minnettarlık duydu.

23 Haziran 1939 cuma günü Ankarada Hatay'la Türkiye'yi birleştiren vesikalar imzalanırken Paris'te de Fransız Hariciye Nazırı M. Bonne ile Türkiye Büyük Elçisi B. Suad Davaz, muhtemel taarruzlara karşı iki devlet arasında mütekabil yardımda bulunulması için bir deklarasyon imza ettiler. Böylece Türkiye'nin İngiltere ile geçen Mayıs'ta imzaladığı anlaşmanın tıpkısı Fransa ile de yapılmıştır. Bu iki anlaşma bu üç devlet arasında görüş birliği olduğunu, ve bu birliğin yakında uzun müddetli nihaî bir muahedeye inkılâp edeceğini tesbitten sonra vukubulacak bir tecavüz hare - ketinin Akdeniz mıntakasında bir harbe saik olması halinde yekdiğeriyle bilfiil bir işbirliği yapmağa ve yed-i iktidarlarında bulunan bütün yardım ve müzahereti birbirlerine göstermeğe hazır bulunduklarını „ ifade etmek - tedir. Bu anlaşmanın hiçbir memleket aleyhine müteveccih olmadığı, ve Balkanlar'da emniyetin tesisini temin etmenin „ lüzumlu olduğu, " sulhun takviyesindeki umumî menfaat iktizasından olarak diğer hükûmetlerle anlaşmalar aktedilmesine mâni „ bulunmadığı da tasrih edilmiştir.

23 Haziranda Büyük Millet Mec - lisi'nde Başvekil Dr. Refik Saydam Türkiye - Fransa anlaşmasını millet vekillerine değerli bir hitabe ile izahtan sonra tasviplerini açık reyle ifade etmelerini istemiştir. Anlaşma beyan - namesi mevcudun ittifakı olan 344 reyle ve alkışlarla Meclis'ce tasvip edilmiştir. Birçok hatipler Meclis kürsüsünden hükûmeti tebrik etmişlerdir. Türkiye'nin İngiltere'den sonra Fransa ile yaptığı anlaşmanın dünya sulhuna büyük bir hizmet olduğunu millet vekilleri Meclis'te ve Türkiye mat - buatı sütunlarında ifade ederken memleketin hislerine terceman olmuşlar - dır.

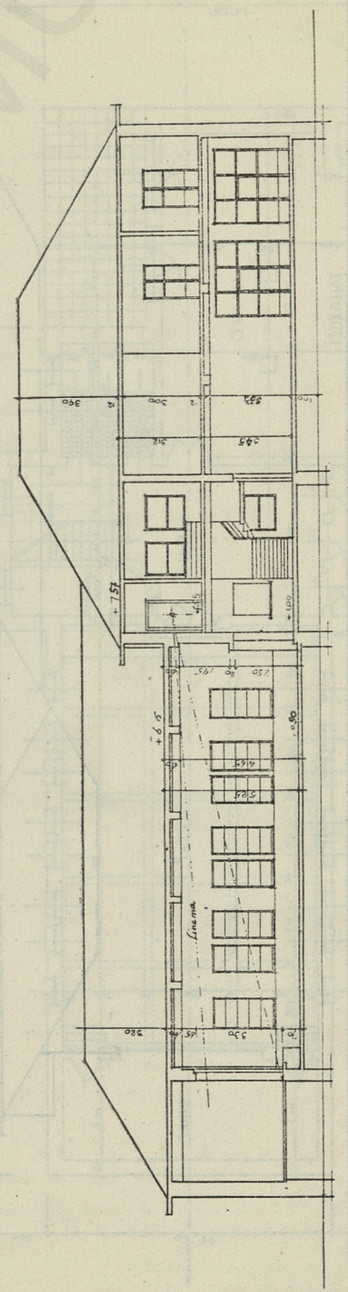

Ülkü Halkevleri Dergisi sayı 77 (Halkevleri potası yazısına aittir.)

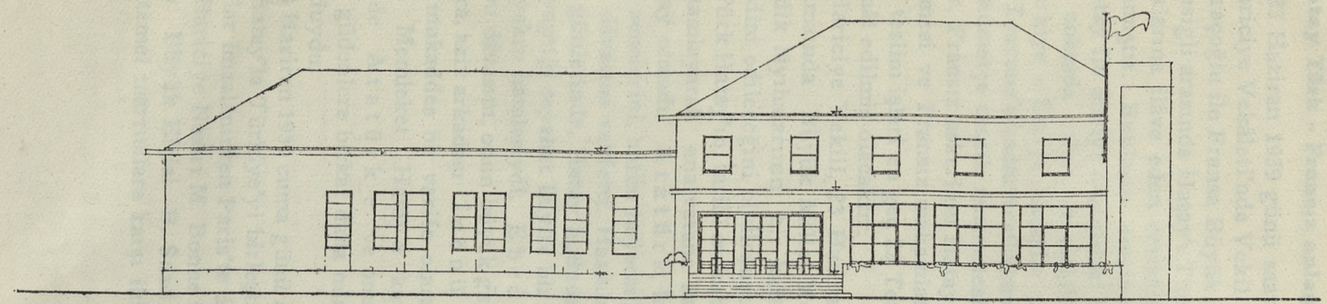

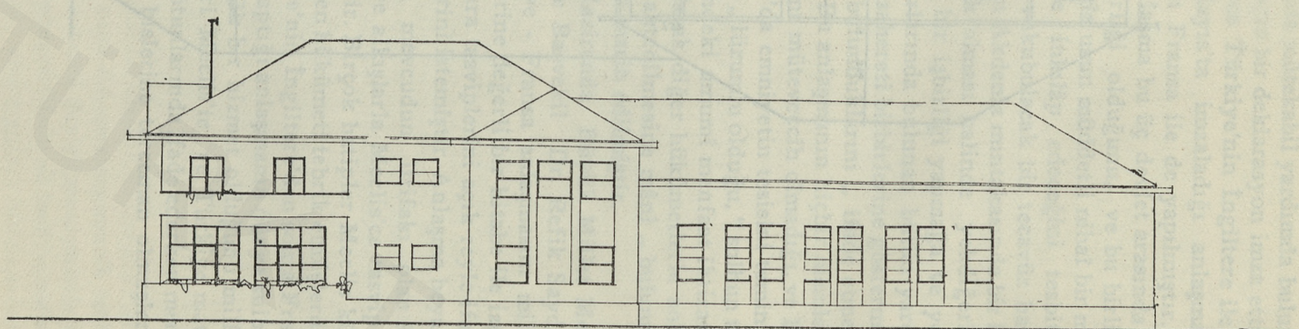

zemin kat M. 1/100

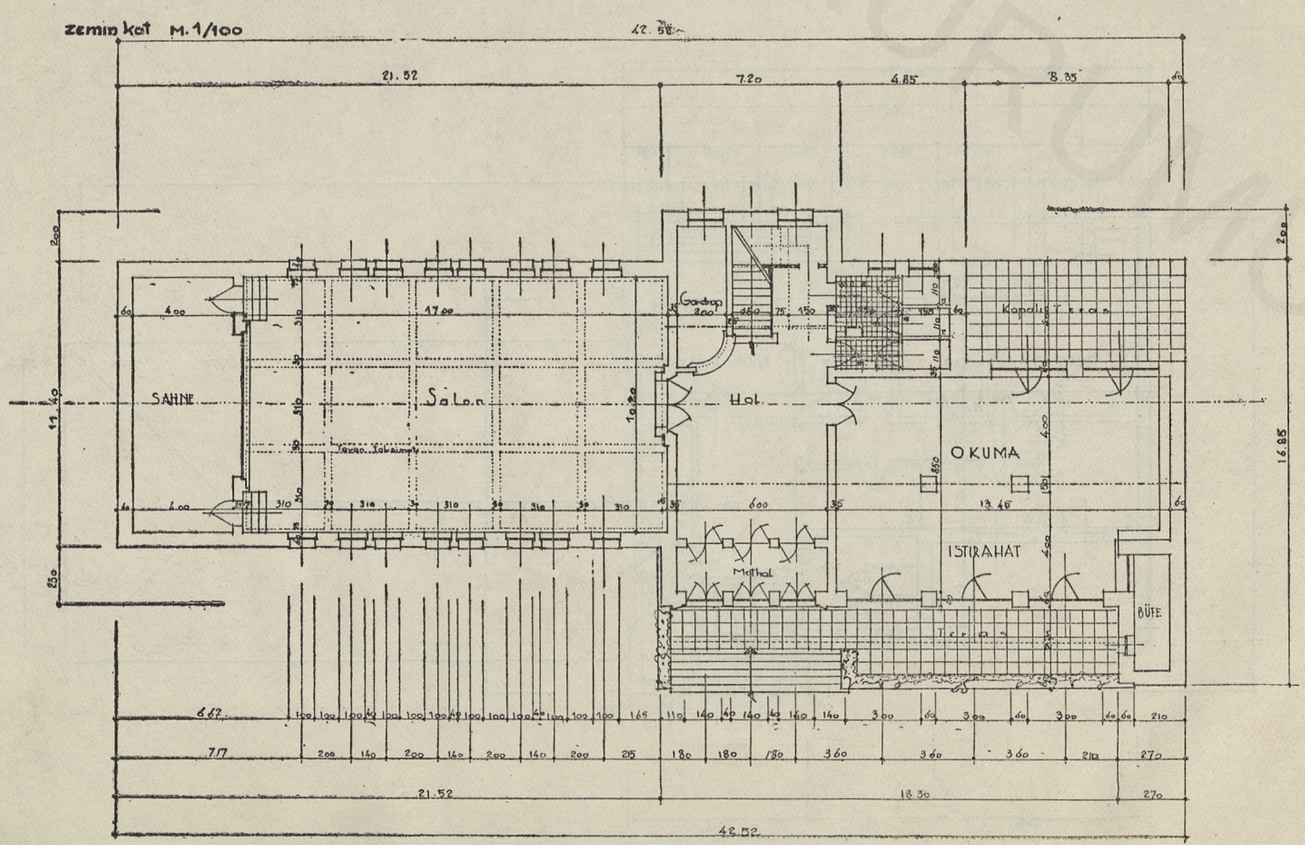

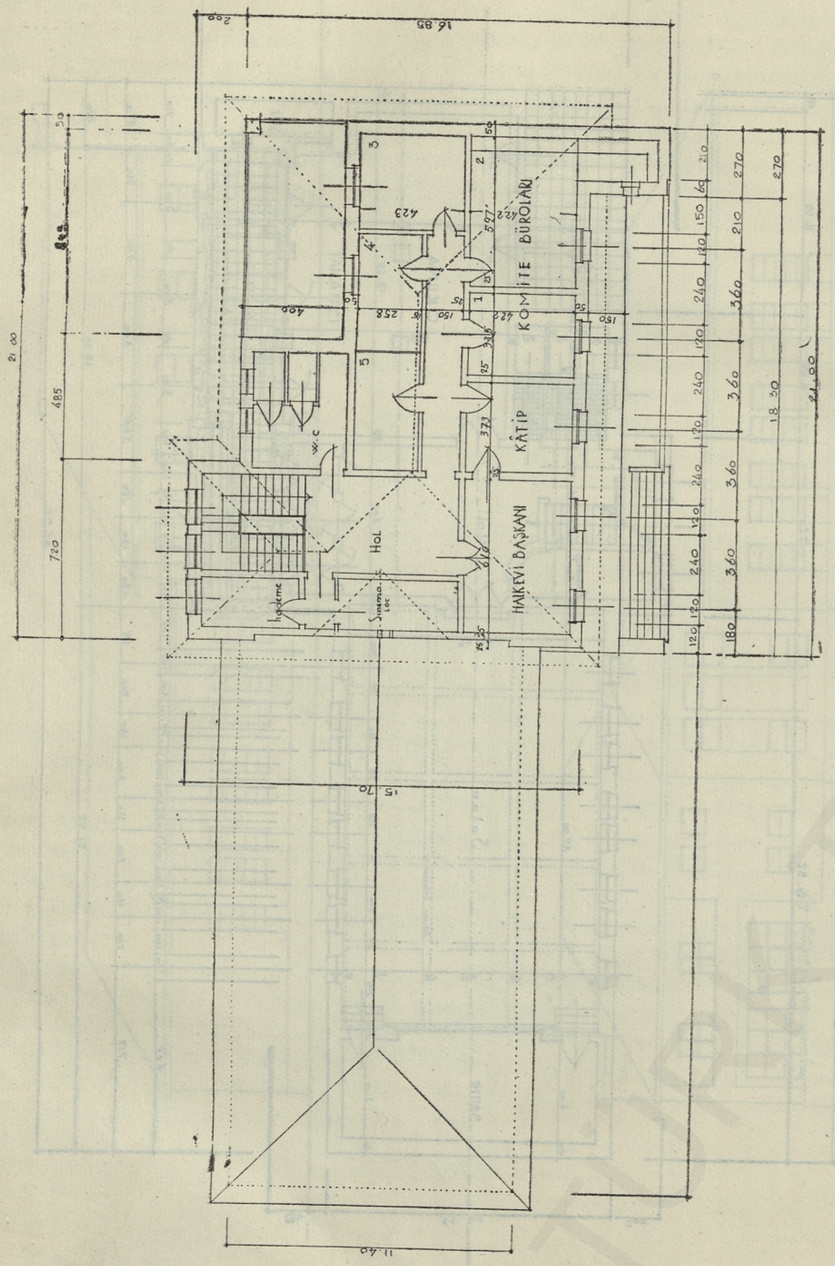

HALKEVLERİ'NİN YENİ BİNALARA KAVUŞMASI —. HALKEVLERİMİZDE SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ —. TÜRK RESSAMLARININ YURT GEZİSİ —. KÖY İLE TEMAS —. HALKEVLERİ ÜÇ ŞEHİT VERDİ —. HALKEVLERİNDE SPOR

HALKEVLERİNİN YENİ BİNALARA KAVUŞMASI

Her Halkevi'nin halkın kültür seviyesini yükseltmek için yapacağı toplantılara, temsillere, okuma ve okutmaya, konserler vermeye, kurslar göstermeye elverişli, yeni ve tertipli bir binaya kavuşması, çok arzu edilen ve lâzım olan birşeydir.

Halkevi'nin bir muhit için, bir elektrik fabrikası, bir park, bir kışla ve bir mâbed kadar lüzumlu ve zarurî bir bina olduğunun bilinmesi, ve o muhit halkının kendi Evleri'ni yapan bir ailenin şuurlu ve israrlı gayretini göstererek yeni bir Halkevi binasına kavuşmayı şi'ar edinmeleri zamanı gelmiştir.

Arsasını, projesini ve lâzım olan paranın büyük bir kısmını hazırlamış olan yerlerde Halkevi inşasına geçmek için yapılan teşebbüslerden her ay bir yenisi tahahakkuk etmektedir.

Merkez, Halkevi için projeyi, arsayı ve parayı hazırlamış olan muhitlere, vilâyet merkezlerinden başlayarak mümkin olan yardımı yapmayı programlamış bulunmaktadır.

Yeni Halkevi projesi hazırlayacaklara bir fikir vermiş olmak için, merkeze gönderilmiş olan projelerin tetkiki neticesinde elde edilen hüküm ve kanaatları tesbit eden notları ÜLKÜ sütunlarında neşredeceğiz. Bu defa misâl olarak "Çorlu Halkevi projesi„ ni inceleyen Mimar Selim Sayar'ın yazısını koyuyoruz :

Çorlu Halkevi Projesi

Plânın umumî vasıfları : Nafıa Vekâleti projeler bürosu tarafından hazırlanmış olan bu, Halkevi projesinde herşeyden evvel halkın kolayca faydalanabilmesinin ana düşünce ittihaz olunduğunu anlayoruz.

Bir metre irtifaında ve yedi basamakla rahatça çıkılan su basman farkından sonra ilk girişteki rüzgârlık -antre- ve bunun ilerisindeki hol hiç te sıkıcı bir tesir vermeyorlar. Bu hol lüzumlu yerleri şöylece etrafına toplamıştır :

Karşıda, yuvarlak bir köşe şeklindeki gardrop, yanında üst kat merdiveni, bu merdivenin çıkan kolu ile örtülenen, bir kadın ve iki erkek helâsı ile lavabo yerleri, ilk servis kısımlarını teşkil ediyorlar.

Holün sağında ve solunda karşılıklı, geniş birer kapı var. Sağ tarafındaki bizi geniş bir okuma salonuna götürüyor. 13.45×8.50 m. ebâdında olan, bu okuma salonu önünde ve arkasındaki geniş teraslarıyle fikir rahatlığını da temin edecektir. Sağ köşesinde çıkıntı halindeki büfeden anlamak kabildir ki, bu okuma salonu icabında değişik toplantılara da yarayacaktır. Hem bu köşe çıkıntısı, cephenin nihayetinde iyi bir tesir bırakıyor.

Holün solundaki kapıdan, 200 kişilik bir toplantı salonuna giriliyor. Girişe nazaran orta kısım sahneye kadar geçit için serbest bırakılacak, yan

taraflara da iskemle veya koltuklar sıralanacaktır. Bu salon büyük temsillerden ziyade, konferanslar veya sinema vasıtasıyle halkın irşadına yarar bir şekilde yapılmıştır. Sahne için mütemmim kısımlar yapılmadığından, büyük temsillere müsait değildir.

Üst kat tamamiyle idarî kısımlar ve yedek bir oda ile, bir hademe ve bir de sinema için makine odasından ibarettir.

İnşaî vasıflar : Plân, herhangi bir kaza merkezinde, fazla ihtisasa lüzum göstermeden yapılabilir bir şekildedir. Ayni inşaî düşünceler, binanın cephelerine de kendine göre bir hususiyet ve rahatlık veriyor. Bina duvarları taş ve tuğladan, döşeme ile tavanları betonarmeden yapılacaktır.

Netice : Proje - malî şartlar gözönüne konursa- bir kaza merkezi halkının istifadeli toplantılarına müsaittir, bu mevzuda da muvaffak olmuştur. Salanun 300 kişi alabilmesi, sahne için bazı teferruatın da nazarı dikkate alınmış olması hiç de fazla sayılmayacaktır.

HALKEVLERİMİZDE SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ

Halkevlerimizin Sosyal Yardım şubelerindeki aydın ve ülkülü arkadaşların tahakkuk ettirdikleri başarıları maddî ve müspet delillerle vesikalandıran haberler aldıkça sevinmemek mümkin değil. Yükseldikçe yükseleceğimize derin bir inanla bağlı bulunanların asîl kanlarındaki heyecanın, temiz yüreklerindeki nezih duyguların eserlerini derin bir saygı ile sahifelerimize aksettirmekte büyük bir zevk buluyoruz.

Aynı zamanda, bu sahada daha verimli çalışmak isteyen Evleri'mize de yine kendi Evleri'mizden örnek ve öğrenek vermek suretiyle kendilerine bir hizmet görmüş olacağımızı umuyoruz.

Hayırseverlik ve yurdseverlik duygularının ferd için olduğu kadar millet için de yararlı olmasını sağlayan "Sosyal Yardım„ işleri son asırların bilgilerine dayanan belli başlı bir ilim halindedir. Her ilim gibi bu da görgü ve deneme ister. Sadece arzu veya " hüsn-i niyet „ insanı beklenilen sonuca erdiremez. Aldığımız malûmat her şeyden önce bize şunu öğrettiyor ki, yapılan yardımlarda vicdanî duygular tatmin edilmekle kalınmayarak vatanî ve millî duygulara daha geniş, daha kuvvetli bir yer ayrılmakta, plâtonik hislere kapılmaksızın ilim mutâlarının egemenliği altında ileriye doğru her gün daha sık adımlarla yürünmektedir. Bu itibarla, kahramanca yurtseverliği, semihâne hayırperverliği eşsiz olan Türk, Halkevleri'nin sosyâl yardım çalışmalarından umduğu ve gözlediği hayırlı başarıların gittikçe artacağını hakkiyle bekleyebilir.

Sosyal yardım faaliyetlerini hulâsa ederken yalnız rakam vermekle kalmayacağız; her faaliyetin prensibini, motifini ve nihayet amacını da göstermeğe çalışacağız. Bundan dolayı bu mütalealarımızda bize rehber olacak olan ilmî esaslara kısaca temas etmeği faydalı buluyoruz.

* * *

İlk arsıulusal sosyal servis kongresinde 42 milletin delegeleri sosyal servis için şöyle bir tarif kabul etmişlerdir:

"Fizik veya ekonomik zavallılıktan gelen ıstırabı dindirmek;

Fertlerin ve ailelerin varlıklarını normal şartlar altında bulundurmak;

Sosyal felâketlerden korumak ve korunmak;

İçtimaî şartları ıslah etmek ve varlık seviyesini yükseltmek hususundaki bütün gayretler ve faaliyetler sosyal servistir.„

Şu tarifin her fıkrasında sosyal servisin ayrı ayrı nevilerine işaret olunmuştur.

Istırabı dindiren yardımlar, meselâ açı doyurmak, çıplağı giydirmek, hastaya bakmak, hasılı ağlayanın göz yaşlarını silmek gibi asistanslar " *yatıştırıcı, dindirici* „ tesiri haizdirler (palliyative).

Varlıkları normal şartlar altında bulunduran yardımlar *"onarıcı, düzeltici"* mahiyettedirler (curative).

Felâketten koruyan yardımlar *"esirgeyici"* dir (préventive).

Varlık seviyesini yükselten ve yardımların en yükseği olan hizmetler *"yapıcı, kurucu"* bir kıymettedir (constructive).

Aradaki fark şu misalde gösterilebilir:

Bir aile reisi vereme tutuluyor; karısı ve çocukları yoksullaşıyor; bunlara ekmek, yakacak vermek, ev kiralarını ödeyivermek *"yatıştırıcı"* bir yardımdır.

Anneyi ve çucuklarını himaye etmekle beraber hastayı bir sanatoryoma yatırmak, tedaviden sonra ona sıhatini bozmadan çalışabileceği bir iş ve yaşayabileceği bir yuva bulmak bu âilenin sarsılan saadetini iade eder; bu yardım *"onarıcı„* bir yardımdır.

Yeni yuvada çocukların açık ve temiz havada yaşamalarını sağlamak, gıdalarını ayarlamak suretiyle veremden korumak *"esirgeyici„* bir yardımdır.

Bu âilenin yerleştirildikleri köy veya mahallede yardım merkezleri, çocuklar için oyun ve spor yerleri, mektep, sinema ve sair medenî ve sıhî ihtiyaçlara cevap verecek tesisler bulunması şartlarını gözlemek *"yapıcı„* bir yardımdır.

Görülüyor ki, sosyal servis derece derece yükselen bir konudur. Bunlar dan ilk üçü Sosyal Yardım Birliklerı'nin müstakil olarak başarabilecekleri hizmetlerden sayılabilirse de "kurucu ve yapıcı„ yardımlar için Devletin sağlık ve kültür teşekküllerine dayanmak lâzım geldiği gibi diğer içtimaî birliklerle de iş birliğinde bulunmak zarureti vardır.

Sosyal yardım işlerinde Halkevlerimizin sosyal yardım şûbelerinden yardımın her nevini beklemekteki hakkımız Halkevleri'nin diğer şûbelerinin de sosyal yardım hizmetlerini tahakkuk ettirmekte büyük birer kuvvet kaynağı olmalarından doğuyor.

Faaliyet raporlarını mütalea ederken başarıları yukarıdaki tasnife uyarak palyatif, küratif, prevantif ve konstrüktif diye sınıflandıracağımız gibi diğer şubelerle elbirliği edilmiş olup olmadığına da temas edeceğiz. Nihayet, yurdumuzdaki hayır teşekküllerinin dirijanları Halkevleri'nin üyeleri arasında bulunmalarını düşünerek kollektif çalışmalara verilen ehemiyetin derecesini de tebarüz ettirmeye çalışacağız.

Hareket programımızı çizmek için arzettiğimiz şu başlangıçtan sonra artık faaliyet raporlarını gözden geçirmeğe başlayacağız.

Aldığımız haberleri vermekte herhangi bir sıraya riayet edilmiş değildir. Fakat her duyduğumuzdan bahsetmek programımızın çevresindedir.

Balıkesir Halkevi'nde sosyal yardım faaliyeti

Balıkesir Halkevi, bütün şubelerinin çalışmalarında muvaffak olan Halkevleri'mizdendir. Sosyal yardım şubesi üyelerinin keyfiyet ve kemiyet bakımından yüksekliği kendilerinden beklenilen hizmetlerin görülebilmesi için lüzumlu bulunan elemanların başında geliyor.

Sosyal yardım hizmetlerinin en ziyade (iş) ve (sağlık) mefhumlarıyle ilgili oluşuna göre bu şubede yirmiden fazla doktor ve bunun birkaç misli iş sahibi vatandaş bulunuşu her şehrimizde temini imkân dahilinde olmayan bir mazhariyettir. Bundan başka, Balıkesirlilerin hayır ve şefkat duygularını cömertçe tatmin etmek hususundaki arzu ve gayretleri diğer birçok şehirlerimizde olduğu kadar canlı ve hareketlidir.

Balıkesir Halkevi sosyal yardım şubesinin mesaisi palyatif, küratif, prevantif, konstrüktif, hasılı bütün şekilleri arzetmektedir: Hasta teadvisi, konferans ve neşriyat, köy gezileriyle sağlık durumunu tetkik, yoksul talebe için pansiyon, yoksul kadınlara iş bulmak gibi her nevi yardıma temas edilmiştir; bütün bu çalışmaların gittikçe inkişaf edeceğini kuvvetle tahmin edebiliriz.

Hastahanesi oldukça uzak bir noktada bulunan Balıkesir'in merkezinde - ki Halkevi dispanserinde muayene ve tedavi edilen hastaların - geçen yılın son altı ayı içinde - bini bulmayışı henüz bu işe tam bir hızla cereyan verilmediğini, halkımızın henüz bu dispanserin faaliyetinden tamamiyle haberdar edilmediklerini göstermektedir. Bu sene bu yardımların daha iyi organize edileceğinden asla şüphe etmiyoruz.

Balıkesir Halkevi'nin çalışmaları arasında nazara çarpan bir varlık da lisan ve sanat kurslarına gerek Ev, gerek halk tarafından verilmiş olan rağbet ve ehemmiyettir. Bundan ilham alarak ve şehirde hastahane, doğumevi, köy ebesi mektebi gibi müesseseler ve beş tane kadın doktor mevcut bulunduğunu düşünerek, hatırımıza gelen bir noktaya değerli arkadaşlarımızın dikkatlerini çekmek isteriz.

Malûmdur ki, her yerde olduğu gibi, bizde de, çocuk bakımı, ilk imdat ve hasta bakıcılık bilgileri aileler içerisinde, meselâ dikiş, nakış, tabahat kadar, umumileşmemiş ve benimsenilmemiştir. Her gün, hatta her dakika başvurmak ve yardım dilemek vaziyetinde bulunduğumuz bu bilgileri yaymaya çalışmak sosyal yardımcılığın önemli vazifelerindendir. Kadınlığın, hele türk kadınının kutsâl ve sayın şefkat duygularına, ince ve merhametli benliklerine verimli, feyizli bir incilâ sahası teşkil eden bu bilgilerin fertler üzerinde olduğu kadar cemiyet üzerinde de aynı tesiri gösteren kıymetinden bahsetmeyi fazla buluyoruz. Vakıa, mekteplerimizde kızlarımıza bu bilgiler verilmekte ise de evini ve ailesini bilfiil idare etmekte olan kadınlarımızın bu bahislerde öğrenecekleri daha bir çok şeyler vardır.

Şuna da işaret etmeden geçemeyiz ki, kadınların ilk imdat ve hasta bakıcılık yardımlarındaki vukuf ve ehliyetleri istikbaldeki harplerin alacakları şekil ve mahiyet itibarıyle, vatan müdafaası noktasından da pek ziyade kıymetlidir. Bundan dolayıdır ki, bazı devletler, ihtiyara bırakmayarak, bütün kadınların böyle bir kurstan geçirilmelerini kanunî mecburiyet hali - ne getirmişlerdir.

Biz de ilk teşebbüsü, gerekli elemanlara ve materyele malik bulunan Balıkesir Halkevleri'nden beklemekle çok yerinde bir dilekte bulunduğumuz kanaatindeyiz.

Halkevi'nde mükemmel bir sinema makinesi bulunuşu ve sihat vekâletinden bu meselelere dair filmler getirtilebileceği cihetle arkadaşlarımızın işleri çok kolaylaşacaktır.

"Yoksulları gözetme birliği„ ile birleşilerek yatacak yerleri, iaşeleri ve tahsilleri temin edilmek suretiyle 65 yoksul orta mektep talebesi hakkında gösterilen prevantif ve konstrüktif yardım başka yerlerde de tatbikini beklediğimiz bir eserdir.

Bir çok dul ve yoksul kadının atölyelerde şubenin nazareti ve adı geçen kurumun idaresi altında hayatlarını kazanmakta olduklarını da öğrendik. Bu faaliyetin derecesine ait bir rakama malik değiliz, lâkin teşebbüs ve muvaffakiyet örnek tutulmaya değer.

Balıkesir'deki yurttaşlarımızın elde ettikleri ve edecekleri başarılardan ve ulusal hizmetlerden dolayı kendilerini tebrik ederiz.

M. C. D.

TÜRK RESSAMLARININ YURT GEZİSİ

Cümhuriyet Halk Partisi'nin yurt içinde gezdirdiği 10 ressamın hazırladığı eserlerden mürekkep sergi, plâstik san'at hayatımızda mühim bir dönüm noktasını teşkil eder. Çünkü bu teşebbüs; san'atkârı hayâl çevresinden tabiata, mütenevvi hayat şartları içerisine bir kelime ile Anadolu'nun tâ kendisine ulaştırmıştır. Bu kaynaşma, Türk san'atkârında mevcut olan samimî kanaat ve zevklerin renk ve form halinde doğmasına yardım edecektir. Bunu daha şimdiden Cümhuriyet Halk Partis'nin tertip ettiği ve *" Birinci Resim Müsabaka Sergisi„* unvanını verdiği karakteristik sergide görmekteyiz. Memlekette sosyâl bir devrim yapacak olan bu, ve buna mümasil san'at hareketlerinde ressamlarımız kendi paylarına düşen vazifeleri başarabilecek bir kudrette olduklarını bu sergide teşhir ettikleri etütlerle anlatmış bulunmaktadırlar.

Sergi, heyeti umumiyesi itibarıyle güzel ve eserler sağlam bir esasa dayanan doğru bir görüşün mahsûlüdür. Muhit değiştirmeden mütevellit yeni bir hayata kavuşmanın verdiği heyecan; yurdu tanımanın zevk vermesi, işte sergide bariz bir surette hissedilen nikbinlik.

Halka, san'atkârı ve san'atı sevdiren, san'atkâra memleketi tanıtan bu pek yerinde olan teşebbüsün memleket san'atına yepyeni bir ruh ve hava getireceğine şüphe yoktur. Parti'nin güzel san'atlara karşı bu koruyucu ve teşvik edici hareketi ve ona lâzımgelen ehemmiyeti vermesile Halkevleri'nin AR şûbelerine yazılan ve sayısı günden güne artan vatandaşların bu sanatları sevmek ve anlamak arzusunu göstermeleri de bu sergilerin halk üzerinde ne büyük terbiyevî tesirler yaptığına bir delildir.

Yurdu gezen ressamlarımız sergiye 116 eserle iştirâk etmişlerdir. Bu sanatkârlar memleketin muhtelif birlik ve teşekküllerine mensup 10 ressamın birinci kafilesini teşkil edenlerdir. Bunlardan " Ali Avni Çelebi -- Malatya'ya „ , " Bedri Rahmi Eyüboğlu -- Edirne'ye „ , " Cemal Tollu -- Antalya'ya „ , " Feyhaman Duran - Gazianteb'e", " Hâmit Görel -- Erzurum'a „ , " Hikmet Onat -- Bursa'ya „ , " Mahmut Cûda -- Gireson'a „ , " Sami Yetik -- İzmir'e „ , " Saim Özeren -- Konya'ya „ , " Zeki Koca-

memi -- Trabzon'a „ gitmişlerdir.

Parti'nin teşkil ettiği bir jüri, her ressamın bu san'at seyahatından getirdikleri muvaffak eserlerden 43 tanesini mükâfatlandırmıştır. Biraz etüt manzarasını arzeden bu tabloların tetkik seyahatının uzatılmasıyle tamamlanmış eserlere inkılâp edeceğini şimdiden söyleyebiliriz.

Partinin bu yolda sonsuz hürriyetle san'atkârı tabiatla ve inkılâbın yarattığı yeni hayatla karşı karşıya koyması, san'atkârın ruhunda yaşayan plâstik imkânları, zengin renklerle ve hislerle haricileştirmiştir. San'atkâr,kanaat ve düşüncelerinde samimîyetini muhafaza ettiği yâni inandığı ve bunları realize etmek heyecanını ve kudretini taşıdığı zaman eserlerini verecektir; bu ise ancak tabiatla temastan doğabilir, aksi takdirde teknik mükemmeliyetini haiz bir san'atkâr da olsa onun yüsek bir eser yaratmasına imkân yoktur.

Onun için san'atkârı kalıplaştırmamak, daima yeni âlemler yaratan canlı birer unsur halinde samimî olmak hususunda Türk sanatkârlarını telkin eden Cümhuriyet Halk Partisi'nin istikbalde yeni bir Türk san'atkârının doğmasına öncülük eden bu pek yerinde hareketini memleket san'atı namına sevinçle, hayranlıkla karşılarız.

R. E.

KÖYLÜ İLE TEMAS

Yaz aylarına girdik. Bu aylar, Halkevleri kolları içinde bazılarının faaliyetini azaltırsa da, bazılarının da bilâkis çoğaltır: Meselâ köycülük kolu. Bütün bir yıl içinde köycülük kolunun en verimli bir surette çalışacağı mevsim bu aylardır.

Köylü kalabalıklarını harmanlarının başında yakalamak, harman türkülerini onlarla birlikte söylemek, bir harman şiirini ve bir harman şarkısını onların ağızlarına tam zamanında götürmek, harman yerinde kurulmuş bir sahnede köylüye temsiller vermek, alın terlerini silen köylülerin yüzlerini güldürmek ve kafalarını işletmek Halkevi gençlerinin yapabileceği en güzel şeylerdendir.

Büyük şehirlerin liselerinde okuyan gençlerin sahil kasabalarına, doğdukları şehirlere döndüğü zamandır. Onlardan gruplar yapılarak köy gezilerine çıkmak, yayla köylerinin serinliği içinde, köylüye şehirlinin ve münevverin sevgi ve samimiyetini götürmek, onlara yurt sevgisini ve vatan bütünlüğünün güzelliiğni ve sıcaklığını duyurmak bu gençler için bilinmeden aranılan en güzel yaz eğlencesidir. Bütün Halkevleri'mizin bu cins gezilere ön ayak olması beklenir.

Bu cins gezilerin hakikaten verimli ve faydalı olabilmesi için köylü ile yapılan temasın bir memur ve vazifeşinâs edâsıyle birtakım bilgilerin ve idrâklerin kuru kuru telkini halinde olmaması lâzımdır. Bilâkis, bu temaslarda, mütavasıl kablarda olduğu gibi iki ruhun, şehir ve köy ruhunun birbiriyle kaynaşması ve bir alış veriş halinde olması lâzımdır.

Köylüye bilmediği şeyleri anlatırken, onun sağlığıyle alâkadar olurken, dertlerini dinlerken her münevver biraz da o köylünün ruhunu ve havasını aksettirmelidir. Yâni köylünün karşısına, büsbütün ayrı bir âlemden, bir Kaf dağından gelmiş bir yabancı gibi değil, bir köylü gibi, bir köylü ruhuile, onun cinsinden bir insan olarak çıkmalıdır. Ona şehirliyi ve münevveri yadırgatmamak lâzımdır. Bilhassa temsil kollarının sempatik bir telkin ve tenvir vasıtası olduğunu unutmamalı ! Temsil, köylüye hem bir eğlence hem bir bilgidir. Bir temsil, köylünün vatanseverliğini, yüz konferanstan daha iyi kuvvetlendirir. Her hangi bir sağlık öğüdünden bir temsil, bir hastalığın fecaatını daha iyi ortaya atar ve ondan korunmayı, verilecek bin reçeteden fazla garanti eder.

Sırası gelince, bu köycülük bahsine döneceğiz. Bu aya ait Halkevleri haberlerini köycülük faaliyetleri üzerinde teksif ettik.. Birçok Evlerimiz'in, köylümüzle gayet şuurlu temaslar yapmakta olduğu görülüyor. Bu sahada ağır hareket eden Evlere onları bir nümune olarak gösteririz. Köy ve köylü dâvası bu inkılâbın en büyük dâvasıdır. Bu dâvada gevşek adım atan bir Halkevi, diğer kollarında nekadar faâl olursa olsun yarım iş başarmış sayılır. Bu sahada faâl olan Evleri tebrik ederiz. Fakat bu faaliyetin hududunun son derece geniş olduğunu da hatırlatırız: Yâni daima daha hızlanmaları daha verimli olmaları mümkindir. Hiç değilse, herhangi bir adam, bir seyyah, herhangi bir köye uğradığı zaman oradan bir Halkevi'nin geçmiş olduğunu zamanlar sonra bile sezip görmelidir. Köycülük kollarından biz bu verimi bekleriz. Her uğradığı köye böyle bir damga vurmasını temenni ederiz.

*

Adana

Bu ay zarfında Adana Halkevi köycülük kolu temsil kolunun da iştirâkiyle tamamen " Eti „ Türkleri'nin meskûn bulunduğu Hıdırlı köyüne büyük bir gezi tertip etmişlerdir. Geziye köycülük kolu üyelerinden başka, Ev'in diğer komite üyeleri, Parti idare âmiri, maarif müdürü, doktorlar, kız san'at enstitüsü ile ilk, orta okul ve lise hocalarından birçokları iştirâk etmişlerdir.

Gezi Hıdırlılar üzerinde unutulmaz bir tesir bırakmış ve çok faydalı olmuştur. Temsil kolu amatörleri orada " İstiklâl „ piyesini de temsil etmişlerdir. Bütün Evler'in köy gezilerini temsil kollarının iştirâkiyle yapması temenni edilir. Bundan başka kurslar komitesi delegesi Halkevleri ve rejim hakkında bir konferans vermiş ve Halkevi bandosu A t a t ü r k ün çok sevdiği millî marşlarımızdan ve millî türkülerimiziden müteaddit parçalar çalmıştır. Bu etraflı köy gezisinden Adana Halkevi'ni tebrik ederiz.

*

Ordu

Ordu Halkevi köycülük kolunun, Ev bandosunun da iştirâkiyle Çatalkaya'da yaptığı köy gezisi her bakımdan canlı ve bilhassa köylü için faydalı olmuştur. Melet ırmağı kenarında büyük ceviz ağaçlarının gölgesinde 200 den fazla köylünün iştirâk ettiği uzun bir toplantı yapılmış, bandonun çaldığı istiklâl marşından sonra, komite başkanı B. Rıza Gürsoy yarım saat süren muhtelif mevzulu bir konuşma yapmıştır. Hatip sözlerinin sonunda, Parti bayrağını köylülere göstererek altı okun mânasını, köylünün anlayabileceği bir lisanla izah etmiştir.

Komite üyesinden ilk tedrisat müfettişi Osman Vurgun, köylü ile mektep, okuma ve yazma hakkında faydalı bir hasbihalde bulunmuştur.

Bu arada köylüler arasında, ayağa kalkan Ruşen Yazıcı, mektep binalarının tipi üzerinde açık bir lisanla fikirlerini söylemiş ve alkışlanmıştır.

Yine komite üyesinden ziraat mütehassısı Fikri Kibar, fındık kurdu ile ne şekilde mücadele edileceğini ve fındıkların dökülmesine sebebiyet veren haşerenin nasıl imhâ edileceğini anlatmıştır.

Bundan sonra büyük ceviz ağacının altında toplanan köylüler, sıra ile hükûmet doktoru B. Ömer tarafından muayene edilmiş, reçete verilmiştir. Ayrıca mide iltihabından rahatsız olan bir köylü, tedavi edilmek üzere bir likte şehire götürülmüştür. Ordu Halk evi'ni bu faydalı gezisinden dolayı tebrik ederiz.

*

Bulvadin

Bolvadın Halkevi'nin müteaddit köylerde tertip ettiği gezileri de memnuniyetle kaydetmek lâzımdır. Kaymakamın da iştirak ettiği son gezide köylülerle çok samimî temaslar yapılmış, onlara sağlık öğütleri verilmiştir. Hasta köylülere ilâç dağıtılmış, okuma yazma bilenlere kitap, mecmua, gazete, kâğıt kalem verilmiştir.

*

Samsun

Samsun Halkevi'nin köycülük kolu da, en faâl olan kollardan biridir. Vilâyet köylerine sık sık geziler tertip etmekte, bu gezilere Ev komite üyelerinden ve diğer üyelerden başka münevverler de iştirâk etmektedir. Bu ay Tekeköy ile Antyeri köylerini gez . mişlerdir. Ve köylülerle tenvir edici konuşmalar yapmışlar, dertlerini ve ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

*

Ankara

Ankara Halkevi'nin köycülük kolu, üyelerden ve çeşitli meslekten iki gurup halinde, bu ay da, köylerdeki çalışma programlarına devam etmişlerdir. Bilhassa faaliyet Karakoson, Lodum ve Kibris köylerinde teksif edilmiştir. Bu köylerle 97 hastaya bakılarak ilâçları parasız verilmiş, tablolar üzerinde sağlık öğütleri ve hastalıklardan korunma yolları anlatılmıştır. Bundan başka, köylülerle, kendilerini ilgilendiren mevzularda konuşmalar yapılmıştır. Uğradıkları güçlükler hakkında kendilerine izahat verilmiş, şehirde takibi gereken işler için, notlar alınarak dilek ve arzuları etraflı bir surette dinlenilmiştir.

Köy kütüphanelerine, okuma odalarına ve okur yazar köylülere yeniden broşür, kitap ve gazete verilmiştir. Ayrıca kadın üyeler, köy okullarında, köy kadınlarıyle kadınlık, ev işleri, çocuk bakımı hakkında faydalı görüşmeler yapmışlardır.

*

Tokat

Tokat Halkevi'nden 27 kişilik bir grup, şehire 20 kilometre mesafede bulunan Gürcü köyüne bir gezi tertip etmiştir. Köyde kırk hastaya bakılmış, sıtmalılara kinin dağıtılmış ve diğer hastalara verilen reçeteler, Ev tarafından yaptırılmıştır.

Gezide, kültür direktörü Fazıl Gönen, ziraat müdür vekili Hakkı Besli, orta okul yar direktörü, İsmail Baysan, orta okul öğretmeni Halis Aşarkaya tarafından köylülere öğütler ve söylevler verilmiştir. Ayrıca güreşler tertip edilmiştir ve galiplere Ev tarafından hediyeler dağıtılmış, köy çocuklarına da şehirden getirilen, şeker, çörek ve kitaplar verilmiştir. Gezi çok samiî ve faydalı olmuştur.

*

Muğla

Muğla Halkevi'nin de muhtelif köylerde yaptığı geziler, gerek sosyal yardım bakımından, gerekse köylüyü

her sahada tenvir bakımından birçok Halkevleri'nce örnek edilecek bir keyfiyettedir. Bu yardımları kısaca kaydediyoruz : Ahiköy gezisinde 22 köylü hasta muayene edilmiş dört tanesinin ilâcı parasız olarak merkezden gönderilmiştir. Burada muayene edilen hastalar arasında hastahanede yatması icap eden üç hasta komitenin yardımıyle memleket hastahanesine yatırılmışlardır.

Keza sosyal yardımdan serbest doktor Muhsin Ertuğlu, köylülerden bir üye ile Yatagan nahiyesine giderek hastaları muayene etmişler, birçok hastalara kanfire ve kinin iğnesi yapmışlardır.

Nebi köyüne yapılan bir gezide, köylüler okul binasında toplanarak kendilerine ziraî, iktisadî, içtimaî mevzular üzerinde konuşmalar yapılmış, oradan sonra da Yave köyüne gidilmiştir.

Halkevi başkanı Şaban Kınay'ın da iştirâk ettiği bu gezilerde ayrıca folklor araştırmaları yapılmıştır. En faâl Evleri'mizden olan Muğla Halkevi'ni tebrik ve bu gezileri ve sosyal yardım faaliyetini kabil olduğu kadar geniş tutmasını temenni ederiz.

*

Zonguldak

Zonguldak Halkevi köy gezilerine ve sosyal yardım çalışmalarına, geçen yıllardan daha üstün ve geniş bir programla devam eden Evlerimizden biridir. " Gaca „ köyüne tertip edilen son gezi, çok muvaffakıyetli olmuştur. Bu geziye, başta vali ve Parti başkanı Halit Aksoy, İbrahim Bozkurt olduğu halde Parti ve Halkevli'lerinden, memurlardan ve halktan büyük bir kalabalık iştirâk etmiştir. Köycülük şubesinin tertip ettiği ve bu şube başkanlığının gayret ve muvaffakıyetle başardığı bu geziden alınan neticeler, ileri için sevindirici ve ümit besleyicidir.

Bu gezide, hükûmet ileri gelenleri ve halkla yakından alâkalı memurlar ve mütehassıslar ve hekimler vazifeler almışlardır. Sıhhat, maarif, veteriner, tapu, nüfus, ziraat ve ziraat bankası müdürleri, iş bölgesi âmiri, avukatlar ve hekimler, ihtisas ve meslekleriyle alâkalı mevzular üzerinde aydınlatıcı sözler söylemişler, köylülerin aralarına karışarak onlarla candan konuşmuşlar, kaynaşmışlar, onların dertlerini, ihtiyaçlarını, ıztıraplarını dinlemişler, isteklerini not etmişlerdir.

Şehirlilerle köylü kütlelerinin kaynaştığı, baştan başa bayraklarla donanmış olan meydanda, törenle bayrak çekilmiş, köycülük şubesi başkanı Ahmet Gürel ve Halkevi başkanı Akın Karaoğuz sözler söylemiş, vali ve Parti başkanı da ayrıca kıymetli bir söylevle Halkevi'nin çalışmalarını takdir ve tebrik etmiştir.

1200 kişiye yemek verilmiştir. 353 hastayı muayene etmişler, ve ilâçlarını vermişlerdir. 248 yoksul yurttaşa tuz ve sabun ve 140 okul öğrenicisine kalem, kitap, kalemtraş, kâğıt, defter ve çocuklu 15 aileye de oyuncaklar ve ayrıca 200 köylüye " Ulus „ gazetesi verilmiştir.

Diğer taraftan, Halkevi grupları, köylerin içine dalarak aile, folklor, tarih ve tabiat üzerinde tetkiklerde bulunmuşlardır.

Gaca merkezine yakın yedi köyün hemen bütün halkı burada toplanmıştır. İki köy okulu öğrencileri, güzel sözler söylemişler, şiirler okumuşlardır. Gençler, spor hareketleri yapmışlar, mahallî oyunlar, türküler, güreşlerle bir taraftan bando, diğer taraftan mahallî çalgıların coşkun âhengi

ve zevki içinde köylü ve şehirli, bir arada hakikî bir bayram yaşamışlar - dır.

Köye, otomobiller, otobüsler ve gençler bısikletlerle bir kısım da yaya olarak gidilmiştir. Köylülerle konu - şan mütehassıslar, çalışma neticelerini ve bu ökylerde Halkevi'nin delâlet ve gayretiyle yapılacak hizmetlerini bi - rer rapor halinde yazarak Halkevi'ne vermişlerdir.

Halevi bu dilekleri bir broşür halinde neşredecek ve köylü için tesbit edilen hizmetleri ve köylünün dileklerini yerine getirecektir. Zonguldak Halkevi'ni bu cidden şuurlu köy gezisin - den dolayı tebrik eder, diğer Halk - evleri'mizin çalışmalarına da bir nümune olarak gösteririz.

*

HALKEVLERİ ÜÇ ŞEHİT VERDİ

Afyon Halkevi temsil kolunun ça - lışkan üyeleri, temsiller vermek üzere Dinar'a giderlerken yolda kamyonlarının devrilmesi yüzünden üç kurban ve iki yaralı vermişlerdir. Halkevlerinin büyük yalunda ülkü ve vazife için hayatlarını veren bu üç adsız kahra - manın ölümü bütün Halkevleri'ne bir elem ve ıztırap olmuştur.

ÜLKÜ mecmuası bu kedere ortak olurken üç şehidin aileleriyle, Halk - evleri'ne baş sağlığı ve iki yaralıya âcil şifalar diler. *M. D.*

HALKEVLERİNDE SPOR

ÜLKÜ, bu sayısından itibaren spor işlerine, bugüne kadar verdiği ehem - miyetin üstünde, daha geniş sahife - ler tahsis suretiyle Halkevliler'e bu vâdide de hizmetler ifası kararındadır.

Sporu Halkevleri'nin esaslı şûbele - rinden biri telâkki eden Büyük Partimizin programında gösterilen esas prensipler dairesinde, mütehassıs el - lerle idare edeceğimiz bu kısımda, Halkevleri'mizin bu sahada göstermiş oldukları çalışmaları, raporlarından almak suretiyle, hülâsa olarak vere - ceğiz.

Şüphe yok ki, tarihe mal olduğu gündenberi sporcu olan büyük milletimiz, garp milletlerinin tekniğe ve bilgiye dayanan modern spor sistemine çok yakın bir zamandanberi katılmış bulunmaktadır. Binaenaleyh, neşriyatımızın bir hedefi de, muhtaç olduğumuz yeni ve bünyemize uygun spor ve beden terbiyesi sistemlerini Halk - evliler'e tanıtmaktır.

Bu maksatla, ileri memleketlerin spor, beden terbiyesi ve gençlik teşkilâtından sık sık örnekler vermeğe çalışacağız. Bu arada; salâhiyetli kalemlerin yardımıyla, Halkevleri'mizdeki spor çalışmalarının nasıl bir cephe alması lâzım geldiği hususundaki mü - taleaları da sütunlarımızda bulacak - sınız.

Bu bir tenkitten ziyade, Halkevli sporcularla müsahabe olacaktır.

Halkevli okuyucularımızın bu hu - susta ileri sürecekleri fikirleri, müna - kaşa değil, fakat memnuniyetle tetkik edeceğimizi peşinen bildiririz.

Bu sayımızda, son altı aylık raporlarını Genel Sekreterliğe yollamış olan Halkevleri'mizden bir kısmının çalışmalarını alıyor ve bunlar üzerindeki düşüncelerimizi yazıyoruz.

Halkevli arakadaşlarımız, bizim bu samimî düşüncelerimizi ayni yakınlıkla karşılar, kendilerine bu sahifelerde bulunacağımız tavsiyelerden ve yakın şartlar altında çalışan Halkevlerimizin, kendi Evleri'ne örnek olabilecek faaliyetlerinden faydalanırlarsa

maksata hizmet edilmiş olur kanaatındayız.

Adana Halkevi (son altı aylık raporundan)

Spor kolunun, altısı Bayan olmak üzere, 786 âzası vardır. Altı ay zarfındaki belli başli spor faaliyeti tenis sahasında olmuştur. Eksik olan malze - menin teminiyle, gençlerin bu spora karşı olan heveslerini artırmak üzere. Ev bahçesindeki tenis kordunda he - men hergün antrenmanlar yapılmış ve müteaddit defalar deneme müsabakaları tertip edilmiştir.

*

Afyon Halkevi (son altı aylık raporundan.)

İkisi Bayan olmak üzere, 336 âzası vardır. Âza adedinin artırılmasına çalışılmış, beden terbiyesi bölgesiyle sıkı temasta bulunulmuştur. Ev'de görülen belli başlı spor hareketleri: Futbol, güreş, av gezintileridir. Bir yıl içinde; 65 futbol çalışması, 13 futbol maçı, 38 güreş çalışması kaydedilmiş ve 30 av gezintisi yapılmıştır. Ev güreşçilerinden biri, mıntaka güreş müsabakaları birinciliğini kazanmıştır. Civar Halkevleri'yle futbol temasları vardır.

*

Antalya Halkevi (son altı aylık raporundan)

Yedisi Bayan olmak üzere, 115 âzası vardır. Futbol, tenis, voleybol çalışmalarına devam edilmiştir.

*

Arapkir Halkevi (son altı aylık raporundan)

Hepsi erkek olmak üzere 55 âzası vardır. İmkân nisbetinde spor yapılmaktadır.

Balya Halkevi (son altı aylık raporundan)

23 erkek âzası vardır. Yeni beden terbiyesi kanununa tevfikan spora lâzım olan ehemmiyet verilerek çalışılmaktadır.

*

Akşehir Halkevi (son altı aylık raporundan)

62 erkek âzası vardır. Belediye hamamında ve çocuk bahçesindeki havuzlarda su sporları yapılmış, spor konusu üzerinde bir konferans verilmiş, iki futbol maçı yapılmış, voleybol oyunlarına ve mutat avcılık çalışmalarına devam edilmiştir.

DÜŞÜNCELER

Yukarıda üçü vilâyet merkezi olmak üzere, altı Halkevi'mizin spor çalışmalarını verdik.

Umumiyet itibarıyle bunlara göz gezdirildiği zaman Halkevleri spor çalışmalarının mahdut bir sahada kaldığı görülmektedir. Gönül arzu ederdi ki, Adana Halkevi gibi geniş bir kültür sahasına malik ve her türlü imkânları yaşatmağa müsait bir muhitte 786 âzanın gayret ve faaliyetiyle diğer spor şûbelerinde de bir varlık gösterilsin.

Yine raporun diğer sahifelerinde görüldüğü üzere, bu âzadan ancak 25 tanesi tenis oynamaktadır. Geri kalan âzalar ne yapıyorlar ? Adana Halkevi'nin müsait spor yerleri vardır. Birer voleybol ve basketbol sahası kurarak, gençlerimizin boş saatlerini buralarda geçirmeleri pekâlâ temin edilebilir. Bu Halkevi'mizde av gezintilerine de hiç yer verilmemiştir.

Birçok Evleri'miz, millî sporlarımızdan olan binicilik ve atıcılığa çalışıyorlar, güzel sürek avları, cirit oyunları tertip ediyorlar. Afyon, An -

talya, Arapkir, Balya, Akşehir ve diğer Halkevleri'miz de ayni sporlarla pekâlâ uğraşabilirler.

Ne çabuk göze çarpıyor: Akşehir, Halkevleri'miz hamam ve çocuk bahçesi havuzlarından istifade ederek su sporları yapmak hevesini izhar ederken, deniz kenarında bulunan ve son yolladığı rapor 1 Haziran tarihinden başlayan Antalya'da en ufak bir su sporu hareketi görülmüyor.

Arapkir Halkevi'miz, imkân nisbetinde spor yapılmakta olduğunu zikrediyor. Muhitinde ne gibi imkânlardan istifade edebildiğini sarahaten bildirmesi lâzım. Belki, diğer Evleri'mize örnek olabilecek çalışmaları vardır.

Balya'nın da, Beden Terbiyesi kanununa tevfikan spora lâzım olan ehemmiyeti vermesi güzel. Esasen, Halkevleri'mizin, talimat ve nizamlardan başlayarak, fiilen dahi Beden Terbiyesi Bölgeleri'mizle iş birliği yapması ve bunları yekdiğerinden ayrı iki teşekkül olarak kabûl etmemesi daima hatırımızda tutulacak en büyük esastır. Bu Evimiz'in de madde tasrih ederek, çalışmalarını teker teker bildirmesini dileriz.

Raporların heyeti umumiyesinde nazar-ı dikkati celbeden mühim bir nokta daha var : Evleri'miz spor kolunda çalışan Bayan âza sayısı, erkek âza sayısıyla mukayese edilemeyecek kadar az, hattâ bazı H. Evleri'mizde bir tane bile yok.

İnkılâp, içtimaî hayatımızda kadına lâyık olduğu en büyük yeri vermiştir. Her zaman olduğu gibi, son İstiklâl Savaşı'mızda da bir erkekten farksız olarak yurt müdafaasında kahramanca döğüşen ve örnek hamaset destanları yaratan Türk kadınının hâlâ ayrı tutulması insana hüzün veriyor.

Bir sırada okuyan, mektep bahçesinde erkek arkadaşlarıyla birlikte voleybol oyanayan, birlikte jimnastik yapan Türk kızının Halkevi'nde yokluğu neden ?

Biz, beden terbiyesini ve sporu bir gösteriş değil, inandığımız bir ihtiyaç olarak kabûl ediyoruz.

Ş. G.

" Spor „ u Halkevleri mikyasında düşünüp, yürütmeden önce, bütün memleket mikyasında ele alıp hâllet-meye lüzum vardır.

Bizde ilk defa sporun telâkkisini koymak ve benimsetmek gerek. Sporu bir lüks olmaktan çıkarıp bir ihtiyaç halinde kabûl etmek lâzım. Okumak yazmak, yemek içmek, nasıl hayatî bir zaruretse spor da öyledir demekten birşey çıkmaz; bunu bütün Türk'lerin böyle düşünmesini sağlamak gerek.

Halbuki spor, birçok uyanık ve aydınlarımızın bile bir hayatî zaruret sayarak yapmaya geçtikleri birşey olmaktan hâlâ uzaktır. Biz birkaç yüz şampiyon değil; sıtmasız ve gürbüz milyonlar istiyoruz. Spordan bunu anlamak ve bunu temine geçmek vakti geldi, geçiyoruz.

Halbuki birçok Halkevleri'nde spor der demez akla gelen sadece futbol-dur. Mezarlıklardan yarı düzeltilmiş sahalarda, on yaşındanberi şişmiş kursaklarla futbol oynadıkları için, tecrübeli ve mahir sayılanlar, birçok kasabalarımızda futbol takımları kurmuş bulunuyorlar.

Vücudunu böyle sporlar için hazırlayacak hiçbir ekzersiz yapmamış olanlar, çarpık bacaklı sıska kollu olup kalıyorlar. Hangi sporlar bize birinci

plânda lâzımdır; hangi sporlar bu milletin ve bu iklimlerin sporudur, henüz tayin edilmiş değildir.

Deniz kenarındaki bir Çeşme kazasında, Halkevi'nin takımları harıl harıl, nizamsız ve zevksiz bir futbolla meşgulken; en müsait mevsimlerde bile balık yemek kısmet olmuyor; sorulduğu zaman: Hava biraz bozuk da balığa çıkılmıyor, diyorlar. Fakat ayni günlerde karşı adalardan gelen yabancıların kaçak balık kayıklarına rastlanılıyor.

Dünyanın en şirin ve en çok balıklı körfezlerinden biri kenarındaki Göcek köyünde balık yemeden büyümüş köylülere sık sık rastlanılıyor; muhtarı, daha kapalı sularda iken deniz tutuyor; beri tarafta civar Halkevleri futbol ekzersizlerinde muvaffakıyet üstüne muvaffakıyet kaydediyorlar.

Bir Elmalı, bir Erzurum, bir Tarsus Halkevi'nin dibinde yaz kış karlı dağlar bekleyor; onlar spor diye hâlâ futbol ve tenise sarılmış bulunuyorlar. Halkevleri spor şûbelerinin millî ve mahallî sporları ele alıp işlemesi, düzenlemesi beklenir. Bergama Halkevinin cirit ve kalkanı ihyâ etmek yolundaki güzel ve verimli teşebbüsünü bu hususta takdire değer bir misâl olarak kaydedelim.

Güreş ve avcılık, birçok yerlerde halkın en güzel meraklarındandır. Güreş ve avcılığı birer spor kolu halinde teşkilâtlandırıp canlandırmak, bazı okumamış yurttaşları bu meraklarından tutarak Halkevi'ne bağlamak, çok doğru olur. İklim ve muhitin icabettirdiği sporları ise, hiç mevcut değilse bile, yaratmak ve yapmak lâzımdır.

Biz, bir idealist büyüğümüzün vaktiyle söylemiş olduğu gibi " denizi fethetmiş, sonra arkasını dönüp oturmuş bir millet „ manzarası gösteriyoruz. Birçok sahil şehirlerimizin birkaç kulüple faâl görünen spor işleri arasında denizcilik, hemen hiç yer almamaktadır.

Halkevleri'nin bütün işlerinde olduğu gibi sporda da fanteziden kurtulmaları, halkın isteğine ve faydasına doğru gitmeleri, ilk muvaffakıyet şartı ve delilidir. Kitlelerin sporu, kitlelerin hareketi, kitlelerin faydası ve merakı bahse mevzudur.

Sonra bütün memleket sporunun ele alacağı bir mesele daha vardır : Bizde spor henüz bir " selâmlık „ işidir. Türk kadınının sporu düşünülmüş ve ele alınmış olmaktan uzaktır. Halkevleri'nin buna da bir çare düşünmesini lüzumlu buluruz.

Bundan sonra her nüshada, Halkevleri spor şûbelerinin raporlarını inceleyecek arkadaşlar, ele alınmaya değer çalışmaları kaydedecekler; daha doğru ve verimli çalışmalar için veçheler tesbit edeceklerdir. Bu yazıyı bu işin bir haberi ve başlangıcı olarak yazmış bulunuyoruz.

B. K. Ç.

BİR OKUYUCUNUN NOTLARI

NAHİD SIRRI

İki Nutuk daha

Fransız Akademisi'ne kabûlleri münasebetiyle yeni âzaların irat ettikleri nutuklarla bu nutuklara âzadan biri tarafından verilen cevapları birkaç kere bahis mevzu'ı kılmıştım. Bu kabûl nutukları bahsine, bu defa da Charles Maurras'ın romancı Henry Bordeause tarafından kabûlü münasebetiyle avdet etmek istiyorum. Fransız Akademisi, hayatı herhangi şekil ve sebeple pek gürültülü geçmiş şahsiyetlerden çekindiği ve bunları içine almamağa dikkat ve itina ettiği için, Maurras gibi uzun yıllardanberi Fransa'da kırallığı iadeye sâi bir cereyanı idare eden, hattâ fikirlerinin şiddeti sebebiyle tahta çıkarmağa çalıştığı prensler tarafından tenkide ve Papalık makamının şiddetli takibine uğrayan, bir yıl kadar da habs cezası çeken bir adamı, edebî kıymeti ne olursa olsun intihap edişi oldukça hayretle karşılanacak bir keyfiyettir. Kaldı ki Maurras'ın Fransız edebiyatındaki mevkiine de cidden yüksek ve mühim bir mevki demenin imkânı yoktur. Kendisi cidden güzel birkaç kitap yazmış ve bu meyanda Georges Sand'la Alfred de Musset'nin Venedik'deki fırtınalı muaşakalarına ait kitabı büyük bir şöhret kazanmış bulunmakla beraber, kendisini uzun yıllardanberi siyasete vakfetmiş ve romancı Léon Daudet ile beraber çıkardığı *Action Française* gazetesine her gün verdiği- Léon Daudet'ninkiler gibi hatır ve hayâle gelmedik küfürler ve isnatlarla dolu olmamakla beraber- çok kere haksız hükümler ve hücumları muhtevi makaleler hasebiyle ve gazetesiyle fırkasının işlerine bakmak yüzünden edebiyatı ihmâl ettiği de muhakkaktır. Binaenaleyh, Balzac'la Flaubert'i bile intihap etmeyebilmiş bir Akademi için Maurras'ı intihap etmemekte hiçbir beis yoktur.

Maurras'ın yerini aldığı ve bundan dolayı nutkunu senâsına tahsis ettiği şahsiyet ise pek büyük bir avukat olan ve birçok tarih bahislerine dair verdiği çok güzel konferansları ciltler halinde ve " *tarihin büyük dâvaları* „ serlevhası altında münteşir bulunan Henri-Robert'ti. Bu zat kadîm tâbirle nimet-i rûyetden mahrum düştüğü halde en son yıllara kadar ilmî ve meslekî faaliyetini tatil etmemeğe, hattâ azaltmamağa muvaffak olmuş ve, hazin bir tesadüf ve tezat olarak, hasbîliğindeki kudretin tasvir ve senâsı da, gençliğindenberi sağır olan Maurras'a düşmüştür.

Ona Akademi namına cevap veren Henri Boreause'da sağa meyâl ve hararetli Katolik olduğu için, heyete kabûl ettiği yeni meslekdaşının siyasî fikirlerine hücumda çok mu'tedil davranmış ve yalnız tahrit ve tâclarını müdafaada lâkaytçe davranmak suretiyle, taç ve tahtı Allah'ın bir vediası sayıp bu uğurda icabında ölümü kabûl edecek yerde ölüm tehlikesi görünce değil, hattâ hususî hayatlarındaki rahat ve düzenin bozulacağını anlar anlamaz çekilerek, monarşî rejimine en büyük darbeyi bizzat hükümdarların indirdiklerini de söylemiştir. Fakat kör bir hatibi sağır bir sami'in senâ eylemesini istilzam eden bu içtimada, cümhuriyetle büsbütün bozuşmağı da istemeyen bu kıralcı değilse de sağa mensup romancı, tahrit ve tacın hayatın fedasını icap ettirdiği düsturunu da kendi vazetmeyerek, uzun ömrünün altmış yılı geçen bir devresini mecnun olarak imrar etmiş olan bir İmparatoriçe'nin lisanından söylemiştir. Bu İmparatoriçe ise Üçüncü Napoléon'la karısı Eugénie'nin âdeta biran durabilip bir kan seli ile süpürülmüş olan Meksika tahtına çıkardıkları Maâimilien'in karısı Charlotte'tır ki Bordeause'nun hassaten zikrettiği sözleri tecennün etmeden pekâz önce söylediği tarihce mazbût bulunmaktadır. Bu sözlere şunu da ilâve etmek isterim ki, edebî değer ve ifade azameti bakımından Bordeause'nun nutkunun son kısmı ve Maurras'ın hemen bütün nutku cidden nefis.

Bir Aktristin Romanı

Fransız sahnesinin marûf bir kadın san'atkârı olan Dussane mesleğine ve mesleğinin büyüklerine dair çok kuvvetli birkaç eser müellifidir. Aslen bir Musevî ailesine mensup olup değerli bir şairle izdivaç eden ve Fransız tiyatrosunun son otuz senesine ait pek kıymetli aktrislerinden biri bulunarak rollerini rikkat ve hassasiyetten ziyade pek derin zekâsıyle kavrayıp yaşatan Madam Simone ise en son senelerde roman sahasının en tanınmış ve takdir edilmiş çehrelerinden biri oluverdi. Pek yakınlarda intişar eden *Le Paradis Terrestre* isimli eserini henüz okyup bitirmiş bulunuyor ve ondan daha evvel birşey okuyamamış olmaktan şimdi hakikî bir esef duyuyorum. Zehir gibi acı, fakat enfes ve başlanınca insanı son yaprağına kadar, âdeta bir zincire sarıp sürükleyen bir eser.. İçinde çok canlı müteaddit insanlar bulunmakla beraber, tek bir kahramanı var ki Nadine isimli bir genç kızdır. Bu, babasının emsâlsiz bir sadakatle hatırasına sadık kaldığı ve matemini tutmakta israr ettiği annesinin tabutuna âdeta sarılmış olarak yaşamağa mahkûm edilmiş bir genç kızdır ki, bu hale beş yaşından on yedi yaşına kadar tahammül ettikten sonra nihayet isyan edecektir. Ve bu isyanın çılgınlığı içinde, etinde buna hiçbir ihtiyaç duymadan günahlar işleyecek, ve sonra sevilmeğe lâyık bir adamı severek onun tarafından sevilince de, mazisi o adam tarafından öğrenilecek ve sonsuz bir aşkla sevdiği erkek tarafından terkedilmek zavallı Nadine için hayatına mal olacaktır. Yer yer hakikaten dâhiyane tasvir ve tahlilleri ihtiva eden bu harikulâde romanın esas unsuru ve belkemiği bir ölünün hatırasına vakfedilmek istenen bir matemin hatırasına feda edilmek istenen bir taze varlığa yapılan işkenceler, onun yıllarca katlandığı işkenceler ve nihayet yine kendisini mahveden zavallı isyanlarıdır. Simone bunları hayret veren bir kudretle, canlı, hareketli, üslûptan ve edebiyattan şiddetle kaçındığı nisbette tesiri artan bir lisanla anlatıyor. Ve bir ölünün hatırasıyle hayatta güzel günleri vaktiyle tatmış insanın daha hiçbir şey bilmeyen körpe hayattan her neşeyi esirgeyişine ait sahifeleri okurken; ilk gençliğimde beni birkaç ay boğmuş olan havayı donmuş gibi hatırladım. Ablam yirmi iki yaşında ve kırk yedi günlük gelin ölmüş, evin Hanım'lığını yavaş yavaş ona kaptıran büyük annem bir taraftan bütün hüküm ve kudreti ihtiyar ellerine alırken diğer taraftan da evimizde ebedî bir matemin hatlarını tesbite koyulmuştu. Ablamın neşeli muhibbeleri karşısında bir müddettenberi eskisi kadar sık gelmemeğe başlamış olan ihtiyar dalkavukların, büyük annemin dalkavuklarının riyakâr vaveylâları ortasında büyük annem evde kendisine yeni bir hâkimiyet devresi açıyor ve on yedisine basan gençliğimin ancak bu matemli havayı teneffüs etmesini münasip görüyordu. Ve esasen, bekâr oğlunun dışardaki maceralarına göz yuman bu büyük annenin evdeki sarsılmış hâkimiyetini birden ve tehlikesiz iade eden bu ölüm karşısındaki dalkavukların feryatlarıyle beslenilen ıztırabı ne dereceye kadar gerçek ve mutlaktı ? Buna dair de şüphelerim vardı. Ve romandaki zavallı genç kahramandan en masûm bir neşenin haklarını esirgeyen hodkâm babanın tasviri karşısında, büyük annem Hasibe Saliha Hanım'ın solgun mavi gözleriyle incecik dudaklarının takalluslarını ve çocuk denecek kadar genç yüzüme hiçbir tebessümü aksettirmemeğe çalışmış ve hayli muvaffak da olmuş ve biraz mübalegalı bir matemin kalın perdelerini görür gibi oldum. Fakat, arada şahsî bir ıztırabın eskimek bilmeyen hatırası olmasaydı da, *Le Paradis, Terrestre*'in verdiği hayran takdiri yine çok büyük, hemen ayni derecede olacaktı. Bu kitap son yıllarda okuduğum romanların en kuvvetlilerinden biridir. Daha evvel okumamış bulunduğuma müteessir, Simone'nun bir iki yıl evvel çıkan *Jours de Colère* adlı kitabını okumağa hazırlanıyorum. Onu da ayni kudrette bulacak mıyım, bunu bilemem. Fakat bir daha söyleyeyim ki, bu fıkramı kendisi için yazdığım eser bana roman nevinin muhteşem sıfatına cidden lâyık mahsûllerden biri olduğu kanaatını verdi.

Hasan Fehmi Tu'gal

Maarif Vekâleti'nin Kütüphaneler Müdürü olarak bir hayli sene evvel tanımış ve birkaç sene vekillik binasında tâ yakınında bir oda işgâl etmiş olmak dolayısıyle kendisini sık sık görüp dinlemek imkânlarını bulmuş olduğum Hasan Fehmi Turagal, bu son ay içinde ve birkaç ay sürmüş bir hastalığın gûya nekahet devresine girip gittiği İstanbul'da vefat etti.

Trakya'da, bir tarihte on yedi gün geçirdiğim Uzunköprü'de doğmuş, medreseden yetişmişti. Uzun seneler Osmanlı İmparatorluğu'nun tâ Yemen'e kadar birçok şehir ve memleketinde hocalık etmiş olduğunu anlatır ve İttihad ve Terakki'ye intisap ederek Mesûl Kâtiplik'te bulunduğu ve bu mevkide -artık halim selim göründüğü halde- gayetle sert ve ayni zamanda sarığına rağmen fevkalâde teceddütperver bir hüviyyet arzetmiş olduğu bilinirdi. İhtiyar denemeyecek bir yaşta ve ilminin cidden kıymetli ve ehemmiyetli mahsûllerini veremeden ölümü cidden yazık olmuştur. Ken-

disi Türk dilini köylerde ve mütevazı tabakalarda yaşayan bütün kelimeleriyle vâkıftı, arapça ve farsca da her okuduğunu anlar ve Aanadolu'nun İslâmiyeti kabulünden Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk devresine kadar geçen zamanını cidden iyi bilirdi. Bu sahalara dair yazdığı bir hayli makale de muhtelif vilâlet gazete ve mecmualarında çıkmış ve kalmış olduğu için, bunların en orijinallerini de toplamak imkânı temin edilmezse kendisinden hemen hiçbir şey kalmayacak demektir. Hoşsohbet eski tâbirle biraz da rindmeşrepti. Açık türkçe ile şiir yazmaktan ve bunları okumaktan hazzederdi. Vekâlet'deki, yerini bilmek biraz müşkil odasında üstad ve tilmiz ziyaretcileri eksik olmaz, ilmine müracaat edenleri tenvirden üşenmez, kendisinden öğrendikleri şeylerle " ilmî tetkik mahsulü „ yazılar vücuda getirenlere de ziyadece tutulmazdı.

Allah rahmet etsin..

Filorinalı Nazım için

Bu son haftalar içinde ölen Filorinalı Nazım, bana Luigi Pirandello'nun *Dördüncü Henri* piyesindeki kahramanı hatırlatırdı. Bu bir kıyafet balosuna Dördüncü Henri şeklinde iştirâk etmiş bir adamdır ki, bolada ve kıral kıyafetinde iken uğradığı bir hastalık sebebiyle kendisinin bu meşhur Fransız Kıralı olduğunu bir müddet zanneder, fakat, hastalık geçtikten sonra da, delilik halinin kendisine temin ettiği türlü imkân ve hürriyetlerden istlfade etmek azmiyle ayni sıfata hak iddia etmeğe karar verir, ve etrafına emirler saçarak ve satvetli bir hükümdar hürriyetiyle muhataplarına dilediğini söyleyerek yaşamakta devam eder. Filorinalı Nazım da bir şiir ve edebiyat dâhisi olduğunu âdeta mütevazı ve masum bir edâ ile bildirdikten sonra kendi kendisini medih ve senâ etmekte artık hiç kayt ve şarta, nisbet ve hududa lüzum görmemişti. Ve dehâsını ilân ve tebcil ederken sadece şifahî olmak ihtiyatkârlığına tenezzül etmediği için bunu tahriren de ilân ediyor, muhite ve istikbale karşı daha mağrur ve daha mert davranıyordu. Gerçi hâl ve istikbâle bu tebliğler için gazetelerin ilân sütunlarına müracaat zaruretinde kalmıştı ama, parası verildikten sonra bu sütunlarda artık başka hiçbir kayt ve şarta da hacet kalmadığından zavallı adamın bir ulûhiyetini iddia etmediği kalıyor, nefsinden hiçbir paye ve şerefi esirgemiyordu. Ancak, son zamanlarda, ya istihfaf ve istiğnaya erişerek yahut da ilânlara harcayacak para tedarik edemediği için gazetelerde okuyuculara hiç birşey sunmaz olmuştur. Ve senelerce nice ihtifaller tertip edip ezcümle *Rebâb-ı Şikeste* sahibinin mezarı başında onun ölümünün her yıldönümü uzun, uzun, uzun şiirler okuduğu halde, kendi cenazesine tek şair ve muharrir gelmemiş ve kabrı başında tek mısrâ okunmamış. Bu da, bu zavallı adamın şiirlerini neşredebilmek için sığ kesesinden ilân parası vermesi kadar hazin ! Zira Filorinalı Nazım, büyük şair ve Abdülhak Hâmit'ten yüksek bir dâhî olduğu hakkındaki -kendisinin de belki inandığı ve belki inanmadığı iddialardan sarf-ı nazarelbette iyi şeyler de söylemiş ve selis, düzgün nazmında bazan şiire varmış bir adamdı. Sahifeler ve ciltler dolduran eserleri arasında güzel mısrâ ve beyitler aranırsa birkaç sahife toplamak güç olmaz.

Vefatı münasebetiyle hakkında yazılan yazılarda bu hakkı da biraz teslim edilse daha insaflı ve iyi olmaz mıydı ??

Bir izah ve bir fıkra

Kendisini pekâz görmüş olmakla beraber çok sevdiğim Ahmet Agaoğlu'nun ölümü münasebetiyle bu sütunlarda yazdığım hürmetkâr ve müteessir yazıda, kendisinin Türkiye'ye kırkında geldiğini ve bir hayli zaman imzasının Ağayef suretindeki şeklini muhafaza eylediğini yazmıştım. Bunun tarz-ı tefsirlere yol açtığını öğreniyor ve bu müfessirler arasında temiz bir hatıraya dil uzattığımı samimî olarak sanacaklar bulunması endişesiyle üzülerek tavzih etmek ihtiyacında bulunuyorum : Ağaoğlu'nu Agayef imzasından dolayı muaheze etmeyi düşünmemiş, bunu istememiştim. İsimlerde ecnebi âlemlerden şekil ve tesirler bırakmamak hususundaki büyük itina, dünyanın her tarafında bu son yılların bir itiyadı ve şuurudur. Ağaoğlunun Rusya ile Fransa'yı bırakarak Türkiye'yi vatan ittihaz ettiği zamanlarda dünyanın heryeri bu hususta çok lâkayttır. Keyfiyet böyle olmasaydı, elbette kendisi de isminin şeklini değiştirmek için muhitin şikâyet ve ihtarını beklemezdi. Nitekim de beklemedi. Bu izaha, Rus tarihine ait bir kitapta okuduğum bir fıkrayı ilâve etmek isterim : Çar Üçüncü Alexandre babasının katli üzerine tahta çıktığı zaman, Senpetersburg sarayının hesapsız mabeyinci ve yaverlerini saray müşiri kendisine takdime koyulur. Ekseriyet itibarıyle bu adamlar, şimdi istiklâl kazanıp Litvanya, Letonya ve İstonya adlarını taşıyan Baltık sahili memleketlerinden gelmiş ve aslen Alman olup isimlerinin almanca şeklini muhafaza etmiş asılzadeler olduklarından, Almanlar'ı pek de sevmeyen yeni Çar uzun zaman hep almanca isimler duyar ve adı Rus menşeli ilk insanın kendisine takdiminde : " — *Elhamdlillah, bir Rus ismi duydum !* „ diye memnuniyet beyan eder.

Memleketimizin münevver ve halis evlâtlarından biri olarak otuz yıl içimizde yaşamış ve toprağımıza gömülmüş bulunan bir muhterem pîrin ismini bir zamanlar ecnebi bir kılıkta görmüş olmaktan şimdi biraz da üzülüyorsak, bunda ona sevgimizin bir eserini görmek doğru olur : Bir tecavüz ve hattâ saygısızlık görmek değil..

BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR ve MECMUALAR

Halim Baki Kunter, *Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar,* İstanbul, 1938, s. 72, fiatı: 125 kuruş.

Milât'tan önceki Hun Türkleri'ni ve onların içtimaî hayatlarını tavsif ve karakterize eden Çin Annalleri, kısa bir bakışla onları şöyle tarif etmektedir :

" Koç üzerinde oturabilecek sinne gelen " her bir erkek çocuk, ilk önce küçük kuş- " lara ve hayvanlara ok atardı; biraz daha " büyüyünce okla tilki ve tavşanı avlaya - " rak, onları yemek için kullanırdı. Her ok " atmayı bilen zırhlı süvariliğe intisab eder- " di. Serbest oldukları zaman, âdetleri mu- " cibince, sürülerini takib ederek tarla iş- " leri ile meşgûl oluyorlardı ve bununla ge- " çinirlerdi. Zaruret dolayısıyle akınlar yap " mak için herbiri askerî tâlimle meşgûl " oluyordu. İşte onların (yâni, Hunlar'ın) " karakterleri böyledir. Onların uzun silâh- " larını okla yay, kısa silâhlarını ise, kı - " lınçla mızrak teşkil etmekte idi „.

İşbu Çin Annalindeki, küçük fıkra, eski Türk sosyal ve devlet hayatının esaslarından birini sporun teşkil ettiğini sarahatle göstermektedir. Bidayetlerde umum ahalinin askerî hazırlığını ve kabiliyetini temin eden bilhassa ok atmak ve yay kullanmak talimi, diğer sporlara nisbeten uzun müddet Türk devletinin müdafaa vasıtası olmuş ve bu yüzden geniş bir intişar ve devletce ehemmiyet kesbeylemiştir. Hattâ, diye biliriz ki Türk devletlerinin hayatında ok atmak ve yay kullanmak kadar, diğer hiçbir spor nevî bukadar büyük himayeye mazhar olmamıştır. Çeşit çeşit ok ve yay cinslerinin icadı, buna başlıca bir delildir. Şukadar ki Kurunuvusta Orta Asya askerinin yegâne esaslı askerî teçhizat vasıtasını okla yay teşkil eylemiştir. Timur ordusunun askerî kanunlarından ve mükellefiyetinden biri, her ordu efradının orduya bir yay ve otuz tahta okla, gelmesini âmirdi. Hun ve diğer muahher devir Türk devletlerinde bu silâh ve askerî müdafaa teçhizatına atfedilen ehemmiyeti tebarüz ettiren hususiyetlerden birini de hükümdarlarla yüksek mevki işgâl eden zevatın biribirine *gaz atan, mermi atan* gibi cins yayların hediye olarak göndermesi teşkil etmektedir. Mısır - da, Altun Ordu'da, Hun Devleti'nde geniş bir rağbet bulan bu hediye sistemi Osmanlı İmparatorluğu'nda da rağbet görmüştür. Hattâ Sultan Beyazıt'ın Fransa Kıralı IV. üncü Karl'a hediye olarak gönderdiği yayların tetiklerinden insan derisinden yapıldığını tarih vesikalarından öğreniyoruz. Diğer spor nevilerine gelince, bunlar daha fazla Türk Devlet hayatının en zevkli eğlencesini ve terbiye sistemini teşkil eylemiştir. Meselâ: polo-oyunu, pehlivanlık, atlı spor, kayık yarışları ve ilâ... gibi. Denilebiliri ki bütün bu spor nevîleri eski Türk devletlerinde ve bugünkü göçebe, yarım göçebe ve oturak Türk kabileleri arasında eski kıymetini kaybetmeden canlı bir surette yaşamaktadır.

İşte bütün Türk devletlerine ve kavimlerine şâmil spor hayatını bize kül halinde ilk olarak tanıtmağa çalışan Halim Baki Kunter'dir. Vücuda getirdiği *Eski Türk Sporları Üzerinde Araştırmalar,* adlı eseri, mübaleğaya meydan vermeden, ve hakikata tamamiyle uyarak, diyebiliriz ki, gerek Avrupa'da gerek Şark'ta, ilk eser olarak bütün Türk camiasını, araştırmakta olduğu mevzu bakımından ihateye muvaffak olmuştur. Müellif her bir Türk sahasına, spor nevîlerinin inkişaf ve tekâmülüne göre, lâzımgelen mevkii verdiğini görüyoruz. Şimdiye kadar *Türk sporuna dair* vücuda getirilmiş olan ufak tefek monografiler, hep muayyen bir coğrafî sahada yaşayan yahut muayyen bir Türk kavminin sporuna temasla iktifa etmişlerdir. Bu bakımdan Kunter'in eseri, yahut hazırlamakta olduğu büyük araştırmanın, bir nevî mübeşşiri yahut proyamı mahiyetinde olan elimizdeki küçük monografisi, selefleri - ninkinden tamamiyle ayrılmaktadır. Müellif sahasını, geniş bir ölçüde ve mikyasta araştırmaktadır. Yâni Türk sporunu zamanına, nevîne, mahiyetine ve nihayet Türk hayatında aldığı şekiller ve kıymetler cerçevesinde mevzu-ı bahs etmektedir. İşte eserin göze çarpan en büyük meziyeti bu noktadır. Ve dikkatla takip edildiği zaman, muhtevasının unvanına tamamiyle uyduğu açıktan açığa gözükmektedir, ki bu hususiyet bu cins eserlerde ekseriyetle müelliflerce pek basit bir karakterde tebarüz ettirilmektedir.

Eserin mukaddimesindeki müellifce verilen malûmata bakılırsa, eser Türk Tarih

Kurumu'na " *İkinci Tarih Kongresi* „ münasebetiyle sunulan notlardan ibarettir. Ve bu yüzden eser umum Türk spor tarihine dair muhtasar bir bakış tecrübesi mahiyetinde olmuştur; ben buna daha fazla bir proğram adını vermeği tercih ettim. Zira, müellif bu mevzu üzerinde geniş bir araştırma yapmakta olduğunu söylemektedir. Malik olduğu zengin malzeme, yazma eserler, vesikalar ve fermanlar gibi bir yığın hâm malzemeler hiç şüphe yoktur ki, müsbet bir plânla işe başlayan müellifi meto - dik bir neticeye vardıracaktır. Kunter, faaliyetini ilk eserine bakılırsa hep malik olduğu zengin malzeme üzerinde teksif etmiştir. Neşrettiği " *Spor Kanunâmeleri* „ (s. 12-31), her nekadar Osmanlı sahasına münhasır ise de, fevkalâde orijinâl mehazlardan sayılır. Müellif, malik olduğu diğer yazmaların fotograflarını neşredeceğini, mukaddimesinde bildirmektedir. Bu suretle, türkolojinin tamamiyle ihmâl ettiği bu saha, kül halinde bütün Türkler'e şâmil olmak üzere Halim Baki Kunter tarafından, canlı bir hayata kavuşmuş olacaktır.

Müellif eserine " *Eski Türk Sporlarına Toplu Bir Bakış* „ la başlayarak, eski Sumer sporunu da tebarüz ettirmiştir. Sonra eski stadlarla kulüplere ve bu sahayı tanzim eden kanunnâmelere temas ederek, sporcuların sicillerine ait malûmatı fotograf halinde kaydetmiştir. Spor fikrinin menşe'i ve tarihî seyri bahsinde, müellif en kadîm çağlardanberi Türk hayatındaki *ok* ve *yay*'ın ehemmiyetini ve bundan mütevellit sporculuğun türklerce içtinap edilemeyen bir antrenman olduğunu tesbit etmiştir. Nitekim, müellif elde ettiği neticeye bakılırsa, ***pehlivanlık, okçuluk, avcılık, su sporları, kılınç mübarezeleri, atlı sporlar,*** Gök Türkler'de, Memlûk Türkler'inde, Osmanlı İmparatorluğu'nda fevkalâde büyük bir inkişafa mazhar olmuştur. Burada, ilâveten kaydetmek isterim ki, dünyanın en meşhur kılıçlarını Hun Türkleri imâl etmişlerdir ve hâlâ bugün bile bu Türk san'atı kabiliyetine dair, Avrupa eserlerinde sarih kayıtlara tesadüf etmekteyiz.

Ok, yay ve kılınç sporları kadar *"Güreş Müsabakaları* „ da tarihin herbir devrinde, Türk hayatında rol oynamış ve hiçbir vakit unutulmamıştır. Pehlivan yetiştirmek için her zaman esaslı teşkilât yapılmıştır. Kunter bu teşkilâtın en bariz misâllerini Osmanlı sahası için, çok vazih misâllerle meydana koymuştur. *Tekke* adını almış olan pehlivanlar teşkilâtı (s. 45), isminden de anlaşıldığı veçhile, vaktiyle büyük bir rağbete mazhar olmuştur. Aynî sporun Orta Asya'nın Çagatay Devleti'nde yüksek bir mazhariyete nail olduğunu Babur'un eserinden anlayoruz. Pehlivanlığa dair küçük bir bahis tahsis eden müellif, daha etraflı bir surette *Atlı Spor*'la *Av*'lara yer vermiştir. Bunda müellif haklıdır. Çünkü bu spor nevî, eski devirlerden bugüne kadar bütün Türk kavimleri tarafından inkişaf ettirilmiş ve hattâ kavmine göre millî bir spor ve eğlence mahiyetini almıştır. Meselâ Anadolu ve Azerbaycan'da cirit oyunu Pamir civarındaki Türkler'in *Kök - böri*'si, Altay Türkleri'nin *Toy*'ları, Kırgızların *Beyge*'si, gibi. Bütün bu spor nevîleri hep *at*'la yapılmaktadır. Müellif, büyük bir itina ile bu spor nevilerini tarif etmekle iktifa etmemiş, herbirine dair, daha sarih bir fikir vermek gayesiyle birer fotografları - nı da ilâve etmeği lüzumlu görmüştür. Şu suretle nazariyatla hakikat yanyana getirilmiştir. Bazan müellif muhtelif Türk kavimleri arasındaki ayni cinsten olan spor nevilerini birbiriyle mukayese de etmiştir. Fakat eserden de anlaşıldığı veçhile müellifin asıl gayesi bu değildir. Onu en çok araştırmağa sevkeden nokta Türk sporunun menşe'i ve bugünkü halidir.

Ok ve yay spor nevilerinin sıkı sıkıya bağlı bulunduğu avcılık sporuna da eserde kâfi değer bahşedilmiştir. Yüzücülük ise ancak denizci Türkler'de inkişaf ettiğin - den, Osmanlı sahasında tebarüz ettirilebi - linmiştir. Bu bahis daha vâsi' bir surette müellifin asıl neşredeceği büyük eserde, izah edilecektir.

Eserin nefis bir surette tab'ı ve birçok mevzulara göre seçilmiş resimlerle süslenmiş olması, ayrıca dikkata değer bir kıymettir. Müellif fevkalâde büyük bir itina ile mevzuunu tasnif etmiş ve herbir nokta üzerinde lâyıkıyle durmak ve araştırmak mecburiyetinde kalmıştır. Çünkü mevzu, evvelce de söylediğim gibi bütün Türk dünyasına şâmildir. Ve bu bakımdan eserin yektâ olduğunu itiraf etmekle hiç te mübaleğa etmemiş oluruz. Kunter'i bu eseri dolayısıyle tebrik ederken, asıl büyük araştırmalarına da intizar etmekte olduğumuzu burada kaydetmekten kendimizi alamıyoruz. Çünkü o esere bütün Türk dünyası muhtaçtır.

A. CAFEROĞLU

W. Sombart, *Le socialisme Allemand*, Paris, 1939.

Devrimizin Alman iktisatcılarından Sombart, birkaç sene evvel " Alman sosyalizmi „ ismi ile bir eser neşretmiş idi. Eser, bu sene fransızcaya tercüme edildi.

Adına bakılırsa yalnız Alman sosyalizminden bahseden bu kitap, yakından araştırıldığı takdirde, geniş bir cemiyet felsefesi - dir. Sosyalizmi iktisadî bir hâdise olarak değil, zaman ve mekân kayitlerinden ayrı, halk hayatının en ince damarlarına ilişecek bir şekilde gören Sombart, eserinin on yıl evvel yazılmış olacağı gibi otuz yıl sonra da yazılacağını söylüyor. Bu yüzden günlük devlet işleriyle ilişiği yoktur. Arasıra bu işlere temas edilse bile mesele yalnız temastır, yoksa münakaşa etmek değildir. Bu suretle Profesör eserinin etrafta uyandıracağı herhangi bir dedikodunun ö - nüne geçmektedir.

Eser bir cemiyet felsefesidir, diyoruz. Bu bakımdan sosyalizmin temellerini araştırmak icabeder. Sosyalizm, iktisadî bir çağın yavrusudur, bu çağın ayırıcı vasfı şu - dur : 1800 de 180 milyon nüfusu olan Avrupa bir asır içinde 270 milyon daha arttı. Bu üç misli artış, bütün bir tarihin başlangıcıdır. Üç büyük memleket, Almanya, Fransa, İngiltere, ödünç verecek fazla bir sermaye sahibi olmuşlardır. Bu vakıanın birçok neticeleri var : Köy varlığının dağılışı, eski emek teşkilâtının çözülmesi, esnaf loncalarının gevşemesi, ortaya bir kadın meselesi çıkaran ev iktisadiyatının dağılışı, büyük şehrin doğuşu, fikir ve te - şebbüs hürriyetinin sönmesi, eşyanın âletler tarafından yapılması, yeknesaklık. Sombart, bu neticelerin herbiri üzerinde durduktan sonra doğrudan doğruya sosyalizm üzerinde düşünmeğe başlayor.

Sosyalizmin kaç çeşit anlaşılışı var ? İlkin buna cevap veriyor : 1) Prodon - un anladığı gibi içtimaî bir ilerleyiş olan sosyalizm. Bu mânada hepimiz sosyalistiz. 2) İnsanlığın ahlâkî yükselişini düşünen sosyalizm. Devrimizin faşizmi ve nasyonal sosyalizmi bu telâkkidedirler. Sombart, burada bugünkü Almanya'nın devlet adamlarından Gobbels ile Ley 'in fikirlerini tahlil ediyor. Nihayet eski Prusya ahlâkı ile sosyalizmi ayni şey addeden Spengler bu mânada bir sosyalisttir. 3) Düzen endişesini taşıyan sosyalizm ki mülkiyeti kaldırmak ve müsavatı kurmak ister. Çok defalar sosyalizmden bu anla - şılır.

Sombart, bu umumî anlatışlardan sonra müşahhas kullanışlara geçiyor. Gazetecilerin, muharrirlerin, siyasetcilerin ağzında binbir çeşit sosyalist telâkkisi yok mu ? Alman iktisatcısı bunların bir cetvelini yapmakta, sayısını 187 ye çıkarmaktadır : Ticaret sosyalizmi, kültür sosyaliz - mi, ekin sosyalizmi „. ilâ. Fakat bu çok - luğun içinden çıkmak imkânsız değildir. Sombart, 187 çeşit sosyalizmi üç sınıfa ayırmaktadır : 1) İstenen içtimaî düzenin seciyyesine göre sosyalizm: tam veya nisbî nizam istenebilir. 2) İstenen içtimaî düzenin temelinin iktisadî veya dinî oluşuna göre sosyalizm: meselâ Markscılık, hıristiyan sosyalizmi gibi. 3) İstenen içtimaî nizamın felsefesine göre sosyalizm: cemiyet kahramanca mı yoksa devrişcesine mi bu gayesine erecektir ? Meselâ Mussolini kahramanca bir sosyalist sayılabilir. Birgün olsa bile kurt gibi yaşamağı ter - cih eden vecizenin faşizm için nekadar mânalı olduğunu biliyoruz.

Sombart, ayrı bir fasılda Marx 'ı tenkit ettikten sonra asıl mevzua geçiyor : Alman sosyalizmi sözünden anlaşılan ne - dir ? Bu tâbirden üç türlü şey anlaşılıyor :

I) Almanlar tarafından yapılan sosyalizme " Alman sosyalizmi „ denir.

II) Alman ruhuna uygun bir sosyalizme " Alman sosyalizmi „ denir.

III) Millî iktisadî ihtiyaçlara uyan bir iktisat düzenine " Alman sosyalizmi „ denir. Sombart, kendi telâkkisine göre olan " Alman sosyalizmi „ nin bunlardan hiçbiri olmadığını söylüyor: benim anla - dığım mânada Alman sosyalizmi, hazır elbise olarak değil, ölçüye göre yapılacak - tır. O halde iktisatcı ilkin iktisat yapısının ölçüsünü almalıdır.

Sombart, kitabının bu kısmında bir terzi vaziyeti ile Alman cemiyetinin ölçüsünü alıyor. Bakınız nasıl :

Bu cemiyetin vücudu, ruhu, mefkûresi vardır. Alman coğrafyası bu vücudu tarif ediyor. Alman halk bilgisi bu vücudun ruhunu gösteriyor: Alman, iş aşkı, iş sevgisi taşıyan, erkek ve köylü bir halktır. Derin düşünür. Wagner 'in : " Alman olmak birşeyi yine onun isteği dahilinde yapmak demektir „ dediği gibi şeycidir, derin dü - şünmekle beraber hayâl kurmaz. Şef'i sever. Fakat bu sevgisi Şef'i sevmekten değildir, Şef'in ortaya attığı fikrin ve kanaatın doğ - ru olmasındandır. Sombart, güzel ve heyecanlı bir lisanla candan bağlı olduğu sezilen Alman milletinin seciyelerini anlatıyor : Şeycilik, temelli düşünmek, ve kendine hâkim olmak. Bu seciyelere dayanan Sombart, Alman sosyalizminin amele sosyalizmi değil, halk ve kültür sosyalizmi olduğunu izaha başlayor : Alman sosya - lizmi içtimaî bir düsturculuktur. Bu düsturculuğun bulunduğu yerde fertlerin davranışı, kökleri siyasî bir cemaatin varlığında bulunan düsturlar tarafından çizilmiş - tir (S. 60). Bu sosyalizmin gayesi " ikti - sadî „ de değil, " kültür „ dedir. Fayda ve refah değerlerinin üstünde daha yüksek değerler bulunduğunu düşünen bir sosya -

lizm: İşte Alman sosyalizminin seciyesi. Bu sosyalizm Marx sosyalizminin istediği gibi bir renklilikten uzaktır. Muhtelif kültür safhaları arasında yeknesaklık değil, âhenk arar. Çünkü Alman sosyalizmi yaşanan hayatı prensip ve doktrin uğruna feda etmez. Bir defa için kesilmiş, seçilmiş birşey değildir. İcap ederse Almanya'nın güzelliği ve iyiliği için prensibi feda edebi - liriz. Bu bakımdan Sombart kendi sosyalizminin doktrinci değil, tarihci ve gerçekci olduğuna kanidir. Marx sosya - lizmine bu suretle cephe alan Sombart, şüphesiz sınıf kavgası fikrinden uzak kalacaktır. İlkin sınıf varsa bile bu herşeyden evvel millî hudut içindedir. " Bütün emekçiler birleşiniz „ hitabiyle Alman sosyalizminin bir ilişiği yoktur. Yeryüzünleki a - mele sosyalizmini düşünmeyince millî sınıflarla ancak devlet alâkadar olacaktır. Sosyalizmi yapacak sınıf değil, devlettir. Sombart, burada Fichte 'denberi gelen fikir ananesinin bir mümessili ol - maktan başka birşey değildir.

Prof. Sombart, bu esasları anlattıktan sonra küçük, ikinci derecede mesele - lere geçiyor : Millet nedir, nüfus, sıhhat, Şef... ilâ meseleleri. Bu son mesele Alman seciyesi için mühimdir. Şef " Führer „ akla hemen gelen " yukarı sınıf ", " aşağı sınıf „ mefhumlarıyle alâkadar olan bir düşünce değildir. *Şef, Tanrı tarafından millete gönderilmiştir.* Buna bir prensipe inanır gibi inanmalıyız. Tecrübî bir esas meselâ halkın sesi, umumî irade, plebisit . . . burada hiç ilişiği olmayan düşüncelerdir. Alman sosyalizmi kültür ve halk sosyalizmi olmakla beraber yine bir sosyalizm değil midir ? Evet.. Sombert bunu kabul ediyor. Şu halde her sosyalizm gibi o da bir içtimaî düzen peşinde olacaktır. Bu düzen sınıflar arasında kurulacaktır. Fakat Alman iktisatcısı (sınıf - klasse) kelimesini kullanmayor. Türkçede daha ziyade (esnaf) veya (meslek) kelimeleriyle ifade edilecek (stand) kelimesini tercih ediyor. Devlet içtimaî hayattaki bu meslekleri tanıyacak, muhafazasına çalışacak, icap ederse müsavatsızlık takviye edilecek, meslek meclislerine yer verilecektir.

Esnaf ve meslek hayatının yürüyüşünde hürriyet var, fakat bu hürriyet sınırsız değildir. Devlet buna nezaret edecektir. Devletin bu vazifesine, yâni esnafın ve meslekler hürriyet çerçevesi içinde mevcudiyetine engel olan bazı fikir hastalıkları vardır. Bu hastalıkların izalesi Alman sosyalizmi namına temenni edilecek bir şeydir, ki bu hastalıklar şunlardır : Terakki, müsavatcılık, yeknesak bir emek. İlk ikisi demokrasinin, sonuncusu Marx sosyaliz - minin ortaya attığı ideolojilerdir. Alman sosyalizmi bunlardan kurtulmalıdır. Sombart, bu felsefeye dayanan eserinin son bahsinde devletin plânlı bir iktisada nezaret etmekle mükellef olduğuna işaret ediyor.

Sombart 'ın " Alman sosyalizmi „ ne nasıl bir değer biçilebilir ? Eser birkaç aydanberi Alman matbuatında hayli münakaşa edildi. Anlaşıldığına göre bugünkü siyasî rejim eserdeki düşüncelere karşı menfi bir duygu besliyor. Bize göre " Alman sosyalizmi ", nasyonal - sosyalizmin sağcı temayüllerini fazlasıyle, solcu temayüllerini ise kısmen tatmin etmiştir. Eser devletin nazarını şehirden ziyade köye, sanayi ve ticarette toplanmadan, tamamlanmadan ziyade orta sınıfa elverişli bir siyasete, iktisadî hayatı ictimaileştirmek, devletleştirmekten ziyade plânlı bir ikti - sada çağırıyor. Nasyonal - sosyalizmin solcu temayül taşıyan muharrirleri şüphesiz bu çağırışı kabul etmeyorlar. Hattâ bun - lardan biri, Ernest Niekisch, Sombart 'ın Almanya'yı Ortaçağ'a götürmek istediği kanaatindedir.

Eserin bir Türk'te bırakacağı intibalar pek derindir. İlkin Sombart 'daki ilim sevgisine işaret edelim. Bu sevgi ayni zamanda bir yurtculuk heyecanı ile de örülmüştür. Eserin başlangıcındaki " herşey Almanya için „ sözü *düşünce ile toprak arasındaki ilişiğin vecizesidir. Düşünce hayatı hâlâ iğreti ve takma olan Türkiye için bu vecize büyük bir ders kaynağı ol - malıdır.*

" Alman sosyalizmi „ Şark ve bilhassa Türkiye için ders verici sahifeler taşıyor. Sombart, büyük sanayiin açtığı uçu - rumdan, " iktisadî „ nin bütün cemiyet değerlerine hâkimiyetinden şikâyet ediyor. Bu hâkimiyet Şark'ta henüz vücuda gel - medi. Fakat bu memleketlerin gidişi bu noktaya doğrudur. Acaba yeni bir cemiyet siyaseti, Türkiye'ye bir halk sosyalizminin yalunu gösterebilir mi ? Sombart 'ın pek değerli kitabı bu mevzu üzerinde düşünmek mecburiyetinde olan Türk okumuşlarına zengin düşünme ufukları açacaktır.

Eserin Alman seciyesine ilişen kısmı şey'î olmaktan ziyade almanlığı haklı olarak candan seven bir Alman bilgicinin nefsî hükümleriyle doludur. Bir Fransız, bir Türk içtimaiyatcısı da fransızlık ve türklük hakkında ayni hükümleri ileri sürebi - lir. Hattâ sosyal - demokrat bir Alman mütefekkiri meselâ " Şaf prensibi „ nden ziyade demokrasinin Alman seciyesine elverişli olduğunu isbat edebilir.

Nihayet bir nokta : Alman sosyalizmi adı altında ileri sürülen nazariyenin acaba

asıl sosyalizm dâvasını sınır dışında bıraktığını söyleyebilir miyiz ? Maamafih S o m b a r t 'ın bu asıl dâvayı sadece ideoloji addettiğini söyledik. Ne de olsa kolayca kurtulanılamayacak bir sorgu karşısında - yız. Maksadımız yalnızca eseri tanıtmak olduğundan bu gibi noktalar üzerinde durmaksızın yazımızı şu düşünce ile kapaya - lım " Alman sosyalizmi „ bize, kapitalizm teziyle sosyalizm tezi antitezinin yeni bir sentezde toplandığını gösteriyor. Bu ba - kımdan H e g e l 'in yurdunda yeni bir sentez görmek yadırganacak birşey olmasa gerektir. *Z. F.*

H a l i d Z i y a U ş a k l ı g i l, *San at'a Dair,* s. I. İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1939, 50 kuruş.

H a l i d Z i y a Uşaklıgil'in bugünkü hüviyetinde en ziyade hayranlığımı celbeden taraf aksaçlı üstadın pek genç ve dinç kalmış olan ruhudur [1]. Kendisinden bir, hattâ iki nesil sonrakiler arasında onun yanında pek ama pek kocamış duran nekadar fikir ve edep mensubu tanırım. Bunu, kendisine yüksek bir kabiliyet vermiş olan yaradılışı kadar ve belki ondan ziyade fikirle alâkalı herşeye karşı biran bile yorulma - mış olan tecessüsüne ve en yenisine gelinceyedek bütün edebî hareketleri takip etmek hususunda gösterdiği müstesna sebatına borçlu olduğunu sanıyorum. Müstesna diyorum, çünkü doğuştan cidden yüksek bir istidat aldıkları halde sırf zihnî ten - bellikleri ve zamanla beraber yürüyerek yeniye intibak hususundaki kabiliyetsizlikleri yüzünden dimağlarını en olgun meyvalarını daha vermeden körletmiş olanlar aramızda hiç de az değildir.

Bu kusurun yalnız bize münhasır oldu - ğunu söylemek te kendimize iftira etmek olur. Meselâ Fransa'da H a l i d Z i y a - nın yaşındaki üstatlar arasında gençliğe karşı şaşılacak bir anlayışsızlık ve yeni hareketler karşısında inanılmayacak bir kayıtsızlık ve tarafgirlik gösterenlere birçok misâller vermek mümkindir.

H a l i d Z i y a Uşaklıgil'in ne derece genç kalmış bir dimağa sahip olduğunu bilhassa gençlerin edebî mahsûllerini ve hattâ bunların en yeni temayüllerini tetkik ederken gösterdiği anlayış ve müsamahayı ve yeni zamanların ortaya çıkarmış olduğu yepyeni hareket ve meseleleri mütalâada en ileri safta yer alışını müşahede ederken farkediyoruz.

Edebiyat-ı Cedide'nin en güzel fakat en az ağdalı olmayan nesrini yazmış olan üstat, bunu bir kusur gibi ileri sürenlerin bu yüzden sinirlenmelerini bile bir itidâl eseri telâkki ettiğini ve kendisinin daha ileri gittiğini söyleyecek kadar dil inkılâbı hareketine can ve gönülden iştirâk etmiştir. " *Süs merakı bize neler yaptırmış, ne mânasız, ne sebepsiz iptilâlara yol açmış ! Bugünün telâkkisiyle izah etmek oldukça zor bir iş !* „ diyor [2].

Yeniye ve doğruya bu hakşinaslığı gösterdikten sonra üstat ayni anlayışın mazinin temayüllerine karşı da izharını istiyor ki, bunda kendisini haksız bulmak için insafı büsbütün elden bırakmış olmak lâzım - dır. İfade ve üslûpları bugünkü dilimize ve estetik telâkkimize uymayor diye mazinin bütün edebiyatcılarını ve bu arada " Edebiyat-ı Cedide „ hareketini tarihî sebep ve ilcaları itibara almadan toptan inkâr ve istihfaf etmek en hafif tâbirle bir mantıksızlık olur. Ardında Türk edebiyatının iftihar etmekte gerçekten haklı olduğu bü - yük bir eser bırakmış olmasına rağmen genç nesil ve onun en yeni temayülleri üzerine derin bir şefkat ve muhabbetle eğilen H a l i l Z i y a 'nın gençlerden de kendisinin ve neslinin mazisine ve eserine karşı hürmet ve alâka beklemek hakkı olduğunu nasıl teslim etmeyebiliriz ?

H a l i d Z i y a 'nın muhtelif gazetelerde neşretmiş olduğu edebî makaleleri " *San'ata dâ'ir* „ ismiyle bir arada toplayan ve ilk bahsi dil özleşmesi hareketine nekadar hararetle iştirâk ettiğini gösteren kitabının ihtiva ettiği ikinci bahis aruz ve hece vezinlerinden hangisinin ötekine üstün ve tercihe şayan olduğu meselesidir. Müellif, bu mevzu üzerinde genç şairlerden Faruk Nafiz ve Sabri Esat'la yaptığı konuşmalarda onlarla şu hüküme mutabık kalmıştır : " *Ne o, ne bu ! . . Ne nam altında olursa olsun bana şiir mi vereceksiniz, manzûm söz mü söyleyeceksiniz, istediğiniz vezni kullanın, fakat bana âhenk verin ve musıki ihtiyacımı tatmin edin . . .* „

Bu doğru mütalâaya, hattâ en gençler arasında bile -pekâz istisna ile- [2] iştirâk

---

[1] Beni " ruh kelimesini yazmaya sevkeden, türkçemizin bir zaâfıdır. Zekâyı, ruhu, zihni, fikri, zevki hep birlikte ifade " *esprit* „ kelimesinin tam bir mukabilinin dilimizde mevcut olmayışın dan doğan eksikliği heran hissetmemek mümkin mi ?

[2] " *San'ata Dâ'ir* „ sahife : 2. Yeni cereyanlar arasında şiirde âhenk ve musıkîyi reddetmenin de mevcut olduğunu unutmayorum.

etmeyecek kimse tasavvur etmek müşkildir. Ancak bu hükümle, öyle sanıyorum ki, mesele halledilmiş olmayor. H a l i d Z i y a, bir kari' veya münekkit sıfatiyle kanaatını izhar ediyor ve bu sıfatla başka türlü düşünmeye de imkân yoktur. Fakat şair, o, şiirini yazarken elbetteki iki şıktan birini behemehâl tercih etmek zaruretinde kalacaktır, ve işte asıl tercih meselesi onun zihnine çengelini takacaktır. " *Hangi vezinle yazayım ?* „ suali bu zihinde ister istemez " *hangi vezin ötekinden üstündür?* „ veya " *günün telâkkilerine daha uygun - dur ?* „ mânasını alacaktır. Fakat bu meseleyi zaman halletmiştir, deyeceksiniz. Evet, onun içindir ki, artık " aruz, hece „ meselesi edebiyat sahasında evvelce olduğu gibi gündelik münakaşalar serisine dahil olmaktan çıkmıştır.

H a l i d Z i y a, yeni kitabının üçüncü ve dördüncü yazılarında beş on şiirini küçük bir broşür halinde bastırmakla derhâl şöhrete erişeceklerini sanarak isimlerini yine meçhul olmaktan kurtaramayan birtakım kabiliyetsiz şiir heveslilerinin yazıların - dan şikâyet ediyor. Bence bu gibilere karşı bu alâka bile fazla bir külfettir. Her zaman ve her devirde kendi haklarında yanılan insanlara ve bu arada edebiyat heveslilerine rastlanmıştır. Bunların tasfiyesini ve yanıldıklarını kendilerine isbat etmek vazifesini zaman üzerine almıştır. Bu nevi - den şiir kitaplarını elinize alır, üç mısrâını okur, hükmünüzü verir ve sepete atarsınız. Fakat ciddî bir tenkit ve tetkike tâbi tutmaya kalkışmak onlara hâkketmedikleri bir ehemmiyet atfetmek olur. H a l i d Z i y a, bu neviden kabiliyetsiz genç şairler hakkındaki mütalâalarının bütün genç nesle şâmil olmadığını hemen ilâveye lüzum görerek Sabri Esat, Ömer Bedrettin gibi gençlerin şiirlerindeki kıymeti tebarüz ettiriyor ve bunu yaparken yeni cereyanları nekadar yakından ve anlayışla takip ettiğini isbat ediyor.

San'ata Dâ'ir'de en mühim fasıllardan birini de tercüme hakkında beş makalelik seri teşkil etmektedir. Bu seride, tercüme hususunda cidden değerli ve uzun tecrübeler mahsûlü mütalâalarla karşılaşıyoruz.

H a l i d Z i y a Uşaklıgil, bu yazılarına " *işte yazıcılık dünyasının en zor işle - rinden biri !* „ *cümlesiyle* başlamakta çok haklıdır. Bugün herhangi bir yabancı di - linden beş on kelime öğrenmekle derhâl tercüme sahasına atılabileceklerini sanan ve bu suretle de tercümeyi pek kolay ve basit bir iş telâkki ettiklerinin delilini veren pervasızlara ne yazık ki pek sık rastla - maktayız. Bu gibileri tenkitte gösterdiği itidâli üstadın ancak pek büyük olduğunu bildiğimiz müsamahasına atfedebiliriz.

" *Tercümede başlıca şartın her iki lisana tamamiyle sahip olmaktan ve çevrilen metni çevrildiği lisana hiçbir ihanete imkân bırakmayacak surette sadakat vazifesine hürmet etmekten ibaret olduğunu söyle - meye lüzum yok* „.

Bu satırları yazan müellif tercümede asla sadakatı bilhassa edebî eserler için en mühim şart addediyor. Bu sadakatın derecesini " *aynen ve harfiyen* „ tâbirleriyle tayin ediyor.

" *Şu halde* diyor, *bir terceme tamamiyle sadık sayılabilmek için eser türkçeye çevrilirken her nevi'den hususiyetini, üslûba ait hususiyeti de dahil olarak, beraber ge tirmelidir. Bir Alph. Daudet, bir Abel Hermant'dan bir Goncourt, bir Marcel Proustdan inşa ve şive itibarıyle bile ayırt edilebilmelidir, öyle ki yalnız vücut değil, libâs bile ayni olmak, ancak bir fark varsa o da libâsın renginden, yâni birinin fransızca diğerinin türkçe olmasından ibaret olma lıdır* „.

Ve bunun pek mümkin olduğunu ifade etmek için ilâve ediyor :

" *Bugün türkçenin nahvi buna tamamiyle müsaittir, bunda muvaffak olabilmek için tercemenin lüzum gösterdiği esas şartlardan başka, mütercimin, metni fıkra fıkra alması, her fıkranın eczasının tenazurunu muhafaza etmesi, velhâsıl her uzvun yerini en münasip mukabil noktada tesbit ederek hattâ tenkit tafsilâtına kadar aslına mutabık kalması kabilinden büyük bir sabır sermayesine malikiyeti lâzımdır* „.

Asla sadakat ! Hiç şüphesiz tercümede aranması lâzımgelen en mühim vasıftır. Yine şüphesizdir ki eserin aslındaki üslûp hususiyetini imkân dairesinde aksettiremeyen bir tercüme sakattır. Ve " edebî „ vasfına lâyık değildir. Böyle bir tercüme olsa olsa, o eser ve mevzuu hakkında ancak bir fikir vermeye yarayabilir. Bizde bu neviden tercümelerle şaheserlerin insafsızca baltalanması ötedenberi âdettir. Üstadın bu bâhis üzerindeki mütalâalarına kayıtsız ve şartsız iştirâk ettiğimi belirttikten sonra, Türk dilinin, garp dillerinden tercümede mutlak sadakatı temine müsait olduğu hakkındaki hükmüne iştirâkta biraz tereddüt ettiğimi de ilâve etmek mecburiyetinde - yim. Bu itirazım dilimizin aslî istidadını ve güzelliğini inkâr ettiğimden değildir. Ancak şunu da itirafa mecburuz ki türkçe, hele bugün kullandığımız sade ve temiz türkçe henüz pek genç ve pekâz işlenmiş bir dildir. Kelime itibariyle olduğu kadar sentaks bakımından da lüzumu kadar zengin değildir. Ve bu zâafın acısını, tercüme işiy-

le devamlı surette meşgûl olanlar çok yakından tanırlar. Uşaklıgil'in sadık tercümeye örnek göstermek suretiyle hakkımda büyük bir teveccühte bulunmuş olduğu eserlerden birinin mütercimi sıfatiyle, kalemimden çıkmış olan bu metnin Balzac'ın yüksek kıymetteki eseriyle kıyaslanınca aslından ne çok kaybetmiş olduğunu itiraf etmek mecburiyetindeyim. Bu kaybediştе şahsî iktidarsızlığımın hissesini küçük görmemekle beraber, türkçenin gerek tâbir, gerekse sentaks imkânları kıtlığının bunda hiç rolü olmadığını da, sanırım, insaf sahibi hiçbir münekkit iddia edemez.

Dilimizin ancak devamlı bir tercüme faaliyetinin zamanla izale edebileceği bu zaâfı, tercümenin, hele tercüme edilecek dil türkçe olunca, güç ve istidat kadar dikkat te isteyen mühim bir iş olduğu kanaatini aramızda daha kuvvetle yerleştirmeye vesile olmalıdır.

Tercüme ile uğraşan ve uğraşmak niyetinde olan her vatandaşıma üstadın bu mevzu üzerindeki düşündürücü ve isabetli hükümlerini dikkatle okumasını tavsiye etmeliyim. Bu kitapta zevk ve istifadelerini mucip olacak bahislerin buna münhasır olmadığını da hesaba katarsak, Halid Ziya Uşaklıgil'in bir serinin ilk cildini teşkil eden bu eserinin edebiyatımız için teşkil ettiği kazancı kolayca takdir edebiliriz.

YAŞAR NABİ

M. Ali Kökberk, *Ağaç ve orman antolojisi*, Verim Neşriyatı, D. serisi, No. I; Ankara - Titaş Basımevi, 1939, 50 kuruş.

Kapak ve lûgatçe hariç, beş formadan ibaret olan kitapta, " Ağacın ve ormanın güzelliklerini ifade eden şiir, nesir, fıkra ve hikâyelerden „ mürekkep parçalar toplanmıştır.

Eseri, şiir venesir parçaları muhtevi olmak üzere ikiye ayrmak mümkindir.

Ahmed Haşim'in *Orman* şiiriyle başlayan birinci kısımda, Halid Fahri Ozansoy, Suzi Can Güder, C. Şehabettin, Y. Z. Tarancı, M. Emin Yurdakul, B. K. Çağlar, Kerim Yunt imzalarını taşıyan şairlerden birer şiir neşredilmiştir; yalnız sonuncunun Kerim Yunt'un altı şiiri vardır, ki müellif, eserinin mukaddimesinde, Orman hakkında kıymetli yazıları olduğunu söylediği şaire, okuyucuların dikkat nazarlarını çekmektedir.

Abdülhak Hâmid'in, *Koru* adlı parçasiyle başlayan nesir kısmı ise, İsmail Hakkı, F. A. Aykaç, Necib Fazıl, A. Canikoğlu, Zuhûrî Danişment, Şevket Raşit, Fikri Kozak, Esat Muhlis, Hasan Fehmi, Âbedin Dâver, Y. Z. Ortaç, N. Baydar, Ali Naci, Ruşen Eşref, Refik Halit, Sabahattin Âli'den birer; Ahmed Haşim'den 4, Falih Rıfkı'dan 6; Kerim Yunt'tan ise iki parça seçilmiştir.

Orman umum müdürlüğü tedrisat ve neşriyat şûbesi müdürü M. Ali Gökberk'in tertip etmiş olduğu *Orman Antolojisi*'ni, içerisinde bazı tanınmış muharrirlerimizin de yazılarını ihtiva ettiğinden -bilhassa, orman ve ağaç'ı seven- okuyucularımıza tavsiye ederiz.

İmtiyaz sahibi : Fevziye Abdullah, Umum neşriyatı idare eden : Cevdet Kerim İncedayı, Ankara Ulus Basımevi'nde basılmıştır.

Millî Şef'in Lozan'dan Ankara'ya Döndüğü Gün